

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

DIPLOMSKO DELO

Petra Marčič

Maribor, 2010

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Diplomsko delo

**KURENT DANES – V ŠEGAH, SLOVSTVENI
FOLKLORI IN UMETNOSTI**

Mentorica:
red. prof. dr. Marija Stanonik

Kandidatka:
Petra Marčič

Maribor, 2010

ZAHVALA

Red. prof. dr. Mariji Stanonik

se zahvaljujem, da je z naklonjenostjo sprejela idejo o vsebini diplomskega dela in mi ob nastajanju diplomskega dela velikodušno svetovala ter pomagala.

Petru Zmazku in Sanji Pintar

se zahvaljujem za vso pomoč pri nastajanju diplomskega dela in ker sta me zmeraj sprejela z odprtimi rokami in vso svojo toplino ter mi moralno stala ob strani.

Dušanu Ježu,

fotografu, sem hvaležna, da mi je poklonil svoje čudovite fotografije kurenta.

**Tereziji Tekmec, Mariji Veršič, Jerneju Zeleniku,
Janezu Obranu, Francu Letonji, Francu Drobničju in
Slavku Flajsju**

se zahvaljujem za čas, ki so si ga vzeli zame, za vso pomoč in prijaznost.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Petra Marčič, rojena 19.3.1981 v Mariboru, študentka Filozofske fakultete v Mariboru, smer slovenski jezik s književnostjo, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom Kurent danes – v šegah, slovstveni folklori in umetnosti pri mentorici red. prof. dr. Mariji Stanonik avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Petra Marčič

Maribor, 3.8.2010

POVZETEK

Diplomsko delo govori o kurentu v današnjem času, in sicer v šegah, slovstveni folklori in umetnosti. Teoretični del podaja ugotovitve o tem, zakaj in kako so nastale maske in obenem podaja tudi kratek pregled zgodovine maskiranja. S pomočjo intervjujem, zbranih pri terenskem delu, sledi predstavitev kurenta kot pustnega lika v spremljajočih šegah s poudarkom na dveh različnih vrstah kurentov (pernatih in rogatih). Temu sledi predstavitev kurenta v slovstveni folklori, literarni in likovni umetnosti in podaja ugotovitve, ali ima kurent na omenjenih področjih kaj skupnega z bajčnimi (mitološkimi) bitji in hkrati vzpostavlja povezave vse treh področij s kurentom kot pustnim likom. Namen diplomskega dela je tudi prikazati, ali ga (kurenta) posamezni umetniki predstavljajo bodisi kot pustni bodisi kot folklorni lik.

Ključne besede: kurent, pust, pustni lik, šege, etnologija, slovstvena folklor, folklorni lik, kurentov skok, kurentovanje, Ptuj.

ABSTRACT

This diploma thesis presents kurent in the present; in ways and customs, literary folklore, and art. The theoretical part provides findings on how and why the masks came into the existence, and offers an overview of the history of masking. The following presentation of kurent as a carnival figure is based on interviews, made at field work, with an emphasis on two kinds of kurent—feathered and horned. This is being followed by the presentation of kurent in literary folklore, literary as well in fine arts and the presentation of the findings if the figure of kurent is in the above mentioned areas somehow related to mythological figures and furthermore if it links all three fields with the term kurent in the sense of a carnival figure. The aim of thesis is to show the facts on how particular artist are presenting the kurent – weather as carnival or folklore figure.

Keywords: kurent, kurent as carnival figure, kurent as a folklore character, literary folklore, customs, ethnology, kurent as a literary character, kurent in fine arts, Ptuj.

Slavcu

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	MASKA	2
2.1	Oprelitev pojma maska	2
2.2	Zgodovina mask in maskiranja	3
2.3	Tradicionalna pustna kultura in karnevalska kultura	8
2.3.1	Psihološki, sociološki in terapevtski vidik maskiranja	13
3	ŠEGE	15
3.1	Oprelitev pojma šege	15
4	KURENT	17
4.1	Oprelitev pojma kurent	17
4.2	Kurentove korenine	18
4.3	»Kdo ali kaj je kurent« (Gačnik 2004:124)	21
5	KURENT KOT SLOVENSKI PUSTNI LIK	22
5.1	Kurentova domovina	22
5.2	Kurentov čas pojavljanja	23
5.2.1	Pustni čas	23
5.3	Kurentov prostor pojavljanja	24
5.4	Kurentovo bistvo	24
5.5	Nosilci kurentovih mask	25
5.6	Kurentova maska oz. kurentija	25
5.6.1	Maska	27
5.6.2	Kožuh	32
5.7	Kurentova oblika pojavljanja	38
5.7.1	Skupina oračev	38
5.7.2	Skupina kurentov	44
5.8	Kurentov skok in kurentovanje na Ptuj	52

6	KURENT KOT LIK V SLOVENSKI SLOVSTVENI FOLKLORI	56
6.1	Opredelitev pojma slovstvena folklor	56
6.2	Žanrski sistem slovstvene folklore	56
6.2.1	Folklorni obrazci	57
6.2.1.1	Pregovori	57
6.2.1.2	Zagovori, uroki, molitve, voščila	60
6.2.1.3	Otroški folklorni obrazci	62
6.2.2	Pesništvo	62
6.2.3	Pripovedništvo	65
6.2.3.1	Bajke in povedke	65
6.2.3.2	Anekdote	76
7	KURENT KOT SLOVENSKI LITERARNI LIK	78
8	KURENT V SLOVENSKI LIKOVNI UMETNOSTI	92
9	MOTIV MRTVEGA KURENTA	96
10	SKLEP	99
11	VIRI IN LITERATURA	107
12	PRILOGA	110

KAZALO SLIK

Slika 1:	Rekonstrukcija prvotnega kurenta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	21
Slika 2:	Pernati kurent v svoji opravi, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	26
Slika 3:	Pernati kurent v vasi, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	26
Slika 4:	Kape pernatih Kurentov, 2007 (osebna zbirka Dušana Ježa).	27
Slika 5:	Rogati kurenti, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	28
Slika 6:	Nos rogatega kurenta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	29
Slika 7:	Rože in trakovi pernatega kurenta, 2009 (osebna zbirka Dušana Ježa).	31
Slika 8:	Zvonci v obliki slive, 2008 (osebna zbirka Dušana Jež).	33
Slika 9:	Kurentove gamaše, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	35
Slika 10:	Kurentova obuvala, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	36
Slika 11:	Ježevka, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	37
Slika 12:	Oranje lancovskih oračev, 1999 (osebna zbirka Franca Drobniča).	41
Slika 13:	Orači iz Markovcev, 1998 (osebna zbirka Franca Letonje).	43
Slika 14:	Markovski orači na kmečkem dvorišču, 1999 (osebna zbirka Franca Letonje).	44
Slika 15:	Skupina rogatih kurentov, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	47
Slika 16:	Skupina pernatih kurentov med »plesom«, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	50
Slika 17:	Hudič s kurenti, 2007 (osebna zbirka Dušana Ježa).	51
Slika 18:	Kurentov skok, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	53
Slika 19:	Ob ognju na skoku, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	53
Slika 20:	»Kurenti« z zvonci in ježevko na skoku, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).	54
Slika 21:	France Mihelič: Mrtvi Kurent, 1955, grafika (Komelj 2002: 53).	93
Slika 22:	Boris Žohar: Zima, 1985, olje na juti (Gačnik 1995: 20.)	95

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

1 UVOD

Kurent, star slovenski pustni lik in demon, znan predvsem na Ptujskem in Dravskem polju, buri duhove s svojo prisotnostjo še danes. Diplomsko delo obravnava kurenta kot pustni lik, kot lik v slovstveni folklori ter kot lik v literarni in likovni umetnosti.

Čeprav je sicer vizualno znan po vsej Sloveniji, malo ljudi ve za njegov izvor, pomen, namen, za šege, ki ga spremljajo, čas, prostor in obliko, v katerih se pojavlja.

Zato je namen diplomskega dela ugotoviti, kaj je bil povod za nastanek mask in maskiranja, kako je prišlo do razvoja tradicionalnih in karnevalskih mask in katere značilnosti ločijo tradicionalne maske od karnevalskih. Namen diplomskega dela je torej prikazati kurenta kot tradicionalni pustni lik, ki se je razvil v dve vizualni podobi (pernati in rogati kurenti), ugotoviti razlike in podobnosti med obema vrstama kurentov, prikazati njegovo celotno opravo in šege, ki ga spremljajo.

Namen diplomskega dela je tudi sledenje liku kurenta v slovstveni folklori, literarni in likovni umetnosti ter podati ugotovitve, ali ima kurent na omenjenih področjih kaj skupnega z bajčnimi bitji. Diplomsko delo vzpostavlja povezave vse treh področij s kurentom kot pustnim likom.

Diplomsko delo želi biti dokument o kurentu in njegovih spremljajočih šegah današnjega časa, ki bi imelo dokumentarno vrednost za primerjavo in analizo kurenta v daljni prihodnosti.

2 MASKA

2.1 Opredelitev pojma maska

Izraz maska naj bi bil predindoevropskega izvora in naj bi pomenil umazanijo, temno poslikan obraz, temno prikazen ali demonski pojav. V langobardščini je bil izraz *masca* sinonim za čarovnico. V srednjem veku je *masca* pomenila tudi moro (v smislu nočne prikazni). Niko Kuret navaja semantični razvoj izraza maska, ki ga je ugotovil Karl Meuli. Maska se torej uporablja v pomenu pentlje ali mreže, v katero so zavili umrlega, z namenom, da se ne bi vračal na »ta svet«; lahko se rabi v pomenu za pokojnega, ki se vrača nazaj zaviti v mrežo; pomeni človeka oz. žensko kot čarovnico; rabi se v pomenu za našemljenca, ki je ovit v mrežo in simbolizira duha (Kuret 1984: 49).

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je izraz maska »predmet za zakritje obraza, glave, ki navadno nekaj predstavlja« (SSKJ 1997: 527). V knjižnem jeziku je torej nekaj, »kar prikriva, zakriva pravi videz« oz. »podobo česa« (SSKJ 1997: 527); maska je lahko tudi »s šminko in drugimi pripomočki vlogi primerno urejen igralčev obraz« (SSKJ 1997: 527); lahko je tudi »predmet, ki se da na obraz ali del obraza, zlasti za zaščito« (SSKJ 1997: 527) zaščitna plinska maska ali potapljaška maska; običajno se pojavlja v zvezi »posmrtna maska« (SSKJ 1997: 527), kar pomeni »mavčni odlitek pokojnikovega obraza« (SSKJ 1997: 527). Sam izraz je zelo pogost na različnih področjih, uporablja se v kozmetiki, avtomobilistki, gledališču, umetnosti, medicini, veterini, športu, metalurgiji in vojaškem izrazoslovju (SSKJ 1997: 527).

Izrazi maškara, šema in larfa so sorodni pomenu izraza maska, vendar so veliko ožji. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika izraz maškara predstavlja »z masko zakritega in v posebno obleko oblečenega človeka, navadno ob pustu« (SSKJ 1997: 528). Izraz maškara ima tudi slabšalni pomeni. S slednjim izrazom se poimenuje »neprimerno, smešno« (SSKJ 1997: 528) oblečenega človeka (SSKJ 1997: 528).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Izraz šema je prevzet iz srvnem. Schëme, v pomenu za masko oz. privid. Iz slednjega se je v današnjem nemškem jeziku razvil izraz Schemen, ki se rabi v pomenu za privid (Kuret 1984: 50). Izraz šema po Slovarju slovenskega knjižnega jezika predstavlja »z masko zakritega in v posebno obleko oblečenega človeka, navadno ob pustu« (SSKJ 1997: 1348). Ta izraz ima celo dva slabšalna pomena. Prvi se rabi za »neprimerno, smešno oblečenega človeka« (SSKJ 1997: 1348), drugi pa za »nespametnega« in »neumnega« (SSKJ 1997: 1348). Izraz šema lahko rabimo tudi kot psovko »šema šemasta« (SSKJ 1997: 1348).

Beseda larfa je prevzeta iz nemške besede Larve v pomenu za masko. Slednje se je razvilo srvnem. besede Larve 'maska', kar pa je izposojeno iz latinščine, in sicer larva 'duh, strah, maska'. Larva je izpeljana iz besede lares 'duše umrlih, ki pazijo na hišo; božji hišni zaščitniki' (Snoj 1997: 631). Izraz larfa je po Slovarju slovenskega knjižnega jezika nižje pogovorna beseda; je »predmet za pokritje obraza, glave, ki navadno nekaj predstavlja« (SSKJ 1997: 476). Prav tako ima lahko tudi ta izraz slabšalni pomen, in sicer za »vpadljivo oblečeno žensko, zlasti lahkoživo« (SSKJ 1997: 476).

Tudi beseda krinka po Slovarju slovenskega knjižnega jezika služi kot »predmet za zaritje, spremembo obraza« (SSKJ 1997: 476).

2.2 Zgodovina mask in maskiranja

Zgodovina mask in maskiranja sega daleč v preteklost. Lahko rečemo, da maskiranje obstaja toliko časa kot človeštvo. Že v kameni dobi so se ljudje maskirali, in sicer takrat, kadar so hodili na lov, da so lažje uplenili divjad. Moški so tako bili odeti v razne živalske kože. O tem nam priča upodobitev paleolitskega čarovnika,¹ ki je oblečen v živalsko masko,² v jami Trois Frères v francoskih

¹ Stara 20.000 let ali še več (Ovsec 1992: 94).

² Paleolitski čarovnik ima velike okrogle oči, na glavi rogove jelena, namesto rok ima medvedje šape in od zadaj pripet konjski rep (Kuret 1984: 11).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Pirenejih. Ta slikarija se navaja kot najstarejša oblika maskiranega človeka (Kuret 1984: 11–52).

Iz viničanske kulture, 3000 let pr. n. št. oz. 2500-2600 let pr. n. št., so ohranjene najdbe glinastih glavic. Gre za obrazne maske, s katerimi naj bi se človek zakril pred božanstvom oz. njegovimi skrivnimi močmi. Zraven glinastih glavic so iz tega obdobja ohranjeni tudi kipci, ki predstavljajo človeka, maskiranega v medveda ali ovna (Kuret 1984: 11–12).

Kretsko-mikenska kultura, 2000 pr. n. št., prinaša najdbe mrliških mask in razne upodobitve demonov, ki imajo živalsko glavo in človeško telo. Iz okoli leta 1400 pr. n. št. je znan fragment freske iz Miken, ki prikazuje spreved postav z oslovskimi glavami (Kuret 1984: 12).

Iz hallstattske kulture, ki so jo razvili Iliri, je znan kamnit nagrobnik, ki prikazuje nagega vojščaka v naravni velikosti. Na glavi ima klobuk, stožčaste oblike; okrog pasu ima obroč, na katerem visi bodalo. Na obrazu ima majhna usta in nos, oči ležijo zelo skupaj. Hallstattska kultura je poznala tudi bronaste mrliške maske, katere niso imele odprtin za oči in usta (Kuret 1984: 14–15).

V srednji Italiji se je v času med leti 800-300 pr. n. št. razvila kultura Etruščanov. Arheologi so v njihovih grobovih zraven bronastih mrliških mask našli tudi poslikave, na katerih so upodobljeni maskiranci s ptičjimi, zajčjimi ali bikovimi glavami. Ohranjeni so tudi prstani in reliefi, na katerih so podobe pol ljudi pol živali (Kuret 1984: 15–16).

Starogrška kultura je nastala leta 2000 pr. n. št. Obredne maske, ki so jih nosili pri bogoslužnih opravilih, so znane že pred nastankom same kulture. Uporabljali so lončene maske (od leta 700 do 300 pr. n. št.) in lesene maske. Te maske so bile grotesknega videza. Pri raznih mističnih obredih so si svečeniki nadeli maske boginj (Kuret 1984: 16).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Spremljevalci in sužnji raznih bogov so se šemili v živalske maske. Tako so npr. Poseidonovi sužnji bili maskirani v bike, Demetrine svečenice so imele konjske glave, spremljevalke Artemide Brauronije so bile oblečene v medvedke (Kuret 1984: 16).

V času med 600 in 400 pr. n. št.³ so se v Grčiji pojavili sileni. Upodobljeni so na novcih, vazah, sarkofagih in amforah. Sileni so zoomorfno-antropomorfni demoni, ki imajo konjske ali človeške noge, brado, lase, konjska ušesa, poraščena prsa, konjski rep in mogočni falus (Kuret 1984: 16).

Kult boga Dioniza se je med leti 800 in 700 pr. n. št. zelo razmahnil. Posvečenci so se maskirali v kozle, bike in tudi konje. Sileni so bili samostojni liki, vendar so se kmalu pridružili Dionizovemu kultu ter se tako začeli mešati s satiri. Razlike med njimi so sčasoma izginjale. Silen je tako postal lik starca z velikim trebuhom. Satiri so Dioniza v podobi kozla zaklali in se ogrnili z njegovo, kozlovsko kožo. Imenovali so se tragodoi, hkrati so ob tem obredu prepevali žalostinke. Nekateri vidijo v tem obredu zarodek poznejše grške tragedije (Kuret 1984: 17–19).

Na območje Ilirov so okoli leta 400 pr. n. št. vdrli Kleti. Kelti so bili na višji razvojni stopnji kot Iliri. Z njihovim vdorom je prišlo do razvoja latenske kulture. Kelti so tako poznali živalske maske, maske jelena in košute. Maska jelena ali košute naj bi bila del kulta, imenovanega Cernunnos. Upodobitev je ohranjena na srebrnem kotlu, na katerem Cernunn sedi, na glavi ima pokrivalo z jelenjimi rogovi (Kuret 1984: 19–20).

Začetek našega štetja je zaznamovan z Rimljani. Rimljani so si podjarmili vso keltsko področje in začela se je romanizacija starega prebivalstva. Rimski vojaki so tako v razne kraje prinašali novitete, med drugim tudi razna rimska praznovanja – brumalije,⁴ saturnalije,⁵ januarske kalende.⁶ Pogosto so jih

³ V tem času je bila hallstattska kultura v Evropi na vrhuncu razvoja (Kuret 1984: 16).

⁴ Trajale so od 24. novembra do 17. decembra (Kuret 1984: 26).

⁵ So razkošne sedemdnevne svečanosti v čast bogu Saturnu. Saturn je rimski bog poljedelstva in vinogradništva, kasneje tudi časa. Saturnalije so trajale od 17. do 24. decembra. To je bil čas

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

spremljali tudi glumači (za gledališčne nastope), ki so bili maskirani. Tako so se srečevali s kulturo staroselcev, staroselci pa so pričeli vključevati kultne obhode in s tem tudi živalske maske, predvsem v saturnalijske in januarske kalende (Kuret 1984: 21–22).

Iz rimskih časov so ohranjene maske iz žgane gline, najdene na avstrijskem področju Mauterna ob Donavi. Ena maska predstavlja satira ali favna, ki ima človeški obraz; iz ust mu visi dolg jezik, na glavi ima kozja ušesa in dva majhna rogova. Druga maska je telečja, tretja pa je maska prašiča (Kuret 1984: 22).

Rimski vojaki pa so poznali tudi t.i. paradno masko, ki je dejansko bronasti šlem, podaljšan na obraz. K tej opravi je še sodil bronasti oklep. Prav tako je tudi konj imel bronasto naglavno masko, ki je bila v skladu z masko vojaka. V takih opravah so se rimski vojaki pojavljali ob posebnih prazničnih paradah (Kuret 1984: 22).

Vdor novih ljudstev, predvsem germanskih v 4. in 5. stoletju, je pospešil propad rimskega imperija. Tudi tem ljudstvom maskiranje ni bilo neznano. Pisni viri iz časa naselitve Langobardov sporočajo pripoved o langobardskih ženah, ki so si lase ovile okoli glave, da so izgledale kot moški in s tem pripomogle k zmagi nad Vandali. Znan je tudi zgodovinski edikt iz leta 643, ki določa kazen za tistega, kateri si z masko zakrije glavo ali obraz in povzroči nasilje nad človekom (Kuret 1984: 26).

Tudi Goti so poznali maske. Udeleževali so se novoletnih obhodov, pri katerih so se šemili v narobe obrnjene živalske kože in na glavi imeli poveznjene antropomorfne maske (Kuret 1984: 27).

S pojavom krščanstva je kulturna maska izgubila svoj pomen in je bila odveč. Človek z masko se je v poganstvu obračal k bogovom, božanstvu. V krščanstvu se

neizmerne veseljačenja, divjih sprevodov, pitja, kockanja in igranja. Med saturnalijskimi se niso vojskovali, moral je vladati mir (Ovsec 1992: 48).

⁶ Pri Rimljanih je kalenda prvi dan v mesecu; januarska kalenda se odvija na 1. januar (Kuret 1984: 26; Priročni slovar tujk 2002: 362).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

je božanstvo oz. Bog približal človeku. V času pokristjanjevanja se je krščanstvo ukvarjalo s pogansko dediščino in izročili, saj so bili poganski prazniki zelo globoko zakoreninjeni. Zlasti so bili priljubljeni poganski prazniki v zimskih mesecih (Kuret 1984: 27).

S srednjim vekom se pojavljajo razno razne cerkvene prepovedi maskiranja. Prepovedovali so zlasti živalske maske. Kdor teh prepovedi ni upošteval, se mu je odrekla kazen (pokora treh let ali pa ni smel opraviti cerkvenega zakramenta). Prepovedi so se dotaknile predvsem mest, medtem ko podeželje je ostalo neprizadeto (Kuret 1984: 27–29).

Pogansko izročilo je pod vplivom krščanstva začelo izumirati. Imeni, ko sta saturnalijske in januarske kalende, niso več bile poznane. Kljub temu pa se je ohranilo praznovanje predvsem ob novem letu (Kuret 1984: 29).

Duhovščina se je kljub prepovedim maskirala, in sicer v času dveh največjih cerkvenih praznikov – velike noči in božiča. Iz slednjih so v 10. in 11. stoletju nastale osnove za razvoj liturgične drame. Prav tako je v cerkvenem krogu nastal praznik bedakov in otroškega škofa (Francija, južna Anglija, Nizozemska, Nemčija). Slednji se je »praznoval« 28. decembra. V 13. stoletju pa se pomakne nazaj na 6. december, takrat, ko ima god sv. Nikolaj oz. sv. Miklavž (Kuret 1984: 30–34).

V 12. stoletju maskiranje kot pojav ni več vezano na obred v dvorski in meščanski družbi. Maskiranje so v tem času prenesli v predpostni čas in je nastalo takšno, kot ga poznamo tudi danes (Kuret 1984: 34–36).

V 13. stoletju so se pojavile viteške igre. Dvorsko-fevdalni krogi so prirejali turnirje, na katerih so bili vitezi maskirani. Konjeniške maskirne igre so se ohranile vse prek renesanse in baroka, celo v 19. stoletju so znane (Kuret 1984: 36).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

V Italiji so se izoblikovali karnevali. Pobudo za nastanek so dali vladarji in patriciji. Kmalu so se jim pridružili tudi navadni meščani. S pojavom karnevalov so začele nastajati tudi karnevalske družbe, ki so bile med seboj ločene po slojih. Prvi karneval se je zgodil v Benetkah, leta 1096. Karnevali so se tako odvijali v vseh večjih italijanskih mestih (Kuret 1984: 39).

Protestantizem je odklanjal maskiranje in ga je celo prepovedal. Enako stališče do maskiranja je imelo tudi razsvetljenje. Šele ob koncu 19. in začetku 20. stoletja se pojavi zanimanje za maske in tudi njihovo proučevanje (Kuret 1984: 43).

2.3 Tradicionalna pustna kultura in karnevalska kultura

Niko Kuret je razčlenil **tradicionalne maske** oz. maskiranje na štiri glavne skupine:

- **živalsko (zoomorfno),**
- **človeško (antropomorfno),**
- **rastlinsko (fitomorfno),**
- **fantazijsko** (Kuret 1984: 70).

V skupini **živalskih (zoomorfnih) mask** loči maske, ki so **štirinožne** in **dvonožne (antropoidne)**.⁷ Nato še naniza **tipološko delitev skupine živalskih mask**: **cervidne maske** predstavljajo jelena ali košuto, **bovidne maske** govedo, **ekvidne maske** so maske konja, **orintomorfne maske** so ptičje maske in **fitomorfne maske** predstavljajo rastline (Kuret 1984: 70–76).

Niko Kuret posebej ne navaja kriterija za tovrstno razčlenitev tradicionalnih mask oz. maskiranja, vendar je mogoče sklepati, da je skupine mask razčlenil glede na

⁷ Dvonožne oz. antropoidne maske imajo živalsko glavo in živalski kožuh, hodijo pa po dveh nogah (Kuret 1984: 70).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

njihov čas nastanka (to velja vsaj za prvo in drugo skupino mask). Na prvo mesto postavlja živalske (zoomorfne) maske, saj so po nastanku najstarejše. Po njegovem mnenju imajo izrazit arhaičen značaj, ker so dediščina preteklih stoletij. Mednje uvršča rusa,⁸ kamelo ali gambelo,⁹ medveda, piceka¹⁰ ter ostale neslovenske maske (Kuret 1984: 70–74).

Na drugo mesto postavlja človeške (antropomorfne) maske, za katere razlaga, da kronologija nekaterih mask ni povsem jasna, vendar jih kljub temu označuje za arhaične. V to skupino mask uvršča lik starca in starke¹¹ ter nekatere neslovenske maske. Tako živalske kot človeške maske so po Kuretovem mnenju z razvojem izgubile prvotni kultni pomen oz. prvotno vsebino. Človeške maske naj bi bile močno povezane z vero vračanja duhov prednikov. Maske prednikov so se naprej pojavile v živalskih podobah, kasneje pa so se spremenile v človeške maske (Kuret 1984: 74–76).

Prehod s skupine človeških mask na rastlinske maske ponazarja z likom divjega moža, saj ima ta obleko prekrito z mahom. V to skupino mask uvršča tudi Zelenega Jurija, debeluharja, ženina in nevesto s svati¹² ter nekatere tuje maske, torej tiste, katerih oprava je narejena iz rastlinja. Pri tem pa ne navaja časa nastanka rastlinskih mask (Kuret 1984: 76–78).

Fantazijske skupine mask Kuret posebej ne razlaga. Govori o likih, ki so povezani s krščanstvom (hudič, sv. Miklavž), o bajčnih bitjih (Pehtra); omenja tudi Dedka Mraza (maska, ki je nastala pod vplivom socialističnega političnega sistema). Ta skupina je precej nejasno predstavljena. Dalje Kuret omenja le to, da pust buri človeško domišljijo in s tem ustvarja nove maskirne like, ki nastajajo v naši

⁸ Rusa je konjska živalska maska, s katero so skušali vplivati na zdravje in plodnost konj. Vanjo je našemljen le eden človek (po pripovedovanju Petra Zmazka).

⁹ Prav tako je tudi kamela ali gambela živalski lik, vendar sta vanjo našemljena dva človeka (po pripovedovanju Petra Zmazka).

¹⁰ Picek (tudi kokotič) je otroški maskirni lik, ki sodi med ptičje (orintomorfne) maske (po pripovedovanju Petra Zmazka).

¹¹ Lik starca in starke je »izraz težnje, da bi se duh prednika pokazal v dostopnejši podobi« (Kuret 1984: 74).

¹² Kuret masko debeluharja uvršča v to skupino zaradi njegove maskirne oprave, ki je narejena iz vrečevine. Na to obleko je zašito seno ali slama (posušena trava). Lik ženina in neveste s svati je simbol plodnosti (Kuret 1984: 76–78).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

sedanjosti. Take maske nimajo kulturnih vsebin, povečini so enoletnice. Aktualne so samo eno leto, saj jih v naslednjih letih izpodrinejo nove maske (Kuret 1984: 78–80). Iz tega lahko sklepam, da v skupino fantazijskih mask sodijo vse tiste, ki se ne morejo uvrstiti v prve tri skupine mask; sem sodijo torej tudi maske, ki so povezane z liki krščanskega izročila ali z liki bajeslovnega/mitološkega izročila in pa tudi maske iz naše sedanjosti. Maske naše sedanjosti si zagotovo ne zaslužijo biti v omenjeni skupini mask, saj nimajo ničesar skupnega s tradicionalno pustno kulturo. So samo odziv na aktualne dogodke našega življenja.

Niko Kuret v razvoju tradicionalnih pustnih mask navaja tudi *»totemistične, agrarno-kultne in manistične maske«* (Kuret 1984: 54). Z izrazom *»totemistične maske«* (Kuret 1984: 54) poimenuje lovske maske iz kamene dobe, ko so se lovci maskirali v živali, da so lažje uplenili divjad, pri tem pa naj bi opravljali obredno opravilo (lovsko obredje). V mlajši kameni dobi so te maske dobile nove poteze. Nastala so razna verovanja, po katerih v vsaki neživi stvari biva živ duh (animizem). Tako so nastale *»agrarno-kultne maske«* (Kuret 1984: 54), ki predstavljajo duhove narave. Pri stiku človek – duhovi je pomembno vlogo dobila magija. Pojavilo se je tudi verovanje o duhovih umrlih prednikov. Duhovi prednikov naj bi po verovanju lahko usodno vplivali na življenje človeka. V obredjih se je človek maskiral in s tem vzpostavljajal stik z duhovi umrlih prednikov. To je bil povod za razvoj manističnih mask (Kuret 1984: 52–54).

»Manistične maske« (Kuret 1984: 54) želijo vzbujati vtis nadzemeljskih bitij, zato maskiranci poskakujejo in tekajo. Nosilci teh mask ne govorijo (duhovi ne govore), lahko šepetajo. Te maske pogosto spremlja tudi glasen trušč, ki ga povzročajo zvonci. Ljudje so verjeli, da se duhovi prednikov vračajo v ta svet. Manistične maske so nastopile prav v času vračanja duhov umrlih prednikov. To je bilo v zimskem času,¹³ ko so noči daljše in dnevi krajši. Ti obredi so se vsako leto ponavljali. Nosilci manističnih mask so bili izključno moški. Ženski je bilo maskiranje odvzeto. Agrarno-kultne maske so prevzele vlogo manističnih mask. Obojne maske se pojavljajo v določenem času (novo leto, pust) in imajo določen

¹³ Iz tega verovanja je kasneje nastal dan mrtvih - 1. november (Kuret 1984: 55).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

pomen (obujanje narave). Danes so meje med obema vrstama mask zabrisane (Kuret 1984: 54–57). Tako imenovane »**obredne maske**« (Kuret 1984: 97), **manistične in agrarno-kultne maske**, so bile strašilne in so vzbujale strah in grozo. Te maske niso bile smešne, saj smeh in obred enostavno ne gresta skupaj. Tudi lovske (totemistične) maske niso bile smešne. Prav tako obrednih mask ne moremo meriti z estetskimi merili. Seveda pa je sčasoma obredna maska izgubila svojo funkcijo. Na človeka vpliva samo še s svojo zunanostjo oz. videzom, ne pa tudi s svojo vsebino. Kljub temu pa določeni tradicionalni pustni liki niso izgubili vsega obredja. Tak je npr. kurent (obisk maskirancev prinaša dobro letino, obredno oranje prinaša debelo repo, poskakovanje služi temu, da bodo rastline čim višje rasle) (Kuret 1984: 97–100).

Tradicionalno maskiranje pozna dva pojava:

- »**netipično maskiranje**« (Kuret 1984: 81): maskiranec se obleče v kar koli in kot tak ne predstavlja določenega lika; je najpreprostejša oblika metamorfoze;
- »**maskiranje v drug spol (androginja)**« (Kuret 1984: 81): maskiranec moškega spola se šemi v žensko in ženska se šemi v moškega (Kuret 1984: 81).

Značilnosti tradicionalnih mask so:

- »**dvojnost**« (Kuret 1984: 82): maske so dobre in hudobne ter lepe in grozljive hkrati;
- »**obhod**« (Kuret 1984: 82): je najstarejša oblika obredja in pomeni nastop maskirancev; v obhodu maskiranci ne govorijo, uporabljajo mimiko ali šepetajo; darovi so nekakšna povračila za blagoslove, ki jih prinašajo v

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

obhodu; v obhodu se pojavljata dve skupini maskirnih likov: »*netipični oz. nekarakterizirani*« (Kuret 1984: 84) nimajo posebne vloge, naloge in »*tipični oz. karakterizirani*«, katerim tipičnost določajo naličje, oprava in rekvizit, imajo posebne vloge in naloge, katere so po izročilu ustaljene in se ne spreminjajo, znano je, kako bo obred potekal;

- »*obredni in igralski (ludični) nastopi*« (Kuret 1984: 83), ki so oranje (je plodnosti obred, ki so ga nekoč opravljali s palico, katera je imela vlogo in pomen falusa); pokop pusta (prvotno obred očiščenja in uničenje zla); izživljanje v telesnih veščinah - viteške igre; ti nastopi so značilni za obhod (Kuret 1984: 81–84).

S pojavom karnevalov v mestni kulturi v renesansi je začela nastajati karnevalska (pustna) kultura. Renesansa je tudi ženskam dodelila pravico maskiranja. Obredne vsebine so s tem izgubile svoj pomen in preraščale so v zabavo oz. posvetne vsebine. Karnevalske pustne maske želijo biti izključno smešne oz. komične. Komičnost povzroča odmik od običajnosti (Kuret 1984: 93–99; Gačnik 2004: 72–78).

Komične maske imajo lahko telesne, vedenjske, jezikovne ali etične pomanjkljivosti. V ospredje karnevalske kulture je stopila lepota maske, kar je v nasprotju z obredno masko. K temu moramo dodati še blišč, veselje, zabavo, ples, satiro, burkaštvo, saj so nekako postale glavne sestavine karnevalske kulture v sodobnem času. Pustne in karnevalske prireditve lahko potekajo organizirano ali neorganizirano. Karnevalske maske so se približale našemu vsakdanjemu načinu življenja (Kuret 1984:93–99; Gačnik 2004: 72–87).

2.3.1 Psihološki, sociološki in terapevtski vidik maskiranja

Niko Kuret navaja, da pri šemljenju prihaja do spremembe identitete, kar je psihološki vidik maskiranja. Človek z obredno masko se popolnoma identificira s tistim, kar maska predstavlja. Nosilec obredne maske ne posnema nikogar, pač pa prevzame novo osebnost. Ta nova osebnost je torej bitje, ki ga maska predstavlja; maska človeka asimilira v svojega predstavnika in mu podeli moči. Pri neobrednih maskah je identifikacija delna. Človeku, maskiranem z neobredno masko, daje sama masko novo identiteto, ki pa je časovno omejena. Maskiranec se zaveda, da gre za igro (prinaša novo vedenje, ravnanje, pravice; ustaljene norme in vrednote ga v tem trenutku ne zanimajo več). Ko pa maskiranec masko sname, se to stanje konča. To stanje se uresničuje na podlagi posnemanja oz. posnemovalnega gona v človeku (vživljanje v druge vloge). Maska je tako rekoč ventil, ki vpliva na mentalno ravnovesje človeka (Kuret 1984: 89–90).

Maskiranje na človeka deluje očiščujoče, katarzično, kar pomeni, da opravlja socialno in terapevtsko funkcijo. Maskirana oseba se tako reši vezi emocionalnih napetosti. Očiščevanje pa poteka na dva načina. Prvi je obreden, drugi pa satiričen. Pričevanje fantov s Ptujске polja govore o tem, da kadar si nadenejo kapo tega pustnega lika, jih povsem prevzame nekaj čudnega, kar jih sili k poskakovanju in tekanju (Kuret 1984: 91).

Tudi intervjuvanci, Peter Zmazek, Sanja Pintar, Slavko Flaajs, Janez Obran, Jernej Zelenik, torej tisti, ki so se ali se še oblačijo v kurenta, govore o tem, kako jih sama maska povsem spremeni. Pripovedujejo o tem, da so takrat, kadar so našemljeni, močnejši kot sicer. Zmorejo nečloveške napore pri tekanju in poskakovanju v 40 ali 45 kilogramov težki kurentovi opravi. Prav tako pripovedujejo tudi o tem, da z nadetjem kurentove maske postanejo neko drugo bitje.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Drugi, socialni, vidik predstavlja socialno okolje. Človek se izključno zase nikoli ne maskira, maskiranje poteka v neki skupnosti in za skupnost. V skupnosti ima maska svoje mesto. Že v kamenu dobi se je lovec maskiral skupaj z drugimi moškimi iz rodu, ko so lovili živali. Šemil se je iz kulturnih namenov. Kasneje v neolitiku so nastale tajne moške združbe, katerih člani so se maskirali vsi in tudi nastopali so skupno. Tudi ženske so imele svoje tajne združbe. V novejšem času je bilo šemljenje prevladujoče v agrarnem okolju fantovskih združb. V slednjem se našemljena ženska ni smela pokazati. V mestni kulturi za časa renesanse se je to spremenilo; ženske so se lahko maskirale in se pojavljale na karnevalih. Organizacijo karnevalov so prirejale razne družbe. Danes pa jih prirejajo razna turistična društva (Kuret 1984: 92–95).

V skupini zamaskiranih ljudi obstaja demokratično sožitje. Pripadniki take skupine so v vsem pogledu solidarni. Če bi kdo, npr. iztrgal pripadnika iz skupine, bi ta bil psihično prizadet. Najhuje pa je, če kdo sname našemljencu masko z glave, saj s tem dejanjem prekine njegovo anonimnost (Kuret 1984: 96).

Naloga mask je tudi to, da delujejo kot organ socialne kontrole. Kritizirajo in satirično prikazujejo krajevne pomanjkljivosti, tehnični napredek, politiko in dogodke iz vsakdanjega javnega življenja (Kuret 1984: 96).

3 ŠEGE

3.1 Opredelitev pojma šege

Šege in navade označujejo tako praznično kot tudi vsakdanje človekovo delovanje, vedenje in verovanje. Pogosto se rabi tudi izraz običaj, ki pa je strokovno neustrezen. Navada ima prizvok vsakdanjosti, kar priča, da nekaj brez globljega pomena oz. vsebine; je neko ponavljajoče in hkrati ustaljeno dejanje. Šega ima globlji pomen (Novak 1960: 175).

»Ljudsko šego ali običaj imenujemo navadno dejanje, ki ga izvršujejo posamezniki ali več ljudi istočasno na istem mestu, stalno ob isti priložnosti, z občutjem dolžnosti v prevzeti obliki z namenom, da izrazi svoj iz neke želje izvirajoči odnos do človeka, predmeta ali pojma, zaradi katerega običaj izvršujejo« (Novak: 1960: 175).

Šege so pogosto vsebujejo razne elementov; slednji določajo vsebino in obliko šeg. Ti elementi so razno razni simboli ali znaki, ki izražajo smisel šege. Mednje sodijo: ogenj, voda, hrana, hrup, ples, petje, obhodi, igre. Eden izmed simbolov je ogenj, ki predstavlja sončno svetlobo in s tem simbolizira rodnost; drugi pomen ognja je čistilne narave, saj naj bi preganjal zle sile. Tudi simbol vode ima čistilni pomen, zlasti dejanja kot so škropljenje z vodo in potapljanje vanjo. Hrup je simbol odganjanja zlih demonov. Hrana pa kot simbol predstavlja stik med ljudmi, lahko ima tudi funkcijo čaščenja umrlih prednikov ali rodovitnosti (Novak 1960: 176).

Glede na **vsebino** in **obliko** se šege delijo na dve skupini:

- v prvo skupino sodijo šege obrambne narave; z njimi so skušali ljudje odvrniti zle duhove oz. duhove umrlih prednikov od njihovih posegov v človeška življenja, življenja živali, zemlje; to so počeli z različnimi apotropijskimi dejanji, besedami ali z znaki;

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

- druga skupina šeg pa je želela pridobiti s pomočjo čaranja in čaščenja vegetacijskega oz. rastnega demona rodovitnost zemlje, zdravje človeku in živali (Novak 1960: 176–177).

Dejstvo je, da sta pomen in vsebina šeg o duhovih v današnjem spominu zabrisana. Danes je ostala le njihova oblika. Pridružila so se tudi neka nova dejanja, ki pa nimajo magičnega pomena (Novak 1960: 177).

Šege se delijo tudi glede na priložnosti. Tako ločimo **življenjske** (povezane so z dogodki človeškega življenja), **letne** (povezane so s predkrščanskimi in krščanskimi spomini in dogodki) in **delovne šege** (povezane z gospodarskimi dogodki življenju) (Novak 1960: 177–178).

Pustne šege sodijo med **letne šege**. Namen pustnih šeg je odganjanje zlih duhov in negativnih sil ter obujanje zemlje (Novak 1960: 208).

4 KURENT

4.1 Opredelitev pojma kurent

Izraz **kurent** se z etimološkega vidika razlaga na več načinov, a nobeden v celoti ne prepričuje. Morebiti je v povezavi z nem. besedo **kurrende**, **currende**, ki pomeni skupino revnih otrok, katera prosjači od vrat do vrat. Beseda **kurrende**, **currende** je prevzeta iz lat. **currendi**, kar je glagolnik (gerundij) glagola **currere**, v pomenu teči. Naslednja možnost je, da je izraz nastal iz it. besede **corrente** 'ki teče, (okoli) tekoč', tvornega deležnika glagola **correre** 'teči' (razvoj iz lat. **currere**). Manj možnosti ima razlaga, da gre za domačo besedo, ki je sorodna s **kuriti**, v pomenu ustvarjati, graditi. Najmanj verjetna pa je razlaga, po kateri je izraz izpeljan na osnovi it. besede **quaranta**, kar pomeni štirideset, ker se s **kurenti** začne štirideset dnevni post (Snoj 1997: 285).

Izraza **kurent** in **korant** se najpogosteje uporabljata za poimenovanje tradicionalne pustne maske oz. lika. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je izraz **kúrent** splošna oznaka in beseda, ki torej predstavlja pustno šemo »v *kožuhu*, z *zvonci okrog pasu* in *posebnim pokrivalom*, znano v *vzhodni Sloveniji*« (SSKJ 1997: 403). Izraz **kórant** je (štajerska) narečna beseda. V rabi je še nekaj narečnih izrazov: **korent**, **kurant** in **hora**.¹⁴ Slednji izrazi niso tako pogosti (SSKJ 1997: 403).

Aleš Gačnik je mnenja, da se je izraz **kurent** uveljavil splošno med ljudmi, medtem ko se izraz **korant** v zadnjem času uporablja predvsem za nosilce **kurentovih mask** (Gačnik 2004: 127). Peter Zmazek, Sanja Pintar, Franc Drobnič, Slavko Flajs, Janez Obran, Jernej Zelenik, Marija Veršič in Terezija Tekmec¹⁵ povedo, da izraz **kurent** pomeni zgolj pustni lik oz. pustno šemo in kot taka nima

¹⁴ Hora se rabi v vaseh Skorba, Hajdoše, Gerečja vas, predvsem v besednih zvezah: 'hora gre' in 'hora jajca štora' (Gačnik 2003: 127).

¹⁵ Intervjuvanci.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

nobene globlje vrednosti, medtem ko izraz korant predstavlja torej folklorni lik z globljim pomenom. Po njihovem mnenju srečamo kurenta v mestu (ta ne upošteva tradicije in šeg), koranta pa na vasi (upošteva tradicijo in šege). Sama uporabljam izraz kurent kot nevtralni izraz, kar pa ne pomeni, da s tem ne spoštujem ali ne upoštevam tradicije.

Izpeljanke iz besede kurent/korant so: **kurentka/korantka** je izraz za žensko, ki je oblečena v kurenta/koranta. **Kurentija/korantija** je izraz, s katerim se označuje kurentova oprava v celoti; lahko je tudi oznaka za šego, v kateri je le malo ostalo ohranjeno od poganskih obredij; smisel teh obredij je danes izginil. **Kurentovanje/korantovanje** kot izraz je v rabi od leta 1960 naprej, torej s pričetkom organiziranih pustnih prireditev na Ptuju, obenem izraz označuje tudi vso pustno veselje. Izraz **kurentland** se je pojavil okoli leta 1995 kot delovno ime za zabavišni park v okolici Ptuja. Izraz **korandija** je zbadljivka, ki jo uporabljajo otroci za kurente. Miha Remec je v drami z naslovom Mrtvi kurent (1959) zapisal besedno zvezo »**kurentska jata**« (Remec 1960: 45), ki predstavlja veliko skupino kurentov. **Kurentomanija** je izraz za pojav razkroja tradicionalne pustne kulture. Aleš Gačnik uporablja ta izraz za spremembe, novosti, modifikacije in metamorfoze tradicionalne podobe kurenta, obenem ga rabi kot univerzalni simptom modifikacij in metamorfoz ne samo za kurenta, temveč tudi za ostale tradicionalne pustne like in njihove dediščine (Gačnik 2004: 128).

4.2 Kurentove korenine

O kurentovih koreninah so pisali razni raziskovalci; skušali so odgovoriti na dve vprašanji: »*Kod ali kaj je kurent?*« (Gačnik 2004: 124) Od kod izhaja? **Niko Kuret** je postavil nekaj ključnih hipotez, iz katerih so izhajali drugi raziskovalci. Domneva, da je kurent naslednik staroslovanskega božanstva plodnosti; možno je, da so kurenta s seboj prinesli stari Slovani ob naselitvi v 6. stoletju ali pa so kurenta našli pri staroselcih (Ilirih in Keltih). Možno je tudi, da je kurent zapuščina staroselcev rimskega Poetovija. Morebiti so kurenta s seboj prinesli balkanski priseljenci v turški dobi (Gačnik 2004: 130–131).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Štefka Cobelj je iskala vzporednice v grški mitologiji. Podobnosti današnjega kurenta je videla v spremljevalcih kretske boginje Kibe, imenovanih Koribanti. Njim sorodni so grški kureti (kuretes), ki se pojavljajo v podobi oboroženih plesalcev. Kibela je boginja rastlinstva. Grki so jo enačili z Reo, Zevsovo materjo in Kronosovo ženo (Gačnik 2004: 132).

Mitična zgodba govori o malem Zevsu, katerega so grški kureti, oboroženi z velikimi meči, skrivali v jami pred očetom Kronosom. Kronos je svojega sina želel požreti, saj mu je bilo prerokovano, da ga bo nekoč premagal. Kadar je Zevs jokal, so kureti z meči povzročali močan trušč in tako jok preglasili, da ga Kronos ni mogel najti. Ko je Zevs zrasel, je premagal svojega očeta in s tem postal vladar sveta (Gačnik 2004: 132).

Štefka Cobelj je podobnost s kurentom videla v plesu z orožjem. Naši kurenti pri poskakovanju z zvonci ustvarjajo trušč in hkrati vrtijo ježevko, ki po njenem mnenju spominja na meč grških kuretov (Gačnik 2004: 132).

Franjo Ledić, raziskovalec slovanske mitologije, se je prav tako ukvarjal s kurentom. Kurenta postavlja v praslovansko domovino, Karpate, od koder so ga predniki južnih Slovanov prenesli v naše kraje. Povezuje ga z ovčerejo in poljedelstvom, kajti nomadski pastirji so bili oblečeni v kurente in na tak način so varovali živino pred negativnimi silami. Po njegovem mnenju se je prav ta kult ohranil v ptujskih kurentih (Gačnik 2004: 133).

Raziskovalec slovanske mitologije, **Damjan Ovsec**, primerja kurenta z grškim Dionizom (bogom razbrzdanega življenja). Ovsec ga primerja tudi z bolgarskimi kukeri; navaja tudi šege, verovanja, simbolično obredno oranje in sejanje ter pojavnost v skupini (Gačnik 2004: 134).

Aleš Gačnik povzema hipotezo Nika Kureta, po kateri je kurent razpet od alpskih držav pa vse do Grčije. Kurent je torej indoevropskega oz evrazijskega izvora. V drugi hipotezi ga Gačnik postavlja v srednji vek, v čas krščanstva, saj podobnosti kurenta vidi v Miklavževih spremljevalcih – parkljih (Gačnik 2004: 136–137).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

»Tako kot pri kurentu lahko tudi pri številnih drugih likih ugotovimo, da se je njihova pojavnost prenesla iz sredozimskega obdobja, zlasti iz sturnalij (od 17. do 24. decembra) in januarskih kalend, ob novem letu v obdobje pusta. S tem so številni liki, ki jih lahko povezujemo z demoni vegetacije in plodnosti, postali pustne mask« (Gačnik 2004: 137).

Najstarejša ohranjena vira kurenta na Slovenskem sta dve hiši oz. njuni pročelji, ki sta bili sezidani leta 1778, na Ptujju. Danes se nahajata na Jadranski ulici 4 in 6. Na pročelju hiš so štukaturno obdelani pilastri, ki imajo obliko mask. Slednje pa močno spominjajo na maske kurenta (Kuret 1984: 193).

Najstarejši pisni vir je ohranjen iz leta 1887, in sicer iz kronike Matije Slekovca.¹⁶ V kroniki sledimo zunanjemu opisu kurenta, ki ima dokumentarno vrednost: *»Jedini svoje vrste, prava spaka – je 'kurent'. Kurent je preoblečen fant, kateri ima kožuh iz ovčjih kož naopak oblečen tako, da je kosmati del zunaj. Na glavi ima 'kurentovo kapo'. Ta je zadaj kosmata, spredaj na obrazu je pa iz starega usnja, katero je navadno belo pobarvano, na usnju so izrezane oči in usta, nos je pa prišit. Tudi v ustih je prišit dolg jezik iz rdečega sukna. Zgoraj ima kapa dolge rogove iz usnja ali klobučevine, na koncu rogov pa še po eno gosje pero. S tako kapo na glavi je 'kurent' videti, kakor bi ravnokar bil iz pekla pobegnil. Da se že od daleč naznanja, ima na hrbtu privezan kravji zvonec. Za obrambo ima v rokah močen drog, na čegar koncu je pribita ježeva koža. Tako napravljen koraka mogočno po vasi, cepeta in skače, kakor bi se bil s samim luciferjem pobratil. Otroci se ga seveda bojijo, ježevke še bolj kot njega, pa vendar bežijo vsi za njim. Ako se pa za katerim zaleti, je krik in beg, da je joj« (»Kurent – luciferjev pobratim«, 2007).*

¹⁶ Matija Slekovec se je rodil 8.8.1846 v Negovi v Slovenskih goricah. Obiskoval je ljudsko šolo v Mariboru, nato pa šolanje nadaljeval na gimnaziji in mariborskem bogoslovnem učiteljskišču. Na Ptujju je 1879. postal kaplan, 1887 pa župnik v ptujski župniji. Kasneje je svoje delo nadaljeval v markovski župniji. Slekovec se je veliko posvečal pisanju zgodovinskih spisov. Vsa njegova dela se opirajo objektivnih uradnih zapisov, katere je poiskal v arhivih. Žal pa je veliko njegovega dela ostalo javnosti neznano in tudi neobjavljeno. Umril je 15.12.1903 v Ljubljani (www.markovci.org).

Slika 1: Rekonstrukcija prvotnega kurenta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Prvič sta kurenta širši slovenski javnosti predstavila France Marolt, oče slovenskega folklorizma, in Fran Žižek leta 1939 na Festivalu narodnih običajev v Mariboru. Pred tem dogodkom je malokdo vedel zanj (Kornelj 2002: 130).

4.3 »Kdo ali kaj je kurent« (Gačnik 2004: 124)

Kurent je lahko tradicionalna pustna šema, odeta v kožuh in zvonci okrog pasu, ki prihaja z Dravsko-Ptujskega polja, Haloz in Slovenskih goric; lahko je tudi sinonim za pusta (Pišece, Šentjernej) ali pustno masko – dobrepoljski kurent (Gačnik 2008: 124). Lahko je bajčno bitje in kot tak reši Slovenca pred vesoljnim potopom ali je spremenjen v junca in prinese kmetom obilo dobre letine, pojavlja se tudi kot zabavljaj z goslimi. Kurent je tudi lik v umetnosti; bodisi v literarni ali likovni umetnosti; je tudi ime za slamnato figuro, katera je del pogrebne spreveda na pepelnično sredo; lahko je tudi moško ime ali zgolj priimek (Gačnik 2004: 124).

5 KURENT KOT SLOVENSKI PUSTNI LIK

Kurent sodi med človeške (antropomorfne) maske in hkrati med živalske (zoomorfne) maske. Živalski (zoomorfni) elementi maske so živalska glava z rogovi, kožuh, nos v podobi svinjskega rilca, peresa in kravji zvonci. Sodi tudi v skupino dvonožnih (antropoidnih) mask, saj ima živalski kožuh in glavo, hodi pa po dveh nogah (Gačnik 2003: 127–128).

5.1 Kurentova domovina

Po raziskavah Nika Kureta naj bi bila ožja kurentova domovina v slovenskem merilu na Ptujskem polju, in sicer na levem bregu Drave v vaseh Markovci,¹⁷ Zabovci, Bukovci, Borovci, Stojnci, Strelci, Sobetinci, Prvenci, Nova vas, Spuhlja, Dornava, Podvinci, Mezgovci, Moškanjci, Muretinci, Zagojiči in v mestu Ptuj, najdemo ga tudi v Halozah, Slovenskih goricah in v Pobrežju na desnem bregu reke Drave (Kuret 1984: 192).

Reka Drava ne pomeni samo geografske ločnice med levim in desnim bregom, ampak tudi ločnico v samem razvoju kurenta kot pustnega lika. Tako se je pustni lik kurenta razvijal v dve smeri. Na levem bregu reke poznajo pernate kurente, na desnem pa rogate. Razlike in podobnosti se kažejo tako v sami kurentovi opravi kot tudi v šegah. Po mnenju intervjuvancev je zibelka pernatega kurenta vas Markovci, rogatega pa Lancova vas na Dravskem polju.

V evropskem merilu se lik kurenta postavlja v indoevropski kulturni prostor. Ta na severu meji na Skandinavijo, na jugu pa na Grčijo. Znotraj tega obsežnega področja se pogosto postavlja na Balkan, od Bolgarije in Romunije ter vse do švicarskega in nemškega alpskega sveta (Gačnik 2004: 129).

¹⁷ Po mnenju nekaterih ljudi naj bi bili Markovci in Zabovci edina prava kurentova dežela, od tod naj bi izviral avtohtoni slovenski kurenti. Aleš Gačnik tako razmišljanje poimenuje kot »*lokalna folkloristična dogma*« (Gačnik 2004: 130), ki je nastala pod vplivom stereotipnega nekritičnega razmišljanja vaščanov in tudi nekaterih etnologov (Gačnik 2004: 130).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

5.2 Kurentov čas pojavljanja

Rogati in pernati kurenti se danes pojavljajo od svečnice (2. februar) naprej in vse do pustnega torka oz. »velikega fašenka«.¹⁸

5.2.1 Pustni čas

Niko Kuret navaja, da ima leto dve šemski obdobji, in sicer (sredo)zimski in pustni čas. Sredozimski čas je čas zimskega solsticija (22. decembra). Takrat je dan najkrajši in noč najdaljša. V preteklosti je to obdobje bilo šemsko. Ljudje so verjeli, da so v tem času grozile zle sile in hudobne moči, zato so se maskirali. Tudi cerkev je ta čas na nek način pokristjanila in je obdobje od 25. decembra (božič) do 6. januarja (epifanije) določila za sveto dvanajsterodnevje. Z rojstvom Odrešenika, ki naj bi simboliziral luč sveta, se preženejo vse temne sile (Kuret 2004: 58).

Pustni čas zaznamuje obdobje pred postom, to je štirideset dni pred veliko nočjo. Slednja je zmeraj na prvo nedeljo po prvi pomladni luni. Štirideset dnevni post se začne po pustni nedelji, torej s sredo oz. pepelnico). Pust, po mnenju Kureta, obsega tri dni: nedeljo, ponedeljek in torek. V tem času se pojavi največ maskirnih likov (Kuret 1984: 60).

Na pepelnico se je pokopljejo Pusta oz. se zgodi »pustni kres« (Novak 1960: 210), ki je značilen za vse slovenske pokrajine. Zakurili so ogenj in vanj metali stare metle in Pusta/Kurenta, ki ga je predstavljala slamnata lutka. Namen kresa je obrambne in čistilne narave. S temi dejanji so skušali povečati rodovitnost zemlje (Novak 1960: 210).

¹⁸ Peter Zmazek meni, da je to obdobje pojavljanja kurenta prišlo v veljavo v sodobnem času, saj se spominja, da so že takoj po novem letu pričeli poskakovati z zvonci. Starejši fantje (kurenti) so otrokom privezali zvonce okrog pasu in tako poslušali zvok. Tudi sami so jih nadeli in z njimi ponoči tekali po vasi. Tudi Slavko Flajs navaja, da so starejši kurenti že pred svečnico tekali ponoči po vasi. Imeli so zavezane zvonce okrog pasu in z zvonjenjem oznanjali, da je prišel pustni čas in da je potrebno zimo pregnati. Zmazek in Flajs pripovedujeta, da so s tem zvonjenjem kurenti pridobivali dodatno kondicijo.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Pust¹⁹ se pri nas začne 2. februarja,²⁰ na svečnico, ki je pomemben praznik sveč oz. luči. »Svečnica je praznik luči in je prekrila poganska verovanja« (Ovsec 1992: 92). V starem Rimu so v mesecu februarju praznovali praznik luperkalij, na ulicah so se zbrale množice ljudi z gorečimi plamenicami. V amburbalijah pa so s plamenicami strašili duhove umrlih prednikov. S pojavom krščanstva je svečnica praznik Marijinega očiščevanja.²¹ Obenem je 2. februar, po Gačnikovem mnenju, praznik prebujanja medveda iz zimskega spanja. Dan kasneje, 3. februar, je dan sv. Blaža,²² kateri je zavetnik pastirjev in njihovih čred. Tako dan prebujanja iz zimskega spanja kot dan sv. Blaža nista vključena v sam pust, nakazujeta pa možnost povezave tradicionalnih mask z njihovim nastankom v lovskih kulturah (Gačnik 2004: 74–75; Ovsec 1992: 92).

5.3 Kurentov prostor pojavljanja

Tradicionalni prostor kurentovega pojavljanja je vaško okolje, kmečka dvorišča in hiše, polja, gozd. Danes lahko kurenta vidimo v vaseh, v mestih, na raznih športnih prireditvah (alpsko smučanje in smučarski skoki), na pustnih in drugih karnevalih.

5.4 Kurentovo bistvo

Nekoč so ljudje verjeli, da je kurent demon in da ima nadnaravno moč obujanja pomladi, torej da ima sposobnost odganjati zimo. Obenem jim je kurent predstavljal simbol rodnosti in sreče, tako v življenju na sploh kot tudi na polju in v hlevu. Verjeli so tudi, da so kurenti posredniki med pokojnimi predniki in živečimi potomci. Kurent bi tako naj imel tudi sposobnost odganjanja zlih duhov

¹⁹ Beseda pust je najverjetneje nastala iz besede mesopust (v slovenščini zastarela beseda, živa še v poljščini in češčini), torej iz besed meso in postiti se oz. meso in pustiti. Slednje je prevod iz italijanske besede carneleva 'opustiti meso'. Iz besede carneleva je nastala beseda carnevale po metatezi, iz nje pa beseda karneval v pomenu za pustovanje oz. pust (Keber 1996: 398–399).

²⁰ Mesec februar je ime dobil po latinskem februa, ki pomeni čiščenje. V rimskih časih je bil februar dvanajsti mesec. 1. marca so praznovali novo leto. Tako so se februarja pripravljali na psihično in fizično čistočo za vstop v novo leto (Ovsec 1992: 93).

²¹ Vsaka ženska je po porodu sina morala iti na štirideseti dan v tempelj, kjer se je po darovanju tako očistila (Ovsec 1992: 92).

²² Damjan Ovsec navaja, da ga v upodabljajo z dvema svečama v alpskem svetu (Ovsec 1992: 92).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

(Gačnik 2004: 108). Tako v preteklosti kot danes je kurent veliko več kot zgolj pustni lik. Kurent je divjak, ki k hiši prinaša vsesplošno srečo, zdravje, obilno letino, odganja zimo in kliče pomlad (po pripovedovanju intervjuvancev). Vsa ostala kurentova simbolika je šla v pozabo.

5.5 Nosilci kurentovih mask

Sodobni čas ne pozna nobenih omejitev glede na spol in starost, prav tako ne tudi omejitve glede na socialni sloj. Kurentijo si nadene tako delavec kot direktor (Gačnik 2004: 110–111). V kurenta se oblačijo tako moški in ženske kot tudi otroci. Le v Lancovi vasi se kurenta oblečejo izključno moški. Slavko Flajs meni, da je samo še vprašanje časa, kdaj bo to pravilo padlo.²³

5.6 Kuretova oprava oz. kurentija

Aleš Gačnik deli kuretovo opravo oz. kurentijo na dva dela. Prvi del je maska/kapa, drugi pa kožuh. Deli maske/kape so: naličje, oči, nos, usta, zobje, jezik, brki, rogovi, peresa, ušesa. Sestavni deli kožuha so: kožuh oz. plašč, veriga, na kateri visijo zvonci, hlače, gamaše, obuvala, robčki, rokavice, ježevk (Gačnik 2003: 128–129).

²³ Nekoč so si kurentijo lahko nadeli izključno moški, ki so bili polnoletni ali pa blizu teh let in neporočeni. To so bili kmečki fantje iz nižjega socialnega sloja. Na pustni torek, ko so prišli kurenti v domačo vas s pohoda in temu je sledila vsesplošna zabava, na kateri so kurenti poročenim moškim in otrokom dovolili, da so si lahko nadeli kuretovo opravo v celoti (masko in plašč z zvonci). Kurentija se je tudi dedovala iz roda v rod na moške potomce. Janez Obrhan meni, da samo tak kurent, ki je kurentijo podedoval, je kurent v pravem pomenu besede. Danes se kurentija več ne deduje, saj si jo lahko privoščijo vsaki (po pripovedovanju Petra Zmazka).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Slika 2: Pernati kurent v svoji opravi, 2008 osebna zbirka Dušana Ježa).

Slika 3: Pernati kurent v vasi, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

5.6.1 Maska

Naličje

Naličje pernatega kurenta je iz svinjske in naličje rogatega kurenta²⁴ je iz goveje kože, ki je pobarvano z različnimi barvami. Najpogostejša barva naličja je črna v kombinaciji z belo, rdečo, rumeno in zeleno barvo, ni pa nujno. Pojavljajo se tudi bela, rdeča in rumena kot osnovna barva naličja. Na naličju so izrezane odprtine za oči, nos in usta. V preteklosti so naličja izdelovali iz starih usnjenih aktovk. Celotno naličje je obšito z belo ali črno ovčjo kožo.

Slika 4: Kape pernatih Kurentov, 2007 (osebna zbirka Dušana Ježa).

²⁴ Naličje rogatega kurenta je včasih bilo izdelano v podobi glave goveda.

Slika 5: Rogati kurenti, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Oči

Oči so dejansko samo okrogle odprtine na naličju in so obrobljene z različnimi barvami. Največkrat z belo, rdečo, rumeno ali zeleno barvo. Pri očeh ni opaziti razlik med pernatimi in rogatimi kurenti.

Nos

Nos je prišit na naličje maske. Nosovi merijo v dolžino nekje od dvajset do trideset centimetrov in so različnih oblik. Pri pernatem kurentu je nos na koncu rilčaste oblike, medtem ko pri rogatem je bolj gobčast oz. govejo-svinjske oblike. Nosovi so lahko enobarvni, lahko pa najdemo tudi nosove z različnimi poslikavami. Pernatemu in rogatemu kurentu iz nosnic gledajo dlake, ni pa to pravilo.

Slika 6: Nos rogatega kurenta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Usta

Usta predstavljajo najstarejši ohranjen segment na kurentovem naličju (Gačnik 2004: 95). V ustih ima kurent zobe, čekane in jezik.

Zobje

V ustih najdemo t.i. kurentove zobe. Zobovje je narejeno iz belega ali temnega fižola²⁵ in so pritrjeni samo v eni vrsti, takoj po nosom in brki. Največkrat pa izdelovalci kurentij uporabljajo bel fižol. Na vsaki strani ust pa je pritrjen po en čekan,²⁶ ki je lahko pobarvan, največkrat z belo barvo. Pri zobovju niso opazne razlike med obema vrstama kurentov.

²⁵ Fižol je bil v preteklosti pomembno prehrabno živilo, zato ni naključje, da se pojavlja na kurentovi maski (Habjanič, 2007: 12).

²⁶ Čekane naj bi imeli kurenti – samci (po pripovedovanju Jerneja Zelenika).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Konrad Kekec meni, da kurentovi čekani niso zgolj namenjeni strašljivemu izgledu maske, temveč se v tem skriva simbolika, in sicer ponazarjali naj bi domače prašiče (Habjanič 2007: 12).

Jezik

Iz ust kurentu visi dolgi rdeči jezik, ki meri v dolžino do šestdeset centimetrov in je obšit. Jezik je narejen iz govejega ali svinjskega usnja. Lahko pa je tudi iz umetnega usnja. Rogati kurenti imajo jezike narejene iz usnja, pri pernatih pa najdemo več umetnega materiala. Pri obeh kurentih pa je jezik rdeče barve. Na samem jeziku so všiti različni vzorci.

Po mnenju Konrada Kekca naj bi kurentov viseči jezik izražal lakoto ljudi in živali (v času dolgih in hladnih zim) (Habjanič 2007: 12).

Brki

Brke najdemo takoj pod nosom. Narejeni so iz sirka. Razlik pri brkih ni opaziti med pernatim in rogatim kurentom.

Kekec je ugotovil, da so v preteklosti za izdelavo kurentovih brk uporabljali sirko, na kateri je še bilo zrnje. To zrnje naj bi ponazarjalo dobro in bogato setev. Prav tako pa so s sirkovimi brki želeli izraziti pomen pometanja zime izpred domačih vrat z namenom, da se ta ne bi več vrnila (Habjanič 2007: 12).

Rogovi

Rogati kurenti poznajo prave kravje ali volovske rogove. Pritrjeni so na vrhu kape, tako da na vsaki strani štrlijo navzven, njihovi konci pa so ukrivljeni in pomaknjeni nekoliko navzdol.²⁷ Pernati kurent ima tudi rogove, vendar so ti narejeni iz usnja ali iz umetnega usnja in napolnjeni s slamo. V višino merijo

²⁷ Take rogove imajo kurenti iz Lancove vasi. Haloški rogati kurenti imajo rogove prav tako ukrivljene, vendar so ti pritrjeni tako, da štrlijo navzgor (po pripovedovanju Slavka Flajsa).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

približno petdeset ali več centimetrov. Na vrhu vsakega rogu je pritrjeno eno ali tri peresa. Med obema rogovoma je napeta žica, na katero so privezani pisani trakovi in rože iz raznobarnega krep papirja oz. iz blaga.

Slika 7: Rože in trakovi pernatega kurenta, 2009 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Po mnenju nekaterih raziskovalcev naj bi rogovi predstavljali zaščito pred negativnimi silami, plodnost ter moč in energijo. Simbolizirali naj bi tudi lunin krajec. To je povezano z lunarno mitologijo – lunarna mitologija je mitologija poljedelstva (Gačnik 2004: 105).

Ušesa

Rogati kurenti imajo pod rogovi velika usnjena ušesa, ki po obliki spominjajo na kravja. Peresa pernatega kurenta so v bistvu njegova ušesa. Peresa so lahko gosja, puranova ali fazanova in so tudi impregnirana, saj s tem podaljšajo življenjsko dobo peres. Na maski segajo nekje od više oči navzgor pa vse do rogov.

Po trditvah Kekca naj bi imel prvi kurent tik pod kravjima rogovoma pritrjena ušesa, narejena iz peres živali. Slednja naj bi označevala vse pernate živali s kmečkega dvorišča (Habjanič 2007: 12).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Ruta

Kurenti nosijo pretežno rute okrog vratu, lahko pa jih imajo zavezane okrog glave, da glavo na ta način zaščitijo pod masko. Rute so pretežno rdeče barve, ni pa to zavezujoče. Obe vrsti kurenta imata rute.

5.6.2 Kožuh

Kurentov kožuh je narejen iz ovčje kože, ki jo dobijo iz Bosne. Za izdelavo kožuha je potrebno štiri do pet kož. Po potrebi lahko tudi več; odvisno je tudi od višine človeka. V novejšem času se naročniki kurentij odločajo za kožo ovna, saj ima ta daljšo dlako. Barva kožuha je pretežno bela, a se vedno več ljudi odloča tudi za črno barvo. Krojen je dokaj enostavno. Kožuh mora segati čez kolena. V kožuhu ni opaznih razlik.

Zvonci

Okrog pasu imajo kurenti pripeto verigo, na kateri visijo zvonci. Zvonci so najdragocenejši del kurentije še danes. Zvonci so lahko dveh različni oblik: oblika hruške in oblika slive.

Hruškasti zvonci so najbolj cenjeni. Zvonci ne smejo biti narejeni iz bakra, medenine ali lahke pločevine, saj potem nimajo prijetnega zvoka. Prav tako morajo biti določene velikosti (od 3 do 20 centimetrov), da dobijo pravo melodijo. Njihov zvok je poimenovan kot »*glung – glung*« (Gačnik 2004 : 98–100; Kuret 1984: 198).

Za rogate kurente iz Lancove vasi je značilno, da še danes uporabljajo ročno kovane zvonce, ki so jih včasih nosile krave vodnice ali ovce. Tako imajo na verigi pripetih pet zvoncev. Najmanjša dva spredaj, na vsakem boku po enega srednje velikosti in zadaj na križnem predelu enega največjega. Ročno kovani zvonci tehtajo dvajset ali celo več kilogramov. Pernati kurenti imajo enako število

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

zvoncev kot rogati, vendar so njihov zvonci uvoženi iz Avstrije. Ti so lažji od kovanih. Oba kurenta ima zvonce oprtane z močnimi trakovi čez ramena, saj bi se lahko zaradi teže in poskakovanja sneli.

Zvonci kot del kurentije imajo simbolni pomen, in sicer s svojim zvokom, truščem služijo kot sredstvo, ki odganja nesrečo oz. zle sile (Gačnik 2003: 134). Bruno Ravnikar podaja ugotovitve Curta Sachsa, da je zvonec že od nekdaj imel pomen amuleta. Obešanje zvoncev živini okrog vratu ni služilo zgolj lažjemu nadzorovanju gibanja živine. Živino so želeli z zvonci obvarovati zlih duhov. Po mnenju Ravnikarja postanejo zvonci na področju poljedelstva tudi sredstvo za čaranje rodovitnosti (Ravnikar, 1972: 149).

Slika 8: Zvonci v obliki slive, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Kekec pa razlaga, da zvok zvoncev preganja hudiča oz. zimo. Po starem izročilu naj bi bil hudič, ki sedi na pragu vaške hiše, krivec za dolgo in hladno zimo. Zato ga je potrebno pregnati, obenem pa zvonci s svojim zvokom prebujajo naravo (Habjanič 2007: 12–13).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Robčki

Znano je, da kurent prejema tudi robčke od deklet in žena. Ti se morajo zmeraj pripeti na verigo med zvonci pri pernatih kurentih. Pri rogatih se pripenjajo izključno na usnjeni pas ježevke. Nekoč so dekleta sama vezla različne motive na robčkih, velikokrat tudi svoje začetne črke imen in priimkov. Danes ročno vezanih robčkov ne vidimo več. Dekleta kurentu pripenjajo tudi rute ali celo ženske spodnjice. Kurent, ki zbere največ robčkov, je najimenitnejši in najbolj občudovan.

Hlače

Pod kožuhom se navadno nosijo hlače. Rogati kurenti iz Lancove vasi imajo prepoved nositi hlače iz džinsa. Hlače morajo biti iz temnega blaga (temno modrega, temno rjavega ali črnega), lahko je tudi trenirka, vendar mora biti enobarvna. Tudi pri hlačah ni razlik med obema kurentoma.

Gamaše

Nogavice ali gamaše²⁸ so pomemben del kurentove opreme. Gamaše so pletene iz volne in pojavljajo se v dveh barvah: rdeči in zeleni. Pletene so v različnih vzorcih. Najpogostejši vzorci so z bunkicami, s kitami in redkimi bunkicami ter s kitami in bunkicam. Ob straneh visita dva cofka enake barve kot gamaše. Po barvi gamaš tako ljudje prepoznavajo skupine kurentov. Pernati kurenti nosijo rdeče gamaše, rogati pa zelene. Vrhnji del gamaš ima patent in se namesti malo nižje pod koleno, nato pa segajo po golenici proti gležnjem, tako da prekrijejo jezik čevlja. Ker nimajo pletenega stopala, imajo prišito gumo, ki se natakne na obuvalo. To pa preprečuje, da bi se gamaše snele.

²⁸ Marija Veršič iz Zabovcev izdeluje gamaše za kurente.

Slika 9: Kurentove gamaše, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Obuvala

Kurent ima obute moške čevlje, ki segajo malo čez gležnje.²⁹ Ti čevlji so močni, saj morajo gleženj fiksirati, da preprečijo morebitne poškodbe. Narejeni so iz črnega usnja. Tako eni kot tudi drugi kurenti³⁰ imajo obute take gležnjarje.

Vežalke

Zanimivo je, da kurenti iz Lancove vasi imajo zelene vežalke, takšna je barva gamaš, medtem ko pernati kurenti pa bele. Slavko Flajs pojasnjuje, da imajo njihovi kurenti izključno zelene vežalke. Zelena barva predstavlja pašnike, gozdove, naravo. Peter Zmazek pa za belo barvo ne ve povedati, kaj predstavlja. Za pernatega kurenta bela barva vežalk ni pravilo. Namesto belih lahko opazimo tudi črne, rdeče in rumene.

²⁹ Nekoč so kurenti imeli obute škornje, takšne kot so jih imeli kočijaži. Danes so škornje nadomestili gležnjarji in golenico zakrivajo gamaše.

³⁰ Kurenti iz Lancove vasi in Markovcev.

Slika 10: Kurentova obuvala, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Ježevka

Ježevka je lesena palica, narejena iz bukovega, akacijinega ali vrbovega lesa. Na enem koncu je obita z ježevo kožo v spirali, na drugem koncu oz. držalu pa ima luknjo, skozi katero je napeljana usnjena vrv. Vrv služi temu, da kurent ne more izgubiti ježevke. Ježevke se načeloma nosijo v levi roki. Lahko so pobarvane s prozornim lakom, da ohranijo naraven videz, ali pa so pobarvane z različni barvami, tako da so enobarvne ali večbarvne. Nekateri imajo na ježevkah različne poslikave, drugi spet gravure. Rogati kurenti imajo ježevko v naravni podobi, nebarvano, dejansko je to gorjača iz gozda, ki ni stružena. Pri pernatih opazimo ježevke v raznih barvah. Z ježevkami kurenti požgečkajo oz. poježajo dekleta po nogah.

Prav tako ima tudi ježevka simbolni pomen. V ježevki raziskovalci prepoznavajo falusni simbol in s tem simbol moškega poželenja po ženski (Gačnik 2003: 134).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Zanimiva je razlaga Konrada Kekca, ki pravi, da je ježevka kurentovo orožje za preganjanje hudiča. Palica kot taka ni imela posebnega pomena. Simbol so tako postale bodice, ki pa v preteklosti niso bile živalske, temveč rastlinske. Vzrok za pritrditev rastlinskih bodic na ježevko vidi Kekec v takratni živalski stelji. V njej se je pogosto znašlo bodičasto olupje kostanjev, katero se je prijelo kravje kože. V času zime so krave preležale v hlevu kar šest mesecev in zaradi tega so trpele bolečine od kostanjevih bodic. Z ježevko, ovito s kostanjevim bodičevjem, so se želeli maščevati hudiču (krivcu za zimo), češ da naj sam izkusi bolečine ležanja na takšnih tleh (Habjanič 2007: 13).

Slika 11: Ježevka, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Rokavice

Rokavice so neobvezen del kurentije. Kureti si jih nadenejo zaradi mraza ali pa zaradi tega, da jih ne bi prepoznali po rokah.

5.7 Kurentova oblika pojavljanja

Kurent se danes pojavlja na dva načina:

- v skupini oračev s spremljajočimi šegami,
- v skupini z drugimi kurenti ter v skupini z drugimi kurenti in hudičem s spremljajočimi šegami.³¹

5.7.1 Skupina oračev

Skupina oračev je tradicionalna skupina folklornih likov, ki ni znana samo na Dravsko-Ptujskem polju, temveč širom Slovenije (Slovenske gorice, Haloze, obronki Pohorja, Mursko polje, Krško polje, Gornja Savinjska dolina, Bela Krajina, Dobropoljska dolina, Loška dolina, Poljanska dolina in Šaleška dolina), torej povsod, kjer je poznano oranje. Orači s svojim prihodom na dvorišče domačije ter obrednim oranjem in sejanjem želijo dobro letino gospodarju in njegovi družini (Gačnik in Brence 1998: 24).

V obredu, ki ga izvedejo orači na kmečkem dvorišču, se kaže po raziskavah Nika Kureta plodnostni obred. Pred iznajdbo pluga so ljudje za rahljanje zemlje uporabljali lesene palice, katera naj bi imela vlogo falusa. Plug je tako nadomestek za leseno palico. Danes predstavlja »šemska oranje« (Kuret 1984: 83) parodijo nekoč magičnega obreda (Kuret 1984: 83).

³¹ Opredelitev pojma šege, njihova vsebina, oblike in pomen je razloženo v tretjem poglavju.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Skupino oračev iz Lancove vasi³² sestavljajo dva 'pokara' (človeka z bičem), trije pari 'kojičev' (konjev), dva ali trije 'koranti' in 'jajčnica' (jajčarica). Lancovski rogati kurent je znan iz skupine oračev.

'Pokar' ima na glavi črni klobuk, ki je okrašen z raznobarnimi rožami. Od zadaj mu s klobuka visijo trije trakovi modre, rdeče in bele barve. Oblečen v belo srajco in temni telovnik. Pod telovnikom ima na ramenih ogrnjeno pisano ruto. Oblečene ima temne oz. črne hlače in zavezan modri predpasnik. Obut je v črne škornje. V roki drži bič, t.j. lesena palica, dolga približno tri metre in pol, na katero je pripeta dolga pletena vrv. 'Kojičev' je v skupini šest oz. trije pari, lahko so tudi štirje ali celo več parov. Na glavi imajo ploščate kape³³, ki so okrašene z rožami.³⁴ Oblečeni so bele srajce, temni telovnik in črne hlače. Preko desnega ramena imajo zvezano modro, preko levega pa vijolično vzorčasto ruto. Prav tako imajo tudi okrog pasu čez hlače zvezani dve pisani ruti. Tudi konjiči so obuti v črne visoke škornje kot pokar.

Konji vlečejo za sabo leseni plug, na katerem stoji smrečica, okrašena z raznobarnimi papirnatimi trakovi in papirnatimi rožami. Tretji oz. zadnji par 'kojičev' vleče plug za držalo, drugi in prvi pa za vrv, ki je pritrjena za držalo pluga. Ta vrvi je prepletena z zelenimi vejami pušpana ali smrečja, nato je še ovito z raznobarnimi trakovi. Prav tako so na to vrv obešeni konjski zvonci. Plug drži en kurent, druga dva pa poskakujeta in plešeta. Za kurentom, ki orje, hodi 'jajčnica'. V 'jajčnico' (v žensko z dolgim krilom, predpasnikom in ruto na glavi ter košaro v rokah, v kateri so semena) je navadno našemljen moški.

Orači hodijo po vasi in se ustavijo pri vsaki vaški hiši. Na dvorišče hiše prva stopita 'jajčnica' in kurent. Gospodarja in ženo prijazno zvabita iz hiše in 'jajčnica' ju pozdravi in ogovori: 'Oča pa mati bote dali orati za debelo repo?' Seveda vsak gospodar odvrne: 'Te pa zaorjite!' 'Jajčnica' nato zamahne z roko in 'kojičem'

³² Leta 1932 so nastopili prvič v Mariboru. Leta 1984 so bili ustanovni člani Folklornega društva Lancova vas, od leta 1998 pa skupina oračev deluje samostojno kot Kulturno etnografsko društvo orači Lancova vas, katerega predsednik je Franc Drobnič.

³³ Kapa konjičev ponazarja pomlad. Težka je približno 3 do 4 kilograme.

³⁴ Rože so narejene iz papirja in namočene v vosek, kar omogoča njihovo obstojnost. Vsako drugo leto jih naredijo na novo.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

pokaže prostor, kjer bodo orali. Kojiči šele sedaj pridejo do mesta oranja. V tem času pa prepevajo razne pesmi. Pri vsaki hiši zapojejo dve pesmi z naslovoma *Onkraj Dravce* in *Imel sem ljub'ce tri*.

Z'onkraj Dravce so dekleta,
katere hočejo mene imet',
al' jaz bi hodil k tem dekletom,
ko bi Dravco preplavat znal.

A jaz pa Dravce ne znam preplavat',
rajši dekle zapustim.
Micka je napragu stala
in vse to je slišala.

Imel sem ljub'ce tri,
vse tri so lušne, mlade,
vse tri me imajo rade.

Prva me je ščipala,
ta druga me je grizla,
ta tretja me je ljubila,
dokler je denarce čut'la.³⁵

Ostale pesmi, *Travniki so že zeleni*, *Ko so fantje proti vasi šli*, zapojejo na poti k hiši oz. ko pot od hiše nadaljujejo in ne na dvorišču samem.

Pričetek oranja naznanita 'pokara' tako, da zamahujeta z bičem v levo in desno stran. Pri tem dejanju se ustvarja močan pok, saj pokara prebijata zvočni zid. Ob poku konjiči začnejo vleči plug v krogu in zraven izgovarjajo: *hip - hop*. Kurent

³⁵ Povedal Franc Drobnič.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

drži plug in orje, 'jajčnica' pa v nastalo brazdo meče semena. Na dvorišču tako naredijo tri kroge. Z oranjem gospodarju želijo dobro letino.

Ko orači izvedejo simbolni obred oranja, dobijo v zameno darove. Največkrat so ti darovi hrana in pijača. Kurenti dobijo klobaso (šele po tem, lahko snamejo kapo), 'jajčnica' dobi jajce in oves, s katerim lahko nahrani konjiče, 'pokara' pa prejmeta denar za obrabo biča. Po prejetih darovih se 'jajčnica' zahvali gospodarju in obenem mu še zaželi dobro letino, obilo zdravja tako vsem domačim kot tudi živini. Za zahvalo pa orači zapojejo pesem.³⁶

V Lancovi vasi ta obred izvajajo vsako leto v pustnem času od pustne sobote (popoldan) pa vse do opoldneva pustnega torka.

Slika 12: Oranje lancovskih oračev, 1999 (osebna zbirka Franca Drobniča).

Skupino oračev poznajo tudi na levem bregu reke Drave, v Markovcih. Skupino sestavljajo: 'pokač', konjiči, 'korant' in 'pobirač'. Skupina markovskih oračev deluje v okviru Etnografskega društva Markovci.

³⁶ Travniki so že zeleni in Ko so fantje proti vasi šli.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

'Pokač' na glavi nosi črni klobuk, preko katerega ima poveznjeno pisano ruto in mu ta visi čez obraz. Oblečen je v belo srajco in vinsko rdeči telovnik. Nosi temne hlače in moder predpasnik. Obut je v visoke temne, največkrat črne škornje. V rokah drži bič. Konjičev je osem. Oblečeni so v bele srajce in vinsko rdeče ali črne telovnike. Pod telovniki imajo na ramenih poveznjene pisane rute. Prav tako imajo modre predpasnike in so obuti v visoke temne škornje. Tudi konjiči nosijo na glavah črne klobuke, preko katerih jim visijo pisane rute in jim prekrivajo obraz. Zadnji par konjičev drži plug za držalo, prvi in drugi par pa vlečeta plug z vrvjo, ki je nameščena na držalo. Konjiči vlečejo plug, na katerem stoji majhna smreka, okrašena z raznobarnimi trakovi iz krep papirja. Pernati kurent pluži s plugom. Za njim hodi 'pobirač', ki ima obraz prekrit s temno barvo in je oblečen v stare cunje. V eni roki nosi grablje, v drugi pa pleteno košaro, v kateri so semena.

V Markovcih se orači ustavijo pri vsaki hiši oz. na dvorišču. Gospodarja zvabi iz hiše 'pobirač' in ga vpraša: 'Bote dali orati?' Gospodar privoli. 'Pobirač' zamahne z roko 'pokaču'. Obred oranja naznani 'pokač' tako, da počí z bičem. Konjiči se poka ustrašijo in začno vleči plug. Kurent na koncu drži plug in orjejo v obliki kroga. Navadno zaorjejo en krog. 'Pobirač' v brazdo trosi semena. Med oranjem konjiči prepevajo pesmi. Na vsakem dvorišču tako zapojejo znano Slomškovo pesem *En hribček bom kupil*:

En hribček bom kupil,
bom trte sadil,
prijatle bom vabil,
še sam ga bom pil.

Sladko vince piti
to me veseli,
dobre volje biti svoje žive dni,
svoje žive dni brez vseh skrbi,
to me srčno veseli.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Zapojejo samo eno kitico in refren. Druge pesmi, *Travniki so že zeleni, Kje so tiste stezice, Ko so fantje proti vasi šli, Prav lepo je res na deželi, Je pa davi slanica pala, Majolka bod pozdravljena in Prišla bo pomlad*, zapojejo takrat, kadar se skupina dogovori, da jih zapoje več.³⁷

Prav tako tudi orači iz Markovcev prično orati v soboto dopoldan in orjejo vse do pustnega torika dopoldan. Orači za oranje prejmejo darove od gospodinje, to so hrana, pijača, krofi.³⁸

Slika 13: Orači iz Markovcev, 1998 (osebna zbirka Franca Letonje).

³⁷ Besedila pesmi glej v prilogi.

³⁸ O oračih iz Markovcev po pripovedovanju Franca Letonje.

Slika 14: Markovski orači na kmečkem dvorišču, 1999 (osebna zbirka Franca Letonje).

5.7.2 Skupina kurentov

Za kurente Lancove vasi ni bilo značilno, da so se zbirali v skupine. Lancovski kurent je znan iz skupine oračev, v kateri sta se pojavljala dva ali trije kurenti. Skupine kurentov so nastale v sodobnem času. Danes te skupine gredo za orači ali pa samostojno (ločeno od oračev), najprej po domači vasi, šele na to pa gredo v sosednje vasi in mesta. Potujejo tudi v evropska mesta oz. tja, kamor jih povabijo v goste. To so organizirane skupine kurentov in eden izmed njih je vodja.

Organizirana skupina Rogati kurenti Lancova vas je podskupina Folklornega društva Lancova vas.³⁹ Prvi vodja skupine in njen ustanovitelj je bil Stanko Ropič. Za njim je vodstvo prevzel Slavko Flajs. Danes pa jo vodi Danilo Turk. Stalnih članov ima skupina petdeset. Toliko jih je zato, ker so v skupino vključeni tudi tisti, ki prihajajo iz sosednjih vasi.

³⁹ Ustanovljeno je bilo leta 1983 z namenom, da ohranja folklorno izročilo s tega področja. Zraven skupine kurentov deluje še skupina pevcev in pevk, muzikantov, plesalcev in otroška folklorna skupina. Predsednik Folklornega društva Lancova vas je Franci Gojkošek (po pripovedovanju Slavka Flajsa).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Rogati kurenti poznajo obhod. Najprej gredo skozi domačo vas (Lancovo vas). Ustavijo se pri prijateljih oz. pred njihovimi hišami. Potem se odpravijo v naslednje vasi: Sela, Trnovec, Apače, Lovrenc na Dravskem polju, Pleterje, Cirkovce. Gredo tudi v Kidričevo, Haloze, Ptuj in Maribor. Prav tako pa gredo tudi k prijateljem na Hrvaško, in sicer v Krapino.

Ko se rogati kurenti pojavijo na dvorišču pred hišo, zaplešejo »kurentov ples«. Ta njegov ples ne pozna naučenih plesnih korakov kot npr. latinskoameriški ter ostali podobni plesi. Kurentov ples je pozibavanje z boki, poskakovanje in tekanje. Pri tem zvonci ustvarjajo močan trušč. Za rogate kurente je značilno, da zaplešejo z gospodarjem in katero koli žensko. To zgleda tako, da gospodarja nekako objame in ga drži za roke, nato pa z gospodarjem vred poskakuje na mestu ali pa se vrti v krogu. Ženski se približa za hrbet in jo objame; tudi njo kasneje prime za roke in poskakuje. Kadar dobi v svoj objem žensko, mu mora ta zavezati robček ali ruto na ježevko, na usnjeni ročaj, ki preprečuje, da bi ježevko izgubil. Nikakor pa se kurenti ne smejo držati za roke in biti sklenjeni v krog ter plesati, saj kurent ne pleše otroškega plesa, znanega pod imenom ringa-rajaja.

Po tem plesu gredo do gospodarja in njegove družine ter vsem skupaj zaželijo srečo, zdravje in dobro letino. Domači jih navadno povabijo v hišo ter jih pogostijo s hrano in pijačo. Kurent se pri hiši ne sme dolgo zadrževati.

Odzovejo se tudi vabilom na razne karnevalske prireditve v Sloveniji in tujini. V Sloveniji se udeležujejo tradicionalnega pustnega karnevala na Ptuj. V tujini pa vsako leto obišejo Bolgarijo, kjer so po pripovedovanju Slavka Flajsa že tradicionalni gosti. Bili so tudi že v Singapurju in Parizu (Walt Disneyeva Miki Miška je praznovala 60.-obletnico in povabili so jih kot ekskluzivne goste). To pomeni, da se kurent pojavlja tudi izven svojega časa in se prilagaja drugim pustim kulturnim okoljem ter pustnim časom. Vendar je to izjema in ne pravilo. Na domačih tleh se praviloma pojavlja od 2. februarja (svečnica) do pustnega torka, izjemoma v primerih, kadar se skupaj s folklorno skupino pojavijo na odru.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Seveda pa ima skupina določena pravila, katerih se mora vsak član strogo držati. Ta pravila so v bistvu ohranjene šege iz preteklosti in predstavljajo pravila kurentovega vedenja:

- kurent je lahko izključno moški (neporočen, poročen ali tudi starejši);
- kurent nikoli ne sme mirovati; zmeraj mora biti v gibanju, tudi kadar je stoji na mestu, se morajo slišati zvonci;
- kapo mora imeti ves čas na glavi, izjemoma takrat, kadar pije ali je;
- pod plaščem ne sme nositi kavbojk, temveč izključno temne hlače iz blaga, lahko je tudi temna trenirka;
- v zaprti prostor ni nujno, da gre ritensko; lahko gre tudi z obrazom naprej;
- ježevko lahko nosi v desni ali levi roki;
- robčke mu dekleta ali ženske pripenjajo izključno na ježevko.

Slika 15: Skupina rogatih kurentov, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Pernati kurenti so se od nekdaj zbirali v skupine. Te so štejele nekje od dva do šest kurentov. Seveda pa te skupine niso bile v preteklosti organizirane. Imeli so določeno pot, kamor so šli. Peter Zmazek je bil doma Bukovcih⁴⁰ in iz te vasi se je začel njihov obhod. Obhod se je začel zjutraj na »mali fašenk«, torej v ponedeljek pred pustnim torkom. Nato so šli skozi Markovce, Zabovce, Spuhljo, Borovce in Moškanjce. Prespali so navadno v Gorišnici in Moškanjcih. Na »veliki fašenk«, na pustni torek, so pot nadaljevali skozi Muretince in Stojnce in jo zaključili v Bukovcih. Niso se ustavili pri vsaki hiši. Ustavljali so se le pri tistih hišah, katerih lastnike so poznali. Včasih je bila ovira za prihod kurentov hiša sama, saj so imele nizke opaže in tako niso mogli noter. Ko so obiskali hišo, so navadno prišli na kmečko dvorišče in najprej zaplesali »kurentov ples«, ki je trajal približno deset do petnajst minut. S poskakovanjem so ustvarjali močan trušč in s tem posebno

⁴⁰ V Bukovcih in drugih vaseh po pripovedovanju Petra Zmazka niso imeli povork. Povorka je bil v Markovcih. Marija Veršič in Terezija Tekmec pa pravita, da so tudi Zabovci nekoč imeli svojo povorko. Največ se je v pustnem času dogajalo v Markovcih. Beseda povorka sicer ni najbolj ustrezen izraz, saj jih v preteklosti niso poznali in tudi ne razumeli, kot danes razumemo to besedo.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

grozeče ozračje. Po plesu so najprej pozdravili gospodarja tako, da so se z njim rokovali, nato pa je sledilo rokovanje z drugimi člani družine. Družina je kurente povabila v hišo, v kuhinjski prostor (zastri so tudi zavese na oknih, da so skrili identiteto kurentov pred radovednimi sosedi) in nestrpno pričakovala, kdo se skriva pod masko kurenta. Gospodinja jim je postregla s hrano in pijačo.

Domačini so bili veseli in srečni, ker so jih kurenti obiskali. Domov so se navadno vrnili v dopoldanskem času. Temu prihodu je sledila vsesplošna zabava z glasbo, hrano in pijačo.

Ta neorganizirane skupine kurentov so nastale tako, da so se npr. v Bukovcih dobili trije kurenti in od tukaj so nadaljevali svojo pot. V Markovcih so se jim pridružili spet dva ali trije in tako dalje. Ti fantje pa se med seboj niso preveč marali, saj so hodili osvajati dekleta v druge vasi. Tako je na teh obhodih velikokrat prišlo do bojov oz. preteпов med kurenti.⁴¹ S kurentijo je bila prikrita njihova prava identiteta in pod plašči so nosili tudi nože ali pištole. Zgodili so se celo umori kurentov. Boj med kurenti so bili vzrok, zakaj jih je oblast v preteklosti preganjala ali prepovedovala. Danes teh obračunavanj med kurenti ni več.

Peter Zmazek vodi organizirano skupino pernatih kurentov, ki se imenuje Sveti Florjan, in deluje neodvisno od društev. Skupina obstaja že dvajset let, od leta 1996 jo vodi Peter Zmazek. Skupina šteje devetnajst članov, med njimi tako najdemo moške (poročene, neporočene, mlajše in starejše), ženske in otroke. Člani prihajajo iz različnih okoliških vasi: iz Kidričevega, Vidma, Gorišnice in celo tudi iz Ptuja.

Skupina pernatih kurentov ne hodi več na obhode iz vasi do vasi kot nekoč. Obiskujejo predvsem prijatelje in znance v vaseh ter karneval na Ptuju. Odzovejo pa se tudi na vabila, vendar izključno v času, ki je značilen za kurentovo pojavljanje. Tako so kot skupina obiskali ministrico za kulturo v Ljubljani.

⁴¹ Predvsem zaradi žensk, lahko pa tudi zaradi neporavnanih računov iz preteklosti.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Tudi pernati kurenti ob obisku gospodarja in njegove hiše najprej zaplešejo »kurentov ples«, ki traja deset do petnajst minut. Za razliko od rogatih kurentov pernati plešejo samo z dekleti in ženskami tako, da jih na nek način objamejo in poskakujejo z njimi vred. Včasih jih tudi malo poježajo z ježevko. Ženska se kurentu odkupi tako, da mu na verigo med zvonce zaveže robček ali ruto. Po končanem plesu, jih povabijo v hišo, kjer jih domači pogostijo s hrano in pijačo.

Seveda pa pozna pravila oz. šege, ohranjene iz preteklosti, tudi skupina kurentov Sveti Florjan. Ta so:

- ježevko nosi izključno v levi roki, saj mora biti desnica zmeraj pripravljena za rokovanje;
- kurent ne sme nikjer sneti kape, izjemoma v zaprtih prostorih, kadar sprejema hrano in pijačo;
- kurent ne sme nositi maske na ježevki, oprtane na ramo;
- v zaprti prostor gre ritensko, se pravi s hrbtom naprej in s sklonjeno kapo;⁴²
- v zaprtem prostoru si kape ne sme takoj sneti, saj mora vzbujati radovednost prisotnih, kdo dejansko je;
- po vzbujanju radovednosti domačih, se lahko začne rokovati;
- kurent s kapo na glavi ne sme sestiti, saj to prinaša nesrečo;

⁴² Če bi vstopil z obrazom naprej v hišo, bi si polomil robove na maski.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

- kadar sname kapo, je ne sme položiti na tla, saj to prinaša nesrečo, temveč na stol;
- kurent ne sme biti v stanju mirovanja; tudi takrat, kadar stoji, mora pozibavati z boki, da se sliši zvok zvoncev;
- robčke mu lahko pripenjajo samo dekleta in ženske izključno na verigo med zvonci (in ne na ježevko); pri tem mora imeti kapo na glavi.

Slika 16: Skupina pernatih kurentov med »plesom«, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Za skupine pernatih kurentov je značilno, da jih spremlja hudič ali 'tajfl' po domače. Hudič je oblečen v rdeč jopič in rdeče hlače, obut je črne čevlje. Na glavi ima kapo, ki je podobna kurentovi. Naličje kape je pobarvano z živo barvo ter ima odprtine za oči in usta. V ustih ima zobe iz belega fižola in na vsaki strani

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

ima dva čekana; iz usta pa mu visi dolg rdeč jezik. Prav tako ima dolg koničasti nos, vendar je ta na korenu nekoliko ukrivljen. Jernej Zelenik pravi, da ima 'puklavi' nos. Naličje je obšito z ovčjo kožo. Na vrhu kape sta pritrjena dva rogova, napolnjena s slamo. Pod njima pa na vsaki strani po eno uho. Taka kapa za hudiča ni obvezna. Lahko ima tudi samo s črno barvo pobarva obraz in lasuljo na glavi. Okrog pasu ima pripet en ali več zvoncev, ki so bistveno lažji od kurentovih. Preko ramen ima ogrnjeno ribiško mrežo, ki jo potrebuje za lovljenje duš, in v rokah nosi vile (orodje).

Naloga hudiča je, da naznani skupino kurentov oz. njen prihod na dvorišče podeželske hiše, sam pa uganja razne norčije. Kurentom priskoči na pomoč pri odpiranju vrat, saj so sami zelo neokretni. Dejansko deluje kot varnostnik skupine kurentov.

Slika 17: Hudič s kurenti, 2007 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Konrad Kekec pravi, da se kurenti ne bi smeli družiti s hudičem, saj je prav ta krivec za dolgo zimo. Tako kot včasih, bi moral hudič bežati pred kurenti in ne

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

hoditi z njimi oz. med njimi. V preteklosti je moral hudič bežati pred kurenti 20 do 30 metrov. Skrival se je tudi za vogali vaških hiš. Kurenti so ga preganjali toliko časa, dokler ga niso izgnali iz vasi. S tem so simbolično odgnali tudi zimo (Habjanič 2007: 13).

5.8 Kurentov skok in kurentovanje na Ptuj

Kurentov skok je pojav, ki je nastal v novejšem času.⁴³ Zgodí se na svečnico (2. februarja) točno ob polnoči na domačiji Matevža Zokija Križaja,⁴⁴ v Budini pri Ptuj. Zbere se velika množica »kurentov«, torej moških, žensk in otrok, ki pa niso oblečeni v celotno kurentovo opravo, temveč imajo okrog pasu pripete zvonce in v rokah držijo ježevke. Začetek kurentovega skoka naznanijo 'pokači', ki so skriti v ozadju. Na dvorišču domačije zakurijo kres. »Kurenti« pridrvijo z ene strani in prično poskakovati ter tekati okrog ognja. To traja približno petnajst do trideset minut. S tem dogodkom si kurenti prvič v letu nadenejo zvonce in oznanjajo svoj čas.

Glede na to, da kurentovega skoka v preteklosti niso poznali, lahko rečem, da je ta pojav ali dogodek »*folklorizem*« (Stanonik 1999:47).

»Folklorizem je tako "folklor iz druge roke". Svoj učinek želi doseči s čim več pisanosti in spektakularnosti, in sicer na tri načine: obnavlja pojave, kakršni so bili; jih stilizira ali pa jih umetno preoblikuje z utemeljitvijo, da folkloro vrača ljudstvu na višji izpovedni ravni« (Stanonik 1999: 47).

S kurentovim skokom najverjetneje želijo ohraniti sporočilo iz preteklosti, da se na svečnico začne kurentov čas pojavljanja. Nikoli pa se nekoč na ta dan niso zbirali na točno določenem mestu ob ognju in poskakovali okrog njega. Namen kurentovega skoka je tudi druženje in splošna zabava.

⁴³ Letos se je zgodil deseti kurentov skok.

⁴⁴ Leta 2001 je bil izbran za drugega princa Ptujkega karnevala.

Slika 18: Kurentov skok, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Slika 19: Ob ognju na skoku, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Slika 20: »Kurenti« z zvonci in ježevko na skoku, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Zgodovina kurentovanja na Ptuju je povezana z Dragom Haslom. 18.2.1959 je predal idejo o »*etnografskem karnevalu*« (Gačnik 2004: 339). Zgodovinskemu društvu Ptuj. Haslova ideja in njegov etnološko muzeološki program sta se realizirala naslednje leto, in sicer natančneje 27.2.1960, kar pomeni, da se je na dan zgodilo prvo kurentovanje na Ptuju (Gačnik 2004: 338–341).

Na prireditvah, ki so jih od leta 1960 naprej organizirala razna društva, so nastopili tradicionalni pustni liki iz Slovenije in tujine, na karnevalskih povorkah pa razne pustne maske in skupine. Nastopi tradicionalnih pustnih likov in karnevalskih povork so potekali v popoldanskih urah v nedeljo po pustni soboti v starem mestnem jedru (Gačnik 2004: 341).

Med leti 1962 in 1993 se je program kurentovanja razdelil na dopoldanske in popoldanske nastope. V dopoldanskem času so se tako predstavile etnografske skupine, v popoldanskem pa tradicionalne in karnevalske maske (Gačnik 2004: 341).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Od leta 1994 dalje je se program kurentovanja raztegnil z dvodelne enodnevne prireditve na enajstdnevno pustno dogajanje, ki se začne en teden pred pustno soboto in konča se na pustni torek. V tem času potekajo razne pustne prireditve. Kljub temu je vrhunec vsega dogajanja ostala nedeljska povorka po pustni soboti tradicionalnih in karnevalskih pustih likov oz. skupin (Gačnik 2004: 341).

Po mnenju Aleša Gačnik postajata kurentovanje in karneval na Ptuju *»vedno večji folklorni in turistični spektakel, gospodarska, kulturna, zabavna in turistična prireditev javnega pomena, ena najbolj prepoznavnih blagovnih znamk tega okolja, kurenti z drugimi tradicionalnimi pustnimi liki pa glavna atrakcija in simbol prireditve, mesta in regije«* (Gačnik 2004: 338–339). Prav tako tud meni, da sta kurentovanje in karneval vplivala na razmah kurentije, na kurentovo spremembo v materialnem, socialnem in simbolnem pomenu (Gačnik 2004: 339).

Tako kot kurentov skok je tudi kurentovanje na Ptuju folklorizem, se pravi tradicija iz druge roke, saj kurentovo primarno okolje ni mesto, temveč vaško okolje, polja, gozdovi. Zraven tega pa se v preteklosti ni pojavljal na karnevalskih ali kakšnih drugih prireditvah. Kljub dejstvu, da je ptujsko kurentovanje folklorizem, je vprašanje, ali bi se kurent kot tradicionalni pustni lik ohranil do današnjih dni, po mnenju Gačnika odprto (Gačnik 2004: 340). Menim, da bi se kurent zagotovo ohranil do današnjih dni brez organiziranega kurentovanja, vendar manj množično kot danes, zato pa v veliko bolj arhaični podobi, kot je znan danes. Zagotovo bi njegovo pojavljanje bilo bolj povezano z njegovim poslanstvom, pomenom in vlogo.

6 KURENT KOT LIK V SLOVENSKI SLOVSTVENI FOLKLORI

Kurent je močno povezan z življenjem ljudi. Tesno je prepleten z izročilom naših prednikov v govornem, pisni ali likovni obliki, kar se je ohranilo do današnjih dni. Kurent se pojavlja v mnogih opravilih in šegah. V slovenski slovstveni folklori je ohranjena kurentova podoba, opisi različnih kurentovih dejanj, kurentova povezanost z ljudmi ali drugimi nadzemeljskimi bitji. S slovstveno folkloro se ohranja izročilo in podoba kurenta kot bajčnega bitja.

6.1 Opredelitev pojma slovstvena folklor

»Slovstvena folklor je umetnost govornega jezika, predvsem umetnost narečij« (Stanonik 1999: 16). Slovstvena folklor snov podaja v narečnem jeziku (govor in ohranjeni zapisi). Povezana je z materialno, družbeno, duhovno kulturo, obredno in glasbeno folkloro ter likovno umetnostjo. Njen nastanek je povezan z nastankom človekove govorne besede, ki se prepleta z obredi, s petjem in likovnim izražanjem. Veda, ki preučuje slovstveno folkloro, se imenuje slovstvena folkloristika⁴⁵ (Stanonik 1999: 16–46).

6.2 Žanrski sistem slovstvene folklore

Bogastvo in raznolikost folklore se odraža tudi v slovstveni folklori, ki je razvrščena v naslednje skupine:

- folklorni obrazci,
- pesništvo,
- pripovedništvo (Stanonik 1999: 75–232).

⁴⁵ »Na Slovenskem je zapostavljena od ustanovitve Univerze 1919. Izločenost iz univerzitetnega študija je močno vplivala na njeno strokovno razvitost« (Baš 2004: 556). Slovstveno folkloristiko so leta 2009 izločili iz študijskega predmetnika slovenskega jezika s književnostjo na Filozofski fakulteti v Mariboru.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

5.2.1 Folklorni obrazci

Najpreprostejši in najbolj razširjeni so folklorni obrazci, ki so tudi *»najmanjše in najkrajše oblike slovstvene folklore«* (Stanonik 1999: 72). To je kratko, jedrnato in ritmizirano govorjenje, ki sporoča neko modrost, spoznanje ali prošnjo. Zanje so značilne *»kračina, ritimizirano podajanje«* (Stanonik 1999: 75). V njih ima prav beseda *»največjo težo in pomen«* (Stanonik 1999: 75) in jo večinoma razširjajo *»razpršeni posamezniki«* (Stanonik 1999: 75).

Folklorni obrazci so povezani z vprašanji, spoznanji, izkušnjami in modrostjo, v katerih se kaže podoba vsakdanjega življenja. Ljudje so jih ohranjali in prenašali na mlade rodove. To se kaže v obsežnosti folklornih obrazcev, kamor sodijo:

- pregovori,
- uganke,
- zagovori,
- molitve,
- otroški folklorni obrazci (Stanonik 1999: 75–95).

6.2.1.1 Pregovori

Pregovori so zgoščene, navadno duhovite, tudi zbadljive fraze, ki sporočajo neko opozorilo, izkušnjo, spoznanje ali modrost. Sporočila pregovorov so nastajala skozi stoletja in se tako ohranila vse do današnjih dni. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika so pregovori definirani kot *»ljudska književna zvrst, ki kratko, navadno v prisposobi, izraža kako življenjsko izkušnjo«* (SSKJ 1997: 988). Pregovori nastajajo med preprostim ljudstvom in *»se med ljudmi polagoma brusi in izpopolnjuje«* (Velika knjiga pregovorov 2007: 5).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Pregovori so tako »*drobne besedne umetnine*« (Stanonik 1999: 75), ki jih vpletamo v vsakdanje govorjenje. Z jezikoslovnega vidika so »*rekla, (iz)reki in pregovori*« (Stanonik 1999: 75) največje jezikovne enote, ki jih najdemo v različnih slovarjih. Pregovori so prava zakladnica kulturnega bogastva, ki jo znanstveno preučuje paremiologija (Stanonik 1999: 75–76).

Nadaljnjo pozornost namenjam pregovorom, ki so povezani s kurentom. Pričakovala sem, da je na področjih, kjer je kurent razširjen, med ljudmi veliko pregovorov o kurentu. Presenetilo me je prav nasprotno spoznanje, da nihče od oseb, ki sem jih intervjuvala, ni vedel nobenega pregovora o kurentu.

Tudi v knjigah pregovor in rekov⁴⁶ je podobno. Pregovorov, ki bi se nanašali neposredno na kurenta, ni. Je le primerjalno reklo:

»*Si kot kurent iz pratike*« (Kocbek in Šašelj 1934: 215).

To lahko razumemo kot grajo ali kritiko tistega, kateremu je reklo namenjeno. Reklo mu sporoča, da je norček ali neka čudna podoba, kakršna je slika Pusta v pratiki. Ta ima na glavi kapo, katera ima na vrhu tri rogove, okrašene s kraguljčki, kar lahko spominja na dvorskega norčka (Ovsec 1996: 11). Podobo lahko primerjamo s kurentom, ki ima prav tako pritrjene rogove na kapi.

Milko Matičetov z raziskovalnimi spoznanji trdi, da ima pust na Slovenskem svojega dvojnika v kurentu (Matičetov 1985: 29). Na to kaže tudi to, da se kurent pojavlja v pustnem času in je na področju Dravsko-Ptujskega polja postal sinonim za pusta. Iz tega lahko sklepam, da so pregovori o pustu in pustnem času na omenjenem področju dejansko pregovori o kurentu. Gledano s tega vidika, je pregovorov o kurentu in času kurentovanja veliko več.

⁴⁶ Slovenske pregovore so zbirali razni raziskovalci, kot so Fran Kocbek, Ivan Šašelj, Vilko Novak, Etbin Bojc, Stanko Prek in Iztok Ilich.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

»Če se pust na soncu peče, tedaj leto dober pridelek prinese« (Kocbek in Šašelj 1934: 245).

»Če na svečnico prej od sveče kakor od strehe kane, bo topla pomlad«⁴⁷ (Kuret 1970: 354).

»Če na svečnico prej od strehe kane kot od sveče kane, še hujša zima, a dobra letina nastane« (Bojc 1987: 287).

»Ako na svečnico burja vleče, bo dobro leto, ako pa na jug, bo slabo« (Bojc 1987: 287).

»Če je svečnica preveč moče dobila, bo zemlja med letom malo pila« (Bojc 1987: 287).

»Če je svečnica topla in sončnega vremena, bodo čebele bogate in dobrega plemena« (Bojc 1987: 287).

»Če na svečnico deži, se kmalu pomlad oglasi« (Bojc 1987: 287).

»Če na svečnico sneži, se že vigred oglasi« (Bojc 1987: 287).

»Če o svečnici burje ni, malega travna rada znori« (Bojc 1987: 287).

»Če o svečnici letajo mušice, nosimo še potem rokavice« (Bojc 1987: 287).

»Kadar je na svečnico dež in Blaževo lepo, veliko v jeseni vina bo« (Bojc 1987: 288).⁴⁸

»Kadar je svečnica jasna, obeta čebelicam hasna« (Bojc 1987: 288).

»Kadar je svečnica oblačna, kmetica ne bo lačna« (Bojc 1987: 288).

Pregovori so postavljeni v čas svečnice, ki pa se nadaljuje v pustni čas. Sporočila teh pregovorov so povezana s prebujanjem pomladi, z vremenskimi in drugimi pojavi v naravi. V pregovorih ljudje kurentu pripisujejo nadnaravno moč odganjanja zime in prebujanje narave. Izražajo želje in upanje, da bo kurent pregnal hud mraz, zimo, lakoto in zle duhove, ki so krivci za dolge zime.

Pregovori kurentu pripisujejo torej demonsko moč (preganjanja zlih duhov), dobroto, veselje, življenjsko vedrino in modrost. Kurent je znanilec pomladi, zavetnik dobrega, vsesplošnega veselja in življenjske vedrine.

⁴⁷ Svečnica je datirana z 2. februarjem v koledarskem letu in s tem dnem se začno pojavljati kurenti.

⁴⁸ Blaževo je datirano s 3. februarjem.

6.2.1.2 Zagovori, uroki, molitve, voščila

Ljudje so naravne pojave, kot so dež, nevihte, toča, strele, grom, viharji, poplave, suša, huda zima, pripisovali zlim duhovom. Verjeli so, da jim ti povzročajo stiske, težave in gorje. Prav tako so verjeli, da imajo lahko nekateri posamezniki in pustni liki nadnaravne sposobnosti; da lahko njihove duše zapustijo svoja telesa in potujejo po drugih svetovih. Tako lahko vzpostavljajo stik z dobrimi in slabimi (hudobnimi) duhovi in demoni. Ljudje so si na različne načine želeli pridobiti prizanesljivost hudobnih in naklonjenost, pomoč dobrih duhov ter demonov. Zatekali so se k čaranju in magiji, da bi s tem vplivali na duhove in demone ter njihova dejanja. Uteho so tako iskali v zagovorih, urokih in molitvah.

S folklorističnega vidika so zagovori in uroki folklorni obrazci, ki imajo »*obrabno čarovno (apotropejsko magično) vlogo*« (Stanonik 1999: 83). Z njimi so človek obrača na demonske sile, da bi dosegel ozdravitev tako ljudi kot tudi živali, da bi odvrnil določene procese v naravi in prekletstva, s pomočjo magičnih besed, apotropejsko magičnih dejanj, predmetov in snovi (Stanonik 1999:83).

Zagovori in uroki so tudi povezani s kurentom, vendar jih sami kurenti ne govorijo. Najverjetneje zato ne, ker kurent kot tradicionalni šemski lik, kot agrarno-kultna in manistična maska,⁴⁹ ne sme govoriti oz. se ne sme razkriti. Kurenti svoja sporočila sporočajo obredno, z magičnim obredom oranja, ki ga izvaja skupina oračev na kmečkem dvorišču. Nastopajo pokač, konji, kurent(a/i) in pobirač. Z oranjem in sejanjem želijo vplivati na odhod zime in na to, da bi zemlja dobro obrodila, dala bogato letino. Oranje in sejanje je plodnostni obred. S poskakovanjem in tekanjem kurent želi ustvariti vtis, da je nadnaravno bitje in s svojimi magičnimi dejanji vpliva na čim višjo rast rastlin.

Na magičnost kurentovih dejanj kažejo tudi magični in apotropejski predmeti na kurentovi opravi. Ti so: rogovi na kurentovi kapi, zvonci in ježevka. Rogovi

⁴⁹ Agrarno-kultne maske predstavljajo duhove narave, manistične pa želijo vzbujati vtis nadzemeljskih bitij. Meje med obema vrstama masko so danes zabrisane (Kuret 1984: 52–57).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

predstavljajo zaščito pred zlimi silami, obenem predstavljajo tudi moč, energijo in plodnost. Zvonci imajo pomen amuleta in s svojim zvokom služijo kot sredstvo, ki odganja zle demone, in kot sredstvo za čaranje rodovitnosti. Prav tako pa s svojim zvokom prebujajo naravo. Z ježevko se kurenti želijo maščevati zlim demonom, ki so krivci za zimo.

Z molitvami se človek obrača na svetnike in/ali na Boga (Stanonik 1999: 87). Tudi kurenta so ljudje častili kot svetnika in celo kot boga, predvsem zaradi njegove nadnaravne sposobnosti obujanja narave. Zaupali so mu svoje skrbi in prošnje, kar je za molitve značilno.

Matija Valjavec je zapisal, da so kmečke ženske pred pustim torkom pri večernih molitvah rade izrazile svoje spoštovanje in naklonjenost do kurenta tako, da so mu posvetile zaključni del molitve, ki se glasi: *»Še en očenaš in češčenamarijo svetemu Korantu na čast in slavo, ki bode jutri njega god in praznik«* (Ovsec 1996: 11).

Verovanje v kurenta kot nadnaravno bitje s sposobnostjo odganjanja zlih demonov in obujanja pomladi so ljudje izražali tudi tako, da so si v pustnem času voščili kakor za praznike: *»Sveti pust ti voščim«* (Ovsec 1996: 11).

Molitve in voščila o kurentu kažejo, da je kurent imel in ima v zavesti ljudi posebno mesto. Verovali so, da kurent vzpostavlja stik z duhovi in demoni, ki so usodno vplivali na njihova življenja. Tako so mu izražali posebno spoštovanje in ga častili z namenom, saj so verjeli, da jim bo to zagotovilo rodovitnost na polju, zdravje v družini in hlevu ter vsesplošno srečo.

Milko Matičetov razlaga, da po prehodu v krščanstvo kurenta niso smeli častiti kot boga, zato so ga častili kot svetnika. Avtor izraža pomisleke o kurentu kot bogu starih Slovencev. To, *»kar je na njem nekrščanskih črt, so se lahko mirno razrasle kadarkoli v srednjem veku ali celo pozneje /.../ "mitotvornega" razpoloženja med ljudstvom ni moč zatreti«* (Matičetov 1985: 28).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

6.2.1.3 Otroški folklorni obrazci

Za slovstveno folkloro je pomembno, da se prenaša iz roda v rod oz. da se prenaša na mlade rodove. Ker slovstvena folkloro vključuje tudi otroke, so se razvili otroški folklorni obrazci, ki so opredeljeni kot *»zbirni pojem za nešteta besedila, ki živijo predvsem med otroki«* (Stanonik 1999: 94). Otroške folklorne obrazce ustvarjajo odrasli za otroke ali pa otroci sami. Mednje tako sodijo vablјivke, voščila, izštevanke, nagajivke, zmerljivke in zbadljivke (Stanonik 1994: 94).

V povezavi s kurentom se povaljajo naslednji otroški folklorni obrazci:

»Kuri, glan, glan« (Kuret 1969: 11).

'Korantija je norija' (Peter Zmazek).

'Korantija jajce zbija, peč podrja, vse požrja' (Peter Zmazek).

»Korantija, petsto jajc zapija« (Gačnik 2004: 118).

»Korantija je norija. Tristo grošev je zapija, pa sen doma bit bija« (Gačnik 2004: 118).

Vsi primeri otroških folklornih obrazcev so v bistvu zbadljive, jedrnate in kratke oblike ter se večinoma rimajo. Naslanjajo se na šege, ki so povezane s kurentovanjem.

6.2.2 Pesništvo

Pesništvo je pomemben del folklorne *»ne samo slovstvene, ampak tudi glasbene folklorne. Za njene pete oblike je najbolj značilno: ritem sicer ostane, kljub temu pa prevlada melodija; pesem praviloma meri na čustva, zato je napev pogosto učinkovitejši kot besedilo; pri aktualizaciji pesmi lahko načelno sodeluje vsa skupina udeležencev (družba, družčina) in ni formalne ločitve med izvajalcem izročila in sprejemalcem«* (Stanonik 1999: 99).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Seveda obstaja veliko folklornih pesmi, vendar se kurent zelo redko pojavlja tako v pripovednih (bajčne, pravljичne pesmi, socialne balade, legende, junaške, zgodovinske in živalske pesmi) kot tudi lirskih pesmih (pesmi letnega cikla, pesmi življenjskega in pesmi interesnih skupin)⁵⁰ (Stanonik 1999: 104–212). Vzrok za to tiči najverjetneje v dejstvu, da kurentu kot pustnemu/šemskemu liku ni dovoljeno govoriti, kaj šele peti. Pesmi, ki bi jih pel kurent, ni. To potrjujejo tudi vsi intervjuvanci.

Dejstvo je, da kurent ne poje, pa vendar s svojim poskakovanjem in posebnim pozibavanjem v bokih povzroča glasen trušč zvoncev, ki pa ni neprijeten hrup. Zvonci imajo določeno obliko in so določene velikosti, da dobijo pravo, prijetno melodijo, poimenovano kot »glung – glung« (Gačnik 2004: 99). Po raziskavah Bruna Ravnikarja naj bi bilo pozivanje kurentovih zvoncev podobno »dvoglasnemu (ljudskemu) petju v vzporednih tercah«⁵¹ (Ravnikar 1972: 154).

Karel Štrekelj je objavil pesem z naslovom *Kurentova pesem*, ki so jo peli na Štajerskem (Ovsec 1996: 11).

»Sveti Kurent cvirn prede.

Kaj pa bodeš s cvirnom včini?

S cvirnom bodem žakle šival.

Kaj pa bodeš z žaklom včini?

Z žaklom bodem žir pobiral.

Kaj pa bodeš z žirom včini?

Z žirom bodem svinje pital.

Kaj pa bodeš s svinjo včini?

Svinjsko meso kuhal, pekel.

Kaj pa bodeš z mesom včini?

Z mesom bodem ljudi hranil.

⁵⁰ Med pesmi letnega cikla sodijo obredne, pazniške pesmi, kolednice, jurjevske, kresne in nabožne pesmi; v skupino pesmi življenjskega kroga uvrščamo uspavanke, otroške, ljubezenske, ženitovanjske pesmi in obsmrtnice; pesmi interesnih skupin pa predstavljajo stanovske, kmečke, izseljenske, vojaške, pivske in prigodne pesmi (Stanonik 1999: 104–212).

⁵¹ Terca pomeni na glasbenem področju interval v obsegu prve in tretje stopnje tonske lestvice (Priročni slovar tujk 2002: 822).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Zakaj bodeš ljudi z mesom hranil?

Ljudi mi bodo hišo stavli.

Kaj pa bodeš v hiši včini?

Po zimi bom za pečjo sedel.

Zakaj boš pa za pečjo sedel?

Za pečjo bom pogačo hrustal.

Kaj pa bodeš za tem včini?

Vince bodem žejen pival.

Kaj pa bodeš za tem včini?

Z knjižic bodem pesmi peval.

Kaj pa bodeš po pesmih včini?

Po pesmih bodem sladko spaval:

Angel bodi varih moj – nocoj» (Štrekelj 1908-1923: 323).

Štrekelj je pesem uvrstil v razdelek otroških pesmi. Domnevam, da zato, ker je konec pesmi povezan z molitvijo Sveti angel varuh moj, ki jo navadno molijo otroci. Pesem je zasnovana dialoško, se pravi je sestavljena iz vprašanj, ki bi jih lahko zastavljala otrok, in odgovorov, ki jih podaja kurent. V tej pesmi kurent konkretno nastopa.

Pesem je vezana na domača, kmečka opravila (poljska, vinogradniška in živinorejska), vezana je na preživetje kmečkega življa. Izraža želje ljudi po hrani (vzreja svinje in kolone), po varnosti (zidanje hiše) in po brezskrbnosti (sedenje za pečjo, pitje vina, petje pesmi v zimskem času). Ljudje so v to pesem vpletli svoje želje in kurent kot bitje z nadnaravnimi močmi jim lahko pomaga pri njihovi uresničitvi, saj ima sposobnost odganjati hudobne demone, ki so krivci za dolge zime, lakoto, in obujanja zemlje iz zimskega sna.

V pesmi se kurent kaže kot dobrohotno bitje z magično močjo in zato ga ljudje postavljajo na mesto svetnika (angela) ter ga tako tudi imenujejo (sveti kurent). Ker je v pesmi izražena kurentova magična moč, sodi omenjena pesem v skupino pripovednih pesmi, in sicer natančneje med bajčne pesmi.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Kurent oz. njegova magična moč se posredno kaže tudi v pesmih, ki jih poje skupina oračev, ko prispe ali ko odide s kmečkega dvorišča. V pesmih *En hribček bom kupil, Majolka bod pozdravljena, Travniki so že zeleni, Prav lepo je res na deželi, Prišla bo pomlad* in *Kje so tiste stezice*⁵² so izražene človeške želje in pričakovanja prebujanja pomladi, obdelovanja zemlje po dolgem mrazu, bogatih pridelkov, zdravje ljudi in živali, vsesplošne sreče in veselja.

6.2.3 Pripovedništvo

Za pripovedništvo je značilno, da *»se ritem praviloma sploh ne ohrani; težišče dobiva dramtizacija pripovedi; enako kot vsebina pripovedi postane pomemben način podajanja ob njeni aktualizaciji; ločitev med nosilcem slovstvene folklore in sprejemalcem je dokaj ostra, saj drugi le bolj ali manj pasivno spremlja dejavnost prvega«* (Stanonik 1999: 215).

Pripovedništvo se deli na:

- pravljice (živalske, čudežne in realistične),
- povedke (bajčne, legendne, zgodovinske, razlagalne, socialne in šaljive),
- anekdote (Stanonik 1999: 215–323).

6.2.3.1 Bajke in povedke

Kurenta srečujemo tako v bajkah kot tudi v povedkah. Za bajke je značilno, da so v njih shranjena sporočila, ki so povezana s človekovimi življenjskimi izkušnjami in domišljijo. Z njimi so ljudje opisovali in pojasnjevali skrivnostne sile okrog sebe in jim pripisovali nadnaravne moči (bogovi, polbogovi, živali, rastline,

⁵² Besedila pesmi glej v prilogi.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

nadnaravne sil, čudežni predmeti). Konec bajke je tragičen. (Stanonik 1999: 215–216; Trdina 1969: 183–187).

Povedke so nastale iz nekdanjih bajk, torej zgodb o boštvih starih Slovencev, in podajajo resnične oz. vsaj verjetne dogodke. Pripovedujejo o čudovitih dogodkih, znanih osebah, krajih ali zgodovinskih dejstvih. V povedkah so poganski bogovi dobivali človeške poteze in tako so jih sčasoma nadomestili domači liki ali junaki. Povedka se velikokrat konča s tragično poanto, torej s poučnim jedrom (Stanonik 1999: 261; Trdina 1969: 184–185)

Pravljice Matevža Ravnikarja Poženčana je zbrala in uredila Marija Stanonik ter jih izdala leta 2005 pod naslovom *Poženčanove pravljice*.

Poženčan je zapisal bajko o kurentu z naslovom *Korent*. Pripoveduje torej o Korentu, ki je imel gosli. Kadar je godel nanje, so vsi plesali. Napočil je njegov čas odhoda z zemlje in odpravil se je proti nebesom, vendar ga niso želeli sprejeti. Krenil je proti peklu. Lucifer se ga je ustrašil in vrata pekla, ki so bila železna, je tako močno tiščal, da so skozi nje pogledali njegovi kremplji. Korent pa jih je pribil in Lucifer zaradi tega ni mogel od vrat. Nato se je ponovno napotil proti nebesom. Ker mu spet niso hoteli odpreti vrat, je prosil, da jih vsaj za malenkost odpro. In to se je zgodilo. Korent je v tem trenutku vrgel svojo malho skozi in prosil, da gre ponjo. Naposled so mu dovolili, da je šel po malho, vendar namesto, da bi jo pobral in odšel, se je nanjo usedel. In tako ga niso mogli pregnati iz nebes (Stanonik 2005: 61).

Dogajanje pravljice je omejeno na kurentovo »življenje po življenju«. Kar se je dogajalo pred tem, žal ne izvemo, ker je pravljica precej okrnjena. Poženčanov Korent je osrednji lik pravljice, ki igra na čudežne gosli. Njegov Korent vsaj na prvi pogled ne kaže božanskih potez, saj je človek, ki mu je ime Korent/Kurent in kot vsak človek, tudi on umre. V onostranstvu je razpet med peklom in nebesi, pa vendar zaradi dobrih del, ki jih je najverjetneje opravil za časa življenja, pristane v nebesih. Dobrota je poplačana.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Zakaj se pojavi izraz Kurent kot lastno ime⁵³ v pravljicah, razlaga Milko Matičetov. Pravi, da so se nekatere pravljice iz preteklosti začele z občnim imenom kurant, ki pa se je rabilo v pomenu za lakaja ali kurirja. Ker je izraz kurant sčasoma postal nerazumljen, je prešel v lastno ime Kurent (Matičetov 1985: 85). Iz tega lahko sklepam, da bi to lahko bil razlog, zakaj se pojavi kot človek, ki sicer ima magični predmet (tega nima vsak), in ne kot nadnaravno bitje z magičnimi močmi. Dejstvo je, da so mitične oz. bajčne osnove zbledele, pa vendar se zdi, da lahko najdemo povezavo s kurentom kot bajčnim bitjem. Občno ime kurant v pomenu lakaj ali kurir lahko povežemo s kurentovim bistvom, namreč kurent ima nadnaravne sposobnosti odganjanja zime, oživljanja pomladi in s tem prinaša pomembno sporočilo življenjske sreče in vedrine. Kurent kot pustni lik ima prav tako magične predmete, torej rogove, zvence in ježevko, s katerimi odganja zle demone in duhove, ki so krivci za zimo, in z njimi prinaša vsesplošno dobro.

Leta 1930 je Jakob Kelemina izdal delo z naslovom *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva* (Kuret 1984: 195). Najprej je Kelemina zapisal kratek mitološki uvod, v katerem razlaga razlike med bajkami in povedkami. Kelemina je bajke in povedke v knjigi razdelil na šest razdelkov: duhovi, vilinska bitja, demonska bitja, nebeški vladarji, pripovedi o svetu in njegovi ureditvi ter pripovedi z junaškimi snovmi. Kurenta je umestil v dva različna razdelka, in sicer v prvi razdelek »*Duhovi*« (Kelemina 1997: 8) in peti razdelek »*Svet in njega razdelitev*« (Kelemina 1997: 8).

V razdelku »*Duhovi*« (Kelemina 1997: 8) je Kelemina uvrstil štiri zgodbe, ki govorijo o kurentu: *Močni kovač, nazvan Kurent*, *Kurent uklet v vola*, *Mladenič v luni* in *Kovač v luni*.

⁵³ Pust ima še eno ime, t.j. Kurent ali sveti Kurent (vzhodna Štajerska in Štajerska), Korant (Notranjska), Korent ali Koret (Prekmurje), Kore (Solkan na Primorskem) in sveti Korant na Gorenjskem (Keber 1996: 398). Ime Kurent naj bi nastalo že v 15. ali 16. stoletju kot rodbinsko ime, zapisano v urbarjih Šmartnega na Pohorju (Gačnik 1003: 126). Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) je bilo leta 2007 manj kot pet oseb v Sloveniji z imenom Kurent. Leta 2006 je priimek Kurent uporabljalo kar 326 oseb v Sloveniji, od tega največ v osrednje slovenski regiji (www.stat.si).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Kelemina imenuje duhove tista mitična oz. bajčna bitja, ki imajo svoj »izvor v veri v človeško dušo ali človekovega duha« (Kelemina 1997: 8). Kelemina v to skupino uvršča torej dobra ter slaba bitja oz. ljudi in nadnaravna bitja,⁵⁴ katerih duša zapušča med spanjem telo in potuje po raznih svetovih, doživlja raznovrstne dogodke. Pri tem navaja, da so ljudje verjeli, da se človeško življenje s smrtjo ne konča; človeška duša je nesmrtna in živi naprej v onostranstvu (Kelemina 1997: 9). Kljub temu, da se v pravljicah, ki jih je zbral in uredil Jakob Kelemina, kurent kaže sicer v človeški podobi in po smrti njegova duša živi naprej ter biva v mesecu, ni »nič drugega kakor mit o mesecu« (Kelemina 1997: 15). Raziskovalec slovstvene folklore kurenta uvršča med dobre duhove oz. nadnaravna bitja.

Ker je lunarna mitologija mitologija poljedelstva (Gačnik 2004: 105), lahko kurenta, ki se pojavlja v pravljicah v razdelku »Duhovi« (Kelemina 1997: 8) povežemo s kurentom kot pustim likom oz. njegovim poslanstvom. Kurent ima nadnaravno moč odganjati zimo, klicati pomlad, prinašati bogato rodnost zemlje in obilo poljskih pridelkov. S svojim poskakovanjem in plesom želi vplivati na boljšo rast rastlin. Tudi rogovi na kurentovi kapi, ki simbolizirajo lunin krajec, so tako povezani z lunarno mitologijo.

Bajka *Močni kovač, nazvan Kurent* je zapisana v dveh različicah. Prva različica govori o Kurentu, ki je že pri dveh letih ostal brez staršev, zato ga je v rejo vzela strica. Ta ga je kmalu nagnal, saj se mu je Kurent upiral. Tri denarje si je prislužil pri nekem kmetu. Odpravil se je po svetu in srečal tri berače, ki so ga prosili za denar in Kurent jim ga je tudi dal. Nato pristopi k njemu starček in mu reče, da si lahko izbere tri stvari. Pust/Kurent si izbere tri stvari: mošnjo, ki bo zmeraj polna denarja, gosli, katerih glasba bo silila ljudi plesati in puško, ki nikoli ne bo zgrešila. In res, Pust je dobil vse tri reči. Mošnja mu je zmeraj prišla prav med pohajkovanjem po svetu. Puška in goslice pa takrat, ko je prišel v Hudirjev gozd. Hudir⁵⁵ je v gozdu pasel polhe. Ko jih je Hudir nekega večera prignal mimo Pusta,

⁵⁴ Dobra bitja so Sovražič (Božič, Kresnik), Netek, Jutrman, Kurent, Belin, Deva, Zora; slaba pa Bes, Črt, Vrag, Vedi, Mora (Kelemina 1997: 9).

⁵⁵ Hudič.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

jih je ta zagrabil in vrgel v ogenj. Hudir se je jezen zagnal v Pusta. Pust pa je hitro prišel igrati na goslice in Hudir je zaplesal (Kelemina 1997: 57–58).

Pust je moral umreti in tako se je znašel pred nebeškimi vrati. Sv. Peter ga ni želel spustiti v nebesa, vendar je Pust uspelo smukniti noter. Usedel se je na klobuk in rekel: »*Bog je dal tako pravico, da sme vsak na svojem sedeti*« (Kelemina 1997: 58). In tako je Pust ostal v nebesih (Kelemina 1997: 57–58).

Druga različica govori o Kurentu, ki je marsikaj ušpičil, tudi smrti in hudiču, pa vendar biva v nebesih. Kurent je služil denar pri nekem kmetu in si prislužil sedem vinarjev⁵⁶ ter suknjo. Za tem se je odpravil po svetu. Srečal je sedem beračev. Vsakemu od njih je dal po en vinar. Nazadnje sreča Kurent še enega berača, ki pa je bil Bog. Ker nima več denarja, mu da suknjo. V zameno mu berač/Bog podari stvari, ki si jih Kurent zaželi. Tako dobi gosli, na glasbo katerih bodo vsi plesali, puško, ki nikdar ne zgreši, nit, ki drži karkoli zveže, ter železni stol, ki je pekoč in s katerega ni mogoče vstati. Kurent se z vsemi štirimi stvarmi odpravi proti nekemu mestu. Na poti sreča imenitnega gospoda, ki ne zadene ptiča v letu. Kurent se norčuje iz njega. Pa se stavita, da če ga zadene, gre gospod nag skozi robidovje. Kurent seveda zadene ptiča s puško in gospod tako mora v robidovje. Za nameček pa Kurent prične igrati na gosli. Gospod zapleše v trnju in se pošteno rani; ves je krvav. Kurent se po tem dogodku odpravi naprej; gospod pa gre ves jezen k sodniku in ga zatoži. Ta dogodek privede Kurenta na vislice. S poslednjo željo (igranje na gosli) ponovno ukane ljudi in vsi prično plesati. Tako se izmuzne gotovi smrti na vislicah (Kelemina 1997: 58–60).

Kurent se odpravi naprej po svetu in prispe do kovača, kjer je dolga leta delal. Nato se Smrt odloči, da je prišel Kurentov čas in gre ponj. Kurent se ji ne upira. Reče ji naj gre obirat jabolka, da jih bosta lahko skupaj odnesla Bogu. Ko Smrt spleza na jablano, jo Kurent priveže z nitjo, ki jo je dobil od Boga. Med tem časom, ko je bila privezana, ni nihče umrl. Kurent jo pusti tako dolgo privezano,

⁵⁶ Denar.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

dokler mu ne obljubi, da ne bo nikoli več prišla ponj. Nanj se spravi tudi Smrtnjak⁵⁷ in Hudič, vendar ju Kurent oba prelisiči (Kelemina 1997: 60).

Čez nekaj let sreča Kurent Hudiča, ki je hrom na eno nogo. Kurent se spet norčuje iz njega in ga povabi, da se usede na železni stol. Hudič zares sede, a kmalu ugotovi, da ne more več vstati in da mu je zmeraj bolj vroče v zadnjo plat. Kurent mu zažge še drugo nogo in Hudič postane hrom na obe nogi. Po sedmih letih mučenja se komaj privleče do pekla (Kelemina 1997: 60).

Po mnogih letih se je Kurent naveličal življenja. Odpravi se proti peklu. Ko ga zagledajo hudiči, da je namenjen k njim, se prestrašijo in tako močno tiščijo vrata pekla, da jim skozi pogledajo kremplji. Kurent zgrabi kladivo in zabije kremplje v vrata. Z vinom se odpravi proti nebeškim vratom. Sv. Peter mu ne želi odpreti. Kurent ga premami in mu ponudi vino. Opozori ga še, da mora pri pitju vina močno razkoračiti noge. Na ta način ga ukane in smukne v nebesa. V nebesih zagleda suknjico, ki jo je podaril Bogu, in hitro sede nanjo. Peter se razburja, a ga prekine Bog in pravi: »*Pa pusti ga no, ker sedi na svojem*« (Kelemina 1997: 61).

V obeh različicah je glavni lik Kurent. Njegova dobrot (prvim trem oz. šestim beračem da denar, zadnjemu/Bogu pa suknjo) je poplačana z čudežnimi oz. magičnimi predmeti, kot so gosli, katerih zvok sili v ples, puška, ki ne zgreši, mošnja, ki je zmeraj polna denarja, nit, ki se ne strga, in železni stol, s katerega ni mogoče vstati. Kurent iz slovstvene folklore prav nič ne spominja na kurenta kot pustni lik po zunanjem izgledu. Je človeško bitje, pa vendar je mogoče najti vzporednice s kurentom kot pustnim in bajčnim bitjem. Tako kot pustni lik ima Kurent (folklorni lik) torej magične predmete, s katerimi obvladuje potek človeških življenj ter nanje vpliva, kar pa seveda ni značilno za ljudi, temveč za duhove, kot ga poimenuje Kelemina, ali demone. Ti čudežni predmeti mu dajejo nadnaravne moči (smrt priveže z nitjo za drevo; v tem času nihče ne umre). Kurent se v bajki kaže kot dober duh/demon in šaljivec, kljub temu, da je do negativnih bitij, torej do imenitnega gospoda (nadutež, bogatun), Smrti, Smrtnjaka

⁵⁷ Smrtin mož (Kelemina 1997: 60).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

in Hudiča, hudoben, se to prezre in pristane v nebesih. Odločitev, da še ne želi umreti, ko pride ponj Smrt, in odločitev za smrt, ker se naveliča življenja, je lahko le odločitev nekega nadnaravnega bitja in ne človeka.

Bajka *Kurent uklet v vola* govori o tem, kako gospod Bog in sveti Peter hodita po svetu in prispeta v neko vas, kjer Peter kupi vojko⁵⁸ po naročilu Boga. Odpravita se skozi gozd, v katerem živi Kurent. Kurenta se ljudje bojijo, saj je vsakogar, ki je šel skozi gozd, ujel in oropal, nato pa ubil. Ko ju Kurent opazi v gozdu, zahteva od njiju vse, kar imata pri sebi. V tem trenutku Bog ukaže Petru, da vrže na Kurenta vojko in Kurent se hipoma spremeni v junca. Kurenta junca vzameta s seboj in ga podarita nekemu kmetu za sedem let v prvi vasi, kamor zaideta. Kmetu tudi povesta, da mu bo zemlja dobro rodila le takrat, če bo z juncem lepo ravnal – ne sme ga pretepati ali zaklati. Sporočita mu še, da se bosta sedmo leto vrnila po junca na pustni dan. Kmetu je njiva zares dobro rodila; vsega je bilo v izobilju. Ko se Bog in Peter vrneta sedmo leto v vas, vidita, kako se vsi vaščani veselijo, junca vodijo po vasi in se zabavajo. Odpeljeta ga s seboj in ko pridejo iz vasi, mu Peter odreže vojko z vratu. Spremeni se nazaj v Kurenta. Kurent prosi Boga za odpuščanje. Bog mu oprosti. Potem Kurent odide neznan kam in tam živi do smrti (Kelemina, 1997: 61–62). »*Od tega je prišlo, da so ljudje začeli na pustni dan ugajati burke in ta navada je ostala še doslej*« (Kelemina, 1997: 62)

V tej bajki je slika nekoliko drugačna. Kurent je glavni lik in se kaže kot izrazito negativno bitje, saj ropa in ubija ljudi. Ker posega v človeška življenja kot zloben duh ali demon, ga Bog (vrhovni absolut) kaznuje tako, da ga spremeni v bika/vola za sedem let. Z družbeno koristnim delom prinese vaščanom bogato rodnost zemlje in izobilje poljskih pridelkov. Lakote tako ni več. V tem se kaže povezava s kurentom kot pustim likom oz. njegovim bistvom. Njegova prisotnost/pojavnost prinaša rodnost zemlje. Pravljica govori tudi o nastanku pusta, torej o pustovanju. Ko je odslužil kazen, ga je Bog spremenil nazaj v Kurenta, ki je sicer odšel neznan kam. Kljub temu pa so vsako leto njemu v čast na ta dan pričeli s pustovanjem, da bi ta dogodek ohranili v spominu.

⁵⁸ Vajet.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Tem trem bajkam sledita še dve, *Mladenič v luni* in *Kovač v luni*, v katerih pa kurent kot tak ni konkretno naveden. Poimenovan je kot mladenič ali kovač, vendar ga lahko povežemo s kurentom, saj se kažejo podobnosti z zgoraj omenjenimi bajkami.

Zgodba *Mladenič v luni* pripoveduje o mladeniču, ki se je s tremi novci in suktnjo (to je zaslužil pri kmetu) odpravil po svetu. Na poti je srečal štiri berače. Vsem je dal denar, le zadnjemu svojo suktnjo, saj ni imel več ničesar. Mladenič pa ni vedel, da so prvi trije berači bili angeli, zadnji pa Bog. Bog mu je v zameno izpolnil željo večne mladosti in veselja. Bog je bil z željo zadovoljen in ga je postavil na mesec, kjer ga lahko vidimo z vsakim mesecem mladega (Kelemina 1997: 62).

Mladenič v luni motivno spominja na bajko *Močni kovač, nazvan Kurent*. Kurent si je zaželel večne mladosti in veselja. Bog ga je za dobroto nagradil tako, da ga je postavil v mesec, kjer je večno mlad. Iz tega lahko sklepamo, da bodo kurentove magične moči odganjanja zime, obujanja narave in zemlje večne; nikoli ne bodo prekinjene.

Zgodba *Kovač v luni* pripoveduje, kako sta Kristus in sv. Peter v neki kovačnici prosila za hrano, vendar jima je kovačeva žena ni želela dati. Kovačevi materi sta se močno zasmilila in postregla jima je s kruhom ter mlekom. Nato v zahvalo Kristus vrže v ogenj kovačevo mater in pri tem razteguje meh. Iz ognja pride kovačeva mati vsa pomlajena in lepa kot nekoč. Ko kovač to vidi, vrže v ogenj še svojo ženo, a ta se iz ognja ne vrne (Kelemina 1997: 62–63). »*Za kazen ga je prestavil Bog v mesec. Tam gori sedi še danes pri ognju in goni meh in ga bo gonil do sodnega dne. Ta kovač je tisti temni mož, ki ga vidimo v luni*« (Kelemina 1997: 62).

V tej bajki je Kurent ponovno segel previsoko; jemlje si pravico in pooblastila Boga (ženo vrže v ogenj) in zaradi tega ga vrhovni vladar kaznuje tako, da ga postavi v luno. Kurent sicer lahko vpliva na odganjanje zime, prebujanje pomladi, bogato rodnost zemlje in rastlin, ne more pa odločati tako kot Bog. Zato ga Bog postavi v luno, ki simbolizira mitologijo poljedelstva in nič več.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

V razdelek »*Svet in njega ureditev*« (Kelemina 1997: 8) je Kelemina uvrstil povedko z naslovom *Kurent reši človeka iz vesoljnega potopa* (Kelemina 1997: 230). Kelemina razlaga, da je vesoljstvo skupaj z vsemi spremembami »*delo boga, oziroma navedenih višjih bitij*« (Kelemina 1997: 8). Kurent se v povedki kaže kot višje božanstvo; tokrat odloča kot Bog oz. vrhovni vladar in ne kot duh oz. nižje božanstvo.

Povedka pripoveduje o starih Slovencih, da je bilo na začetku sveta srečno obdobje, kjer je pšenica visoko rasla in kruh na drevesih. Ljudje so bili sprva še prijazni, kasneje pa so postali hudobni drug do drugega. Bogovi so se odločili, da bodo svet uničili. Začelo je močno deževati in zemljo je zalila voda. Preživeli so samo štirje. Usoda treh sicer ni jasna, za četrtega pa se ve (Kelemina 1997: 230).

Na visokem hribu je rasla trta, ki se je z vrhom dotikala neba. Po tej trti je začel plezati četrti človek. Ko je Kurent⁵⁹ (zelo spoštovan bog pri starih Slovanih) videl, da človek pleza po trti, ki mu je bila posvečena, se ga je usmilil. Voda je začela odtekati in zemlja se je pričela sušiti. Rešeni človek je moral Kurentu obljubiti, da bo zase in svoje potomce moral njemu na čast uživati dve rastlini – trto in ajdo. Rešeni človek se odpravi z obema rastlinama po svetu. Ob Jadranskem morju zatakne steblo trte v zemljo. Še danes imajo zato v Proseku dobro vino. Prav tako je vsadil tudi ajdo. Njegovi potomci so se naselili na Kranjskem, kjer še danes živijo Kranjci. Vsi štirje preživeli so si razdelili štiri dele sveta in ga tako ponovno naselili (Kelemina 1997: 230). »*Mali Kurent je bil v veliki časti pri starih Slovenih; sedanji pust je spominski dan starega Kurenta. Posvečen mu je bil torek*« (Kelemina 1997: 230).

Milko Matičetov misli, da ta povedka nima prave opore v pristnem folklornem izročilu. Svoj dvom izraža s tem, ko razlaga, da so ajdo v Evropo prinesli šele v 13. stoletju in da po trti ni mogoče plezati, saj ni drevo. Prav tako je mnenja, da aitiologija o dobrem vinu v Proseku ni verodostojna (Matičetov 1985: 28).

⁵⁹ V povedki z naslovom *Vesoljni potop* namesto Kurenta nastopa petelin (Kelemina 1997: 228).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Glavni motiv povedke je vesoljni potop, torej božja kazen ljudem, ki se kljub vsemu izobilju in sreči prično prepirati in dobivajo negativne lastnosti, kot je hudobnost. Zato v tej povedki kurent ni glavni lik. Kurent nastopa kot višje, nadnaravno bitje, enakovredno bogovom, ki so priklicali hudo povodenj. S svojimi nadnaravnimi močmi reši Slovence tako, da ustavi poplavo (voda začne odtekati in zemlja se prične sušiti). S tem dejanjem ohrani slovenski rod in vpliva na razširitev slovenskega rodu, obenem pa vpliva tudi na bogato rodnost ajde in trte, torej na rastlini, ki sta mu posvečeni v zahvalo. Z rodnostjo tako ljudi kot zemlje lahko povežemo bistvo ali poslanstvo kurenta kot pustnega lika.

Monika Kropelj je leta 2008 v delu *Od Ajda do Zlatoroga* objavila tri povedke o kurentu in vesoljnem potopu, ki so jih sicer objavili Janez Bilc, Vinko Stubelj in Janez Trdina (Kropelj 1008: 35).

Janez Bilc je leta 1857 objavil povedko, *Pravlica od Koranta*, v Novicah. Povedka govori o štirih ljudeh, ki so se skušali rešiti pred potopom. Eden je splezal po trti, katera je rasla visoko do neba. Korant je opazil, kaj se dogaja, in po njegovi zaslugi je voda pričela odtekati. Rešeni človek je obljubil, da bo v čast Korantu sadil trto in ajdo. Povsod, kjer se je človek ustavil, tudi ob Jadranskem morju, je sadil trto in ajdo. Njegovi potomci so se po večini naselili na Kranjskem in živijo od pridelovanja ajde ter častijo vino (Kropelj 2008: 40).

Znana je tudi povedka Vinka Stubelja, *Objestno ljudstvo razbije jajce in povzroči potop*, ohranjena v njegovih rokopisih. Zgodba pripoveduje o ljudeh, ki so bivali v dolini, okrog katere je bilo gorovje. Na dnu doline je ležalo jajce, ki je bilo izvor vode. Ljudem so zaradi jajca polja rodila bogate pridelke, brez njihovega posebnega truda. Ker so vedeli, da bo kmalu poplava, so v gore pošiljali stražarja v izvidnico. Ljudi je močno zanimalo, kaj je v tem jajcu, kljub temu, da so vedeli, da se mu nihče ne sme približati, še manj pa razbiti. Zgodilo se je prav to; v tistem trenutku, ko so razbili jajce, je dolino zalila voda. Stražar se pognal v gore in prosil bogove, naj mu pomagajo. Bog Kurent se ga je usmilil in mu ponudil steblo vinske trte, tako se je lahko devet let hranil s sokom in jagodami iz grozdja, da je

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

preživel. Kurentu je obljubil, da bodo njegovi potomci pili vino njemu v čast in se ljubili (Kropej 2008: 39–40).

Janez Trdina je leta 1858 zapisal povedko z naslovom *Povijest o Kurentu*. Zgodba povedke govori o vesoljnem potopu, v katerem je Slovenec bežal v gore, saj se je gladina vode nenehno zviševala. Ko je prišel do najvišjega vrha v gorah, se je prijel za vinsko trto, kurentovo rastlino. Kurent je to opazil in vinsko trto povišal visoko do neba. Slovenec se je med potopom hranil z grozdom vinske trte. Po devetih letih je voda odtekla, zemlja se je posušila in Slovenec je bil rešen (Kropej 2008: 38).

Povedka, ki jo je objavil Janez Bilc, skoraj v celoti motivno spominja na povedko *Kurent reši človeka iz vesoljnega potopa*, ki jo je objavil Jakob Kelemina. V obeh povedkah bogovi kaznujejo s poplavo zavistne in hudobe ljudi. V povedki *Objestno ljudstvo razbije jajce in povzroči potop*, objavil jo je Vinko Stubelj, je jajce vir vode in s tem blagostanja ter tudi vir poplave, ko ga razbijejo objestneži. Kurent Slovencu omogoči preživetje s tem, da mu dovoli bivati na trti in da se hrani z grozdnim sokom. Janez Trdina je objavil povedko *Povijest o Kurentu*, ki je podobna povedki *Objestno ljudstvo razbije jajce in povzroči potop*; podobnost se kaže v tem, ko Kurent Slovencu omogoči preživetje s trto. V njej ne nastopa motiv jajca, ki je hkrati lahko vir vode ali poplave. Prav tako tudi ni navedenega vzroka za poplavo.

V vseh štirih povedkah se pojavlja motiv vesoljnega potopa. S pojavom vesoljnega potopa se pogosto konča življenje neke civilizacije. Navadno preživi en človek in s tem postane praoče naslednjemu, novemu zarodu (Kropej 2008: 35). Kurent je torej tisto nadnaravno bitje, ki poseže v človeško življenje in omogoči, da preživi. To pa lahko storita samo božja volja in moč.

V bajkah se kurent kaže v treh vlogah. V prvi vlogi je dobrohotno bitje, pomaga ljudem v nesreči, je močan, ima smisel za pravičnost, nagaja bogatunom, je šaljivec. S svojimi čarovnimi predmeti posega v človeška življenja in jih spreminja. To ga ločuje od navadnih smrtnikov in ga spreminja v nadnaravno

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

bitje. Druga vloga pa je ta, da je kurent predstavljen kot razbojnik, kot negativen lik, in za kazen je spremenjen v bika/vola. Kot žival vpliva na človeška življenja, saj z družbeno koristnim delom pripomore k boljši rodnosti zemlje. V tretji vlogi kurent poseže v dejanja, za katera ima dovoljenje le najvišje nadzemeljsko bitje, t.j. Bog. Zaradi tega je kaznovan, postavljen je v mesec, saj lahko vplival le na preganjanje zime, obujanje pomladi, bogato rodnost zemlje in rastlin. V vseh bajkah se tako kažejo zasenčene kurentove bajčne poteze.

V povedkah o vesoljnem potopu se kurent kaže kot najvišje božanstvo in kot tak ima pravico, da ustavi naravni proces (povodenj) in reši človeka. S tem dejanjem vpliva na ohranitev rodu in bogato rodnost zemlje. Tako v pravljicah kot povedkah o kurentu je skrito bistvo kurenta kot pustnega lika, t.j. odganjanje zlih sil ali duhov in zlih naravnih procesov, ki slabo vplivajo na življenja ljudi, obujanje pomladi, vplivanje na rodnost ljudi, živali, zemlje in rastlin, vplivanje na zdravje ljudi ter živali, vsesplošna življenjska sreča.

6.2.3.2 Anekdote

Anekdote so na začetku vezane na resnične osebe ali dogodke. Sčasoma pa dobivajo splošne poteze, ki jih pripisujejo drugim osebam. Postopoma njihovi motivi preidejo v pravljice ali pa se razvijejo v povedke (Stanonik 1999: 322).

Anekdoti, ki so mi jih povedali intervjuvanci, sta naslednji:

Kurent je bil lepi fant, ki je prišel iz Prekmurja. Zaradi svoje lepote se ni mogel otresti deklet, ki so neprenehoma hodile za njim. Prosil je Boga, da mu skazi obraz. In res, med ljudi se je vrnil s kurentovo masko. Od tega trenutka naprej je imel mir pred dekleti in dekleta so v spomin na nekoč lepega fanta začele praznovati pust (Peter Zmazek).

Peter se je nekoč na pustni dan zelo slabo počutil. Ta dan so ga prišli iskat prijatelji, da bi se oblekli v kurenta. Prijatelji so ga komaj pregovorili, saj ga je

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

močno bolel trebuh. Počutil se j zelo slabo. Po dolgem prepričevanju se je oblekel v kurentijo. Slabost je kmalu izginila. Od takrat naprej Peter verjame, da ti kurentija da nadnaravno moč. (Peter Zmazek).

Prva anekdota pripoveduje o nastanku kurenta kot pustnega lika (preobrazba lepega mladeniča v grozno in grdo masko). Druga pa govori o tem, da nadetje kurentove oprave daje človeku vir nadnaravnih moči oz. odpravi bolečino.

7 KURENT KOT SLOVENSKI LITERARNI LIK

Leta 1909 je izšla povest *Kurent* avtorja Ivana Cankarja. Fabula povesti govori o fantu, ki ima ime Kurent, in nima nič skupnega s kurentom kot pustnim likom. Po mnenju Gregorja Kocijana Cankarja »pravljичno-mitična snov ni preveč vznemirjala« (Kocijan 2001: 187). Kljub temu se je odločil za lik Kurenta, saj mu je lahko na tak način pripisal različne vloge. Cankarjev Kurent ima tako vlogo »umetnika, ki s svojim igranjem v ljudeh budi veselje in upanje, vidca, vodnika, tolažnika, dobrotnika, satirika, nebogljenca in nesrečneža« (Kocijan 2001: 187).

Na začetku povesti sledimo opisom Kurentove mladosti. Že kot otrok je bil fizično slaboten.⁶⁰ Tako staršem kot drugim ljudem je bil nerazumljiv, tuj in nenavaden. Starši so želeli, da bi Kurent postal župnik, gospod, pastir ali hlapec, vendar je bil ves njihov trud zaman. Po Kocijanovem mnenju je to povsem logično, »saj so njegove ambicije usmerjene drugam in s to prisposobo je predstavljena njegova talentiranost, tudi poslanstvo« (Kocijan 2001: 190).

S šaljivimi odgovori, da bi rad postal cesar ali papež, si je prislužil tepež očeta in od tega dogodka naprej je Kurent odraščal kot samorastnik. Njegovo zatočišče in dom je postala narava oz. gozd. »Narava, ki je na izrazni ravni v celoti personificirana, deluje blažilno, pomirjajoče, ustvarja ugodno ozračje« (Kocijan 2001: 190). V opisih narave se kaže pisateljev subjektivizem, saj le-ti ne opisujejo njenih značilnosti. To je lastnost novoromatikov oz. simbolistov (Kocijan 2001: 191).

Kurent se znajde na jasi nekje v gozdu in sreča majhnega človeka, ki ga spominja na škrate. Z njim sklene pogodbo, svojo dušo proda za gosli. Škrat mu namreč obljubi, da bo z glasbo razveseljeval in osrečeval ljudi okrog sebe. Naslednje jutro, ko se Kurent prebudi iz sna, se ne spominja dogodka s škratom. S svojimi goslimi se odpravi po svetu. Tako prispe do vasi, kjer so hiše zapuščene. Ljudje so žalostni in mrki. Vlada popolno mrtvilo. Vse se hipoma spremeni, ko Kurent

⁶⁰ »Podoba Kurenta je Cankar v najbolj splošnih obrisih posnel po ljudskem izročilu in ji dodal navidezno nekaj avtobiografskih potez« (Kocijan 2001: 190).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

zaigra na gosli. Ljudje postanejo zadovoljni, srečni in veseli. Prično peti in plesati, kot da pojejo in plešejo svojo poslednjo pesem oz. ples. Vse se razvije v splošno zabavo ob glasbi, petju, plesu in popivanju.

Skozi vsa poglavja se pojavljajo temeljni motivi: motiv veseljačenja, motiv rdeče rute in motiv zarje. Motiv veseljačenja je podoba omame. Ljudje tako za trenutek pozabijo na svoje tegobe. Ko Kurent preneha gosti, je vse po starem, znova postanejo zamorjeni. Motiv rdeče rute (v gneči ljudi, ki jih je opazoval, je zagledal prelepo dekle) je *»izraz ljubezenskega hrepenenja«* (Kocijan 2001: 190). Ta motiv je *»povod za nastanek liričnosti, gre za izpoved Kurenta«* (Kocijan 2001: 190). Z motivom zarje je izražena Kurentova prošnja in s tem se pojavlja v vlogi vidca. Kurent se tukaj pojavi tudi v vlogi tolažnika, saj ga vso gorje, ki ga nosijo ti ljudje v sebi, močno žalosti. (Kocijan 2001: 190).

Kurent se odpravi v Ljubljano. Tukaj spozna meščansko okolje in ljudi. Sreča se s proletarci v krčmi, opazuje romarje in odhod izseljencev. Kurent se pojavlja v vlogi satirika, saj ugotovi, da se *»za zunanjim bliščem skriva človeška in narodnostna praznota, kultura in umetnost sta mu samo zunanji okras in njihovi vodniki, so grobi povzpetniki, ki jim ni prav nič do slovenskega naroda«* (Kocijan 2001: 194). Na ta način *»magija izgubi moč in Kurent je spet "nebogljenec", ki sledi senci«* (Kocijan 2001: 189).

Po petem poglavju je Cankar dodal še tri sonete. *»Teško bi rekli, da so epilog, saj je povest zaokrožena celota z ustreznimi poudarki na koncu«* (Kocijan 2001: 195). Po Kocijanovem mnenju naj bi izražali pozitiven pogled v prihodnost in Cankarjev duševni mir (Kocijan 2001: 195).

Cankar je s tem delom želel prikazati *»slovenski narodni značaj, v tisočletnem podrejanju razrahljano in nalomljeno odločnost, ki se raje zateka v kratko omamo kot v trmasto uporništvu, s katerim bi premagal zlo in Kurent je otrok tega ljudstva, oba sta ostala nebogljenca«* (Kocijan 2001: 192). Ideja dela se skriva v misli, da če bo slovenski narod ostal pasiven in se bo predajal lažni omami, bo na

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

ta način obsojen na propad. Obsojen bo tudi na suženjstvo, če se ne bo postavil po robu (Kocijan 2001: 192–193).

Tematika dela je domovinska, tej je Cankar pripojil še socialno tematiko (Kocijan 2001: 193). Dejstvo je, da je mitična podoba kurenta povezana z dogajanjem v Cankarjevem času in je odziv na takratne družbene razmere (Kocijan 2001: 188).

Slogovno se povest razlikuje glede na posamezna poglavja. V prvem poglavju Cankar posnema ljudsko pripoved (pravljico) in to je značilno predvsem za njegove avtobiografske črtice. V drugem, tretjem in petem poglavju se približa kratkim pripovedim (kot v zbirki *Za križem*); tukaj se kaže vpliv impresionizma.⁶¹ V četrtem poglavju se kaže pisateljeva družbena satira (Kocijan 2001: 195–196).

Ker v delo vdira liričnost, se epičnost razkrajaja. Dogajalnega prostora in časa je načeloma malo.⁶² Zaradi tega je Kurent bližje kratki prozi kot pa povestno-romaneskni. Obenem je liričnost podkrepljena z ritmičnostjo, torej lahko govorimo o ritmizirani prozi oz. lirski prozi (Kocijan 2001: 188–196).

Cankarjev Kurent je goslač. Zvok njegovega čudežnega glasbila sili ljudi v ples. Tako se je Cankar oprl na motiv, znan iz slovstvene folklorne (najdemo ga v bajki *Močni kovač, nazvan Kurent*, ki jo je objavil Jakob Kelemina, in v bajki *Korent*, ki jo je objavila Marija Stanonik v Poženčanovih pravljicah). Motiv iz slovstvene folklorne je spojil z domovinsko tematiko, aktualno v pisateljevem času, in hkrati tudi socialno tematiko. Cankar je kurentu pripisal veliko več simbolike, kot jo ima ta v slovstveni folklori. Dodal mu je vlogo umetnika, vidca, vodnika, tolažnika, dobrotnika, satirika, neboglenjca in nesrečneža. Cankarjev Kurent s svojo nadnaravno močjo, ki mu jo dodelijo čudežne gosli, ne vpliva na prebujanje pomladi in narave, kot je to značilno za kurenta kot pustni lik, ampak skuša vplivati na prebujanje ljudi (slovenski človek se mora prebuditi in priti do spoznanja, da se neha podrežati, saj bo tako lahko živel samostojno in zadovoljno življenje).

⁶¹ Je značilen za Cankarjevo kratko prozo (Kocijan 2001: 190).

⁶² To je značilnost epike (Kocijan 2001: 189).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Cankarjev Kurent ima lahko tudi sporočilo za današnji čas. Namreč, kadar je Kurent v kmečkem vaškem okolju, se pojavi v vlogi vidca, vodnika, tolažnika in dobrotnika. Kadar je v mestnem okolju, se pojavi v vlogi satirika ali kritika. To sporočilo bi lahko bilo namenjeno vsem tistim kurentom kot pustnim likom oz. skupinam kurentom, ki kršijo tradicijo takrat, kadar se pojavijo zunaj kurentovega primarnega oz. tradicionalnega okolja, ki so vas, polje ali gozd.

Leta 1939 je izšla knjiga narodopisnih črtic iz Slovenskih goric, *Kmetje včeraj in danes*, pisatelja Ignaca Koprivca. V črtici *Pustni orači* podrobno opiše prihod oračev na kmečko dvorišče. Plug vlečejo štirje konji. V konje so našemljeni moški, ki imajo na glavah stožčasta pokrivala, okrašena z raznobarvnimi papirnatimi trakovi; okrog vratu imajo zavezane rdeče rutice in oblečeni so v bele srajce. Plug drži plužar. Plužar je odet v kosmati plašč, glavo ima pokrito s kosmato masko, na kateri so izrezane odprtine za oči, nos in usta. Na kapi ima tudi dva rogova rdeče barve. Prav tako pa so z rdečo barvo obrobene oči in usta. V roki nosi 'odko', torej palico, narejeno iz lesa, ki ima na koncu pritrjeno ježevo kožo. 'Plužar' s seboj nosi tudi vrečo, polno semen. Za skupino oračev hodi 'mastjak', ki je oblečen v ženska oblačila. 'Mastjak' je zadolžen, da pobira darove ljudi (Koprivec 1939: 71–77). 'Plužar' ni kurent, vendar močno spominja nanj, vsaj po zunanjem izgledu. Simbolični obred oranja in sejanja na kmečkem dvorišču pa je znan tudi v kurentovi deželi.

Slovenskogoriško okolje, narava in ljudje so tako dobili svojega pisatelja. Delo *Kmetje včeraj in danes* je »knjiga o tradicionalnih in hkrati sodobnih oblikah kmečkega življenja; skoz prizmo ljudskih folklornih prvin opazuje in spoznava socialne odnose med posameznimi plastmi kmetov« (Paternu idr 1967: 256). To delo je po drugi svetovni vojni postalo »zakladnica snovi« (Paternu idr. 1967: 256) oz. temelj Koprivčevega nadaljnjega literarnega ustvarjanja »še posebej zato, ker se v njej močno odražajo vse spremembe, ki jih je prinesla vojna, okupacija, partizanstvo, osvoboditev in končno politične in gospodarske spremembe na vasi« (Paternu idr. 1967: 256).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Ignaca Koprivca je bolj zanimal kurent kot pustni lik, se pravi njegova oprava in šege, ki so z njim povezane. Pri Koprivcu sledimo opisom kurentove pojavnosti v skupini oračev; z ostro natančnostjo opiše število udeležencev, njihova oblačila, pripomočke, ki jih uporabljajo, in simbolični obred oranja, ki ga opravljajo in z njim skušajo vplivati na bogato rodnost zemlje ter rastlin.

Igor Torkar je leta 1946 izdal pesnitev *Kurent*, ki pa nima veliko skupnih potez s kurentom kot pustnim likom. Torkar je v »*lirsko-epski pesnitvi*« (Paternu idr. 1967: 95) uporabil motiv kurenta godca, ki igra na gosli ter ga »*svobodno prilagodil vojni usodi Slovencev in ga z alegorizacijo idejno posodobil*« (Paternu idr. 1967: 95).

Kurent se tako s svojo violino odpravi po poti »*trpeče slovenske zemlje z orfejsko pesmijo tolažbe*« (Paternu idr. 1967: 95). Pot postaja čedalje težja, s tem pa je težja tudi njegova pesem. Strune na goslih se utrgajo v trenutku, ko se sreča z vojnimi in taboriščnimi grozotami v tujini. To doživetje ga čustveno stre in »*brez moči in s solzami v očeh*« (Paternu idr. 1967: 95) se vrne v domače kraje. V domovini prepreči sovražniku uboj partizanke, pobije ga na tla in vzame mu brzostrelko. S tem dejanjem postane »*junaški in v junaštvu strašen bojevnik svobode*« (Paternu idr. 1967: 95), obenem je »*osvobojen svoje stoletne nemoči in svojega zatekanja iz brezupa v umetnost*« (Paternu idr. 1967: 95; Torkar 1946).

Igor Torkar je v svoji pesnitvi uporabil motiv kurenta godca iz slovstvene folklorne, ki igra gosli, vendar pa mu je, podobno kot Cankar, dodal novo simboliko. Povezal ga je z vojno usodo Slovencev, ki je bila v Torkarjevem času aktualna problematika. Tudi Torkarjev kurent skuša s svojim magičnim predmetom vplivati na prebujenje ljudi. Strune na violini se strgajo in s tem se prekine njegova glasba; spozna, da je bil njegov trud prebujanja zaman; prav tako spozna, da ne more spremeniti dejstev, kot je vojna in s tem povezane vojne grozote. Gosli zamenja za brzostrelko in spremeni se v bojevnika za svobodo.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Leta 1950 je France Kosmač izdal pesniško zbirko z naslovom *Kurent in smrt*. Zbirka z »vsebinsko in zgradbo stoji na črti zgodnje povojne lirike mladih, razvijajoče se od partizanske h graditeljski pesmi« (Paternu idr. 1967: 107).

Prvi razdelek, ki nosi naslov *Iz krvi rdeče*, in zadnji, z naslovom *Listi s proge*, povezuje sonetni venec, *Venec sonetov*, ki je »posvečen padlim žrtvam osvobodilnega boja« (Paternu idr. 1967: 107). Sonetni venec ima tudi magistrale⁶³ in akrostih⁶⁴ – *Za svobodo zlato*. Slednji je sestavljen po Prešernovem vzoru (Paternu idr. 1967: 107) in »izpoveduje pesnikovo osebno pot skozi zapore v odrešujoče partizanstvo in svobodo novega sveta, ima še poseben poudarek v slavospevu času in srečni bodočnosti mladine« (Paternu idr. 1967: 107).

Po sonetnem vencu se Kosmač približuje »slogu ljudske poezije« (Paternu idr. 1967: 107) in temu podreja tudi »partizansko, ljubezensko in mestoma graditeljsko« (Paternu idr. 1967: 107) tematiko. Kljub nekaterim neuspešnim »umetnim poskusom folklorizacije« (Paternu idr. 1967: 107), mu je uspela pesnitev z naslovom *Kurent in smrt*, po kateri ima zbirka ime (Paternu idr. 1967: 107).

Pesnitev govori o kurentu, ki se od pretirane utrujenosti zlekne na zemljo in zaspi. Noč je jasna in na nebu sveti mesec. Z meglo pa se pojavijo tudi hude sanje. V polsnu zagleda Smrt kot lepo dekle in jo ogovori, naj mu pove svoje ime. Kurent jo povabi k sebi, da se uleže zraven njega. Ko se Smrt oklene kurentovega vratu oz. ko ga objame, začuti mrzlico po vsem telesu, začuti smrt v sebi. Kljub temu, ga Smrt vseeno izpusti iz svojega objema in odide. Kurent se zjutraj prebudi in se odpravi naprej po poti (Kosmač 1950).

France Kosmač je svojega kurenta povezal s folklornim motivom, ki je znan iz bajk o kurentu, in sicer tistih, v katerih kurent premaga smrt. Tokrat je ne zaveže z nitjo za drevo, pač pa se uspešno ubrani njenega objema in tako preživi. Njegovo

⁶³ »V sonetnem vencu zadnji, vodilni, sestavljen iz začetnih ali končnih verzov prejšnjih 14 sonetov« (Slovar tujk 2002: 475).

⁶⁴ »Pesniški ukras (posvetilo, voščilo ali rek), sestavljen iz začetnih ali končnih črk kake pesnitve« (Slovar tujk 2002: 19).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

življenje je postalo polno življenjskega optimizma, vedrine, veselja in moči, čigar zavetnik je kurent kot pustni lik.

France Forstnerič je leta 1951 izdal pesniško zbirko z naslovom *Pijani kurent*. Temeljni motiv zbirke je pustni lik kurenta in zbirka mu je v celoti posvečena. Besedna zveza '*pijani kurent*' je metafora za človekove možnosti oz. nemožnosti. (Forstnerič 1971: ovitek). Na začetku Forstneričevega pesniškega ustvarjanja je mogoče opaziti nihanje med tradicijo in modernizmom (Pogačnik idr. 2001: 86). Kot tak ostaja v poeziji umirjen in pesniških izhodišč ne stopnjuje v radikalizem. Snov pesniške zbirke je štajersko okolje, »ki je v funkciji eksistencialne lirske izpovedi« in »v tem pogledu je najbolj značilen kurent« (Pogačnik idr. 2001: 86).

Po mnenju avtorja zbirke je želel ustvariti izjemno pesnitev, v kateri bi naj zajel vsa svoja nazorska spoznanja in s tem ustvariti spojitev humanistične in reistične poezije. Tako naj bi izražala pot pesnikove »generacije od povojnega aktivizma, poznejšega razočaranja, pesimizma, razkroja humanizma in nihilizma do današnjega sprejemanja neke pomiritve« (Pogačnik idr. 2001: 86).

France Forstnerič je celotno pesniško zbirko sicer posvetil kurentu, tako je temeljni motiv zbirke pustni lik kurenta, vendar je ta motiv nadgradil s svojimi nazorskimi spoznanji (vsesplošna aktivnost ga privede do občutij pesimizma in razočaranja, razkroj človeka kot središče zanimanja, razkroj človekovega dostojanstva, razkroj skrajnega skepticizma in predstave o neobstoju lastne osebe, na koncu vsega pa le čuti osebno čustveno pomiritev).

Leta 1956 je Mira Mihelič izdala zbirko zgodb za otroke z naslovom *Štirje letni časi*, v kateri je bajka o kurentu – *Stara pravljica o Kurentu*. Tudi ta zgodba je ena izmed variacij, ki jo je objavil Jakob Kelemina, namreč govori o otroku, ki mu je bilo ime Kurent. V zgodnjem otroštvu je osirotel. K sebi ga je vzel stric, a je Kurent pobegnil, saj ga je stric pretepal. Odpravil se je po svetu in srečal osem beračev. Vsem je dal po en vinar, zadnjemu pa svojo suktnjo. Osmi berač je Kurentu izpolnil željo zaradi njegove dobrosrčnosti. Kurent je tako dobil goslice, katerih glasba je bila tako lepa, da so vsi takoj začeli plesati. Gosli pa so ga

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

pripeljale tudi do vislic, saj ga je zlovoljna gospoda želela obesiti. Kurentu je uspelo pobegniti in taval je po širnem svetu, vse dokler se ni postaral. Bela žena⁶⁵ se je odločila, da je prišla Kurentova ura in ga je poiskala. Kurent pa še ni želel umreti. Naposled sta se dogovorila, da nikoli več ne bo prišla ponj. Kurent še je nekaj časa taval tako po svetu, a se je kmalu naveličal. Zaradi dogovora z Belo ženo pa nikoli ne bo mogel oditi v onostranstvo (Mihelič 1987: 10–15).

Bajka o kurentu Mire Mihelič močno spominja na objavo bajke Jakoba Kelemine *Močni kovač, nazvan Kurent* in deloma tudi *Mladenič v luni*. Pravzaprav je bajko priredila po motivih, znanih iz slovstvene folklore. Kurent je goslač. Odstopanje od motiva iz slovstvene folklore se kaže v tem, da njen kurent ne more umreti zaradi dogovora s smrtjo; za vedno je ujet v tostranstvo. Tako tava po svetu in ne pristane v nebesih ali v luni.

Miha Remec je napisal dramo z naslovom *Mrtvi Kurent* (1959/1960⁶⁶). Je Remčev dramski prvenec, v katerem je združil (v njegovem času) staro in novo problematiko slovenskih vasi v ptujskem okolju. Ta problematika se kaže v naslednjih motivih: kmečki zakon brez otrok, kmečka potreba po moškem nasledniku za ohranjanje rodu in prevzem kmečkega posestva, bolešno iskanje naslednika, propad kmetij zaradi družbenih sprememb, beg kmečke mladine v mesta in iskanje dela v tovarnah. Vse omenjene motive je združil s šegami neorganiziranega kurentovanja (Remec 1960: 94–96).

Remčeva drama je realistična kmečka drama, ki vsebuje simbolne (kurentovstvo) in fantastične (Miholovi prividi in blodnje pred smrtjo) elemente (Remec 1960: 97).

V dramskem tekstu se prepletata dve zgodbi, in sicer Miholova in Boštjanova. Mihol Vegan je ostareli kmet in kurent, ki v zakonu nima potomca, kateremu bi predal svojo zemljo in kurentijo. Kasneje ugotovi, da je imel s svojo ljubeznijo iz mladosti, od katere ga je ločila vojna, saj je moral k vojakom, otroka. Vendar

⁶⁵ Smrt.

⁶⁶ 27.2.1960 je bila drama krstno uprizorjena v SNG Maribor (Remec 1960: 94).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

okoliščin, kam sta Nežika in sin izginila, ne pozna in mu ostanejo vse do njegove smrti nepojasnjene. Na pustni dan si nadene kurentovo opravo in se poda v kurentovanje z namenom, da poišče svojega izgubljenega sinu. Na tej poti omaga in umre kot kurent (s kurentovo opravo in zvonci na sebi); njegova smrt ima simbolni pomen (Remec 1960).

Miholova zgodba ima močnejši poudarek kot Boštjanova. Njena problematika je živa še danes. V celoti je prepredena s pojavom kurentovanja in na koncu izpeljana do grozljivo-fantastične smrti (Remec 1960: 98).

Boštjanova zgodba v dramskem tekstu predstavlja protiutež Miholovi. Tudi Boštjan, dravski brodnjar, ostane brez sinu, vendar njemu ga ukrade takrat sodoben čas. Sin Janža raje dela v tovarni, kot pa na očetovi zemlji. Prav tako je ne želi prevzeti kot zakoniti dedič in naslednik. Boštjana to enako prizadene kot Mihola izguba sinu (Remec 1960: 99).

Leta 1977 je izšla Remčeva povest *Smrt v kurentiji*, ki je nastala po motivih drame *Mrtvi kurent*. Kraj in čas dogajanja (Ptuj z okolico, Tovarna aluminija na Kidričevem, deset let po drugi svetovni vojni na pustni torek), osebe (Mihol Vegan, Miholova žena Trezea, brodnik Boštjan Kokol, Jera, Janža, Štefan, Polona) ter zgodba so enaki kot v drami. Enako kot v drami je tudi v povesti Remec vpletel fantastične elemente.

Miha Remca je tako kot Ignaca Koprivca zanimal kurent kot pustni lik s spremljajočimi šegami (v drami in povesti). Dedovanje kurentove oprave in zvoncev na moške potomce, pretepe kurentov ter neorganizirano vaško kurentovanje je združil oz. nadgradil z (v njegovem času) aktualno problematiko slovenskih vasi v ptujskem okolju, se pravi z motivi: kmečki zakon brez otrok, potreba po moškem nasledniku za ohranitev rodu in prevzem kmečke posesti, propad kmetij zaradi družbenih sprememb, bolešno iskanje naslednika, beg kmečke mladine v mesta in iskanje zaposlitve v tovarnah.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Franček Rudolf je leta 1978 izdal dramsko besedilo, ki nosi naslov *Koža megle*. Zgodba je postavljena v čas Marije Terezije. Naloga njenih vojakov je preprečiti kurentovanje. Kurentov ne ubijajo, ampak jih slačijo. V zgodbo je Rudolf vpel ljubezenski trikotnik. Suzano ljubita Štefan, ki je njen mož, in Matjaž, v katerega je zaljubljena. Svojega moža sovraži in prezira. Tako Štefan kot Matjaž se odpravita na kurentovanje z namenom, da obračunata med seboj zaradi Suzane. A v tem boju jo skupi Štefanov mlajši brat in umre (Rudolf 1978).

Franček Rudolf je v *Koži megle* realno slovensko zgodovinsko dogajanje v 18. stoletju utemeljeval na mitičnem arhetipu, torej na kurentovanju, ki je ohranjeno na Slovenskem (Kermauner 1988: 206). Obrednost in mitične teme, kot so pretepi zaradi ženske in umori kurentov, slačenje kurentove oprave, odvzem zvoncev, je razumel in napisal kot tragedijo (Kermauner 1988: 39).

Rudolfova tragedija je »*vrhunski tekst remitizacije*« (Kermauner 1988: 206). Slovenski mit mu tako ni predstavljal predlogo za posmeh, temveč za poskus demitizacije (Kermauner 1988: 206).

Koža megle kaže na to, »*da je ritualnost medčloveških odnosov posledica določene socialne ureditve (strukture); da je to arhaična, poljedelska, patriarhalna, predcivilna, magična struktura; da je vzrok umorov, smrti, nesporazumov prav v tej strukturi, v podložnosti ljudi tej strukturi*« (Kermauner 1988: 206).

Frančka Rudolfa je zanimal pustni lik kurenta in nekoč spremljajoče šege (danes neaktualne). V realno zgodovinsko dogajanje na Slovenskem v 18. stoletju, v čas Marije Terezije, je vključil naslednje motive: pretepi kurentov zaradi žensk, umori kurentov, slačenje kurentove prave, odvzem zvoncev in neorganizirano kurentovanje. Pustni lik kurenta je obravnaval kot zgolj neko pustno masko, kot navadno zemeljsko bitje brez nadnaravnih moči.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Leta 1993 je izšla zbirka novel, *Črni kurent*, Antona Ingoliča. V zbirki pisatelj niza razne življenjske usode ljudi. Glavni lik novele je Peter Pučko, po poklicu strojni tehnik. Domov k materi se je vrnil iz vojske na dan pusta. Tako se Peter obleče v črnega kurenta. Napoti se k svoji simpatiji, Julki Toplak. In ker ve, da jo osvaja tudi Vinko, se odloči da ga po počakal pri kapelici in obračunal z njim. Vinko, prav tako oblečen v kurenta, pripleše do kapelice in v tem trenutku se med njima začne boj. Vmes poseže vaški učitelj, ki jima prepove pretep. Namesto pretepa predlaga tekmovanje, kateri izmed njiju bo dlje časa vzdržal poplesavajoč v kurentski opremi. Ko tekma tako že nekaj časa traja, se mimo kapelice pripelje črni avtomobil, iz katerega izstopita moški in ženska. Peter prepozna svojo simpatijo – Julijo. Tekma se konča z zmago Petra, a žal ni prinesla zelenega rezultata, t.j. osvojitve Julijinega srca (Ingolič 1993).

Ingoliča so že od začetka njegovega literarnega ustvarjanja zanimale zgodbe in prizori iz vsakdanjega življenja. Slednjim je pogosto dodal socialno noto pri posameznih usodah siromakov, brezposelnih, delavcev in kmetov. Svoje pripovedi gradi na prizorih, ki jih tudi natančno prikazuje, pri tem pa jih ne poskuša pojasnjevati ali jim dati neko posebno programsko vsebino (Glušič 1996: 70–71).

Literarna snov je za Ingoliča vse, »*kar se dogaja in kar je*« (Glušič 1996: 70–71). Na tak način nastane zgodba (opisi dela, delovnih postopkov, človeških gibov, telesni napor). Za tem vključi v zgodbo človeška čustva in stiske, ki jih navadno povzroča zunanje dogajanje. Pisateljev pogled na svet je ob tem veder in optimističen; to se kaže skozi usode njegovih literarnih junakov (Glušič 1996: 70–71).

V noveli *Črni kurent* je literarna snov kurentovanje. To pot se je pisatelj odločil za prikaz ohranjenih šeg starega slovenskega pustnega lika, torej kurenta. Ljubezensko razočaranje glavnega lika novele (Petra Pučka) je uspešno povezal s šegami pretefov kurentov zaradi žensk. V zgodbi se pretep prekine zaradi morebitnega kaznovanja in pisatelj pretep nadomesti s tekmovanjem dveh kurentov. Nato pa Ingolič opisuje hud telesni napor tekmovanja dveh kurentov, in sicer to je skakanje v celotni kurentovi opravi do onemoglosti. Peter Pučko je tako

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

preživel nečloveški telesni napor in premagal svojega nasprotnika, ki umre. Ingolič vplete še Pučkova čustva – do tekmovanja je prišlo zaradi zaljubljenosti v Julijo; zmaga mu ni prinesla zelenega uspeha pri ženski, v katero je zaljubljen, saj se odpelje s tretjim moškim. Pri tem pa Ingolič ne moralizira. Ingoličev kurent se tako ne pojavlja samo kot pustni lik s spremljajočimi šegami. V tekmovanju dveh kurentov je mogoče videti povezavo s kurentom kot nadnaravnim ali nadzemeljskim bitjem (kurentova oprava daje maskirancu nadnaravno energijo).

Leta 1999 je Anja Štefan po folklornih motivih priredila in izdala pravljico z naslovom *O Pustu in zakletem gradu*.⁶⁷

Zgodba pripoveduje o Pustu, vojaku za časa rimskega cesarstva. Ker pa se je Pust postaral in s tem odslužil vojaški rok, je postal prost. Pred odhodom so mu v kasarni podarili stari vojaški plašč in dali hlebec kruha. Pust se je proti domu, to je vse, kar mu je ostalo. Na poti sreča berača. Ta ga prosi, da mu da nekaj za obleči, saj je popolnoma gol. Pust mu odreže polovico plašča. V zameno mu berač pokloni torbico, ki pa ni navadna torbica. Kadar bo spregovoril »*smuk noter*« (Štefan 1999: 4), bo vse vanjo planilo. Pust se odpravi naprej. Na poti sreča še drugega berača, ki je lačen in ga prosi za kruh. Pust mu odreže polovico hlebca. V zameno mu berač podari čudežne karte, s katerimi nikoli ne izgubiš. Končno prispe Pust do gostilne, kjer želi prenočiti, vendar je zaradi sejma veliko ljudi in gostilničar nima nobene proste sobe. Tako ga napoti v grad, ki stoji nedaleč stran na hribčku. Pred gradom zagleda graščaka in njegovo gospodo, ki je s kočijami namenjen na drugi gradič. Pust ga prosi, ali sme tukaj prespati in graščak mu dovoli. Opozori ga, da na gradu straši. Kljub vsemu Pust ostane v gradu. Ker je od naporene noči žejen in lačen, gre najprej v klet, kjer popije nekaj vina. Nato v kuhinji zakuri kotel in prične kuhati meso za večerjo. Ko tako nekaj časa kuha, začne v dimniku ropotati in najprej pade dol ena noga, potem druga in spet ena roka, nato druga. Pust pa pravi, da naj pade vse dol, da bo za enega moža. Ko to izgovori, se v kuhinji pojavi veliko vragov. Največji vrag, Lucifer, ga ošteje in mu

⁶⁷ To pravljico je povedal Anton Dremelj – Resnik Milku Matičetovu, ki jo je najprej zapisal in kasneje tudi posnel. Ker je pravljica zapisana in posneta v dolenskem narečju, se je Anja Štefan odločila, da jo priredi in zapiše v knjižnem jeziku (Štefan, 1999: 22–23).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

pove, da je to njihov grad in da je zaklet. Nobena živa duša ne sme biti v gradu, ker jo hitro spremenijo v sončni prah. Pust jih pregovori, da z njim naprej povečerjajo. Po večerji igrajo karte in Pust vsakokrat zmaga. Kmalu je imel celo kuhinjo denarja. Ko so vrage izgubili še zadnje denarce, so planili nanj, in ga želeli spremeniti v sončni prah. V tem trenutku je Pust odprl torbico in rekel: »*smuk noter*« (Štefan 1999: 4). Vsi vrage so se ujeli vanjo. Nato se je odpravil k počitku. Naslednje jutro, ko se prebudi, odide v kovačnico, kjer na nakovalo položi torbo in prosi kovače, da močno udrihajo po njej. Vrage, ujeti v torbi, prosijo Pusta, da jih izpusti. Obljubijo, da se nikoli ne bodo vrnil v grad. Nato jih Pust izpusti in odidejo naravnost v pekel. Pust se po tem dogodku vrne na grad. Graščak ga ves začuden vpraša, od kod mu ves denar v kuhinji. Ker Pust ni želel vsega denarja odnesti s seboj po svetu, se je vsako leto vračal na grad, ker je premagal vrage. In tako je še danes. Ves svet se veseli in praznuje pusta (Štefan, 1999).

Vsak pa umre in tako je tudi Pust. Pride do nebeških vrat in potrka. Odpre mu sv. Peter in Pust kar smukne noter. Peter ga zgrabi in mu pove, da on ne more v nebesa, ker je bil vojak, saj so prav ti bičali Kristusa. Porine ga ven in zaklene vrata. Pust se za tem odpravi proti peklu. Ko ga vrage zagledajo, se ga takoj prestrašijo. Ker niso želeli, da vstopi v pekel, so vrata tako močno tiščali, da so jim kremplji skozi pogledali. Pust pa zgrabi kladivo in jim kremplje zatolče v vrata. Tako nihče več ne more v pekel. Spet se odpravi pred nebeška vrata in smukne noter, ko jih Peter odpira. Ponovno ga ošteje, da v nebesih nima kaj iskati. Vmes poseže Bog in Pustu dovoli, da se usede na pol plašča in pol kruha, saj je to njegovo dobro delo. Pust še danes sedi v nebesih na pol plašča in pol kruha (Štefan, 1999).

Leta 2001 je po folklornih motivih priredila in izdala pravljico o kurentu Liljana Klemenčič z naslovom *Kurent*. Zgodba torej govori o Kurentu, ki si je s pašo živine pridelal sedem vinarjev⁶⁸ in suktnjo. Na svoji poti po širnem svetu sreča osem beračev. Sedmim da vsakemu po en vinar, osmemu pa svojo suktnjo. Osmi berač mu za njegovo radodarnost izpolni tri želje: gosli, na glasbo katerih bo vsak

⁶⁸ Denar.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

plesal, sodček, ki je zmeraj poln in puško, ki nikoli ne zgreši. Na poti se mu tako zgodijo razne prigode. Kurent pa zmeraj ni prijazen do ljudi, kar ga na koncu privede do tega, da ga želijo obesiti na vislicah. S poslednjo željo vaščane spet ukane in uspe mu zbežati. Naveliča se tavanja in odide v nebesa, kjer pa za svoje grehe odgovarja pred bogom. Ker so v nebesih vedeli, da je dobrega srca, so ga zaprli v čebelji panj in ga postavili na mesec. Črne pike na luni predstavljajo torej Kurenta, ki počiva (Klemenčič 2001).

Anja Štefan in Liljana Klemenčič sta po motivih slovstvene folklorne priredili svoji pravljici o kurentu. Oba kurenta sta za svojo dobroto poplačana s čudežnimi predmeti (torbica, karte, gosli, sodček, puška); ti predmeti jima dajejo nadnaravne moči, s katerimi vplivata na življenje drugih ljudi. Kurent Anje Štefan prelisiči hudiče in pristane v nebesih; kurent Liljane Klemenčič pa ponagaja imenitnemu bogatunu in je iz nebes, najverjetneje zaradi tokrat neprezrtih slabih dejanj, prestavljen v luno.

Kurent v literaturi nastopa kot lik, znan iz slovstvene folklorne, drugič pa kot pustni lik. Eni pisatelji (Mira Mihelič, Anja Štefan, Liljana Klemenčič) so se oprli na motiv kurenta godca in ga niso bistveno spreminjali ali nadgrajevali. Kurent tako ostane mladenič s svojimi čudežnimi predmeti. Drugi pisatelji in pesniki (Ivan Cankar, Igor Torkar, France Kosmač, France Forstnerič), so kurentu godcu dodali veliko več simbolike, veliko več nadnaravnih moči, in ga tako nadgradili (vloga vidca, vodnika, tolažnika, dobrotnika, satirika, kritika, nebogljenca, nesrečneža, borca za svobodo, bojevnika za preživetje oz- življenje). Povezali so ga z aktualno tematiko/problematiko za časa svojih življenj (mlačen narodni značaj, vojna in vojne usode ljudi, osebne stiske in razmišljanja). Tretji (Ignac Koprivec, Miha Remec, Franček Rudolf, Anton Ingolič) so ga obravnavali kot pustni lik s spremljajočimi šegami; vpletli so ga v preteklo in polpreteklo zgodovinsko dogajanje (18. stoletje, čas avstrijske monarhije, 70.-leta 20. stoletja). Kurenta niso obravnavali kot nadzemeljsko bibe, ki bi lahko imele magične moči. Izjema je Ingolič, ki pa kljub temu nakaže svojo vero v kurentove nadnaravne sposobnosti (tekmovanje dveh kurentov).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

8 KURENT V SLOVENSKI LIKOVNI UMETNOSTI

Kurent je navdušil tudi marsikaterega slovenskega slikarja. Upodabljali so ga na svojih platnih razni slikarji: Jurij Šubic, Saša Šantel, Božidar Jakac, Jože Karlovšek, Maksim Gaspari, Janez Vidic, France Mihelič, Boris Žohar in drugi. Med njimi pa izstopata France Mihelič in Boris Žohar, saj sta tako rekoč kurentu podredila skoraj celotno svoje ustvarjanje (Komelj 2002: 18–19).

Realistični slikar Jurij Šubic je kurenta v njegovih šegah prikazal na dokumentarni način v risbah. Upodobil ga je tudi kot godca z violino. Enako ga je upodobil tudi Saša Šantel. Kurent je postal osrednji motiv tudi Božidarju Jakcu. Podoba njegovega kurenta je nastala po Cankarjevem delu Kurent, ki je bilo najljubše slikarjevo čtivo. Jakac ga upodablja tudi kot godca. Kurent kot godec se pojavi na sliki Jožeta Karlovška, ko ves rdeč igra hudobcu (Komelj 2002: 31–44). Omenjene podobe po zunanjem izgledu nimajo nič skupnega s pustnim likom kurenta, pač pa se opirajo na folklorni lik kurenta.

France Mihelič se je navdušil nad likom kurenta med leti 1936 in 1941, ko je poučeval na ptujski gimnaziji. Spoznaval je Ptuj z okolico in s tem tudi kurenta v vseh mogočih šegah. Miheliča je zanimal predvsem kurentov izvor. Umetnik ni želel, da bi njegov kurent imel zgolj dokumentarno vrednost (Komelj 2002: 18–19).

Kmalu po premestitvi na Ptuj je kurent postal osrednji motiv Miheličevega likovnega ustvarjanja. Pred Miheličem ni bilo veliko slikarskih del, ki bi ta lik upodabljala. Šele z njim so se podobe kurentov resnično razmahnile. Doživel ga je na svoj način in ga tudi samosvoje razvil (Komelj 2002: 31).

Znano je, da so kurenti v času pusta med seboj obračunavali zaradi starih zamer ali neporavnanih računov; največkrat je med njimi prišlo do nesporazumov zaradi žensk. Tako so se pretepali in včasih se je zgodilo, da so koga tudi umorili. Prizor mrtvega kurenta, katerega je Mihelič tudi sam fotografiral, se mu je močno vtisnil

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

v spomin. Na osnovi te izkušnje je nastalo veliko slik in znana, če že ne kulturna, grafika z naslovom *Mrtvi kurent* (Komelj 2002: 53–54).

Slika 21: France Mihelič: Mrtvi Kurent, 1955, grafika (Komelj 2002: 53).

Slikarjev kurent se je po drugi svetovni vojni razvijal v razne podobe, ki so odmaknjene od realnosti in že prepletene s fantastiko. Kurentova spremljevalka je postala ženska (Dafne). Velikokrat je obkrožena z večjim številom kurentov. Kurentovo telo je dobilo podobo kokošjega. Kurent je doživel tudi preobrazbo; vpel ga je razno rastlinje, lubje ali drevesa. Razvijal ga je celo do te mere, da je kurent postal strohnelo deblo, ki ima namesto obraza lobanjo (Komelj 2002: 87–212).

Mihelič pri svojem ustvarjanju izhaja iz kurenta kot pustnega lika. Predstavljal ga je v povezavi s spremljajočimi šegami; predvsem ga je zasvojil motiv mrtvega kurenta. Kasneje pa je pustno podobo kurenta spreminjal (kurentovo telo je upodobil kot kokošje, na njegovo opravo je dodal razno rastlinje, kurent je lahko postal tudi razpadajoče deblo z lobanjo namesto kape). Iz tega sklepam, da se v teh Miheličevih modifikacijah kaže povezava s kurentovim bistvom kot pustnim

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

likom (vegetacijski demon ali celo Bog, ki preganja zimo, prebujajo naravo; kot tak simbolizira plodnost in s tem novo življenje). S kurentom v podobi razpadajočega debela in lobanja, ki je namesto obraza, pa je verjetno Mihelič želel prikazati otemnelo mitično ozadje. Veliko njegovih bajčnih značilnosti je danes šlo v pozabo.

Slikarsko delo **Borisa Žoharja** je posvečeno kurentu. Kurent je tako njegov glavni motiv. Žoharjev kurent se po zunanji podobi razlikuje od kurenta, ki ga danes srečujemo na vaških ali mestnih ulicah. Razlike so opazne predvsem v kurentovi opremlitvi oz. kapi. Nekaterim realističnim elementom dodaja lastno magično in nadrealistično videnje. Tako lahko vidimo kurenta s cvetličnimi rogovi ali papirnatimi rožami in trakovi, kurent s kravjimi rogovi,⁶⁹ kurent z rogovi in z različnimi zeleno cvetočimi vejami in kurent, katerega obraz je človeški, a prežet z demonskimi potezami. Žoharjev kurent je odet v debel ovčji kožuh, nosi zvonce okrog pasu in v roki drži lesno ježevko. Opazne so živo rdeče gamaše, robčkov pa ni opaziti (Gačnik 1995: 17–19).

Boris Žohar se ukvarja tudi s kiparstvom. Tako kot slikarstvo je tudi kiparstvo prežeto z motivom kurenta. Kipi kurenta so narejeni iz lesa (Gačnik 1995: 13–14).

Umetnika zanima kurent kot pustni lik s spremljajočimi šegami (prijod kurentov oz. skupin kurentov ali oračev v vas ali na kmečkem dvorišču, slika ga skupaj z ljudmi v vasi ali v gozdu z drugimi kurenti, ki poplesujejo; prav tako tudi Žohar ni mogel mimo motiva mrtvega kurenta). Veliko bolj kot Mihelič, ga je Žohar povezal s kurentovim bistvom. Prikazuje ga kot demona ali celo kot Boga, ki varuje človeka pred naravnimi katastrofami (požari, poplavami). Kadar se kaže kot rešitelj, je po velikosti precej večji od ostalih likov na platnu. Odmiki od realne podobe kurenta se kažejo v tistih Žoharjevih delih, kadar ima kurent cvetlične rogove ali zelene veje. Mihelič ga na ta način predstavlja kot vegetacijskega boga, ki odganja mraz in lakoto, prinaša pomlad, zdravje ljudi in živali, plodnost tako na njivi kot v hlevu, vsesplošno srečo in veselje.

⁶⁹ Haloški kurent.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Slika 22: Boris Žohar: Zim, 1985, olje na juti (Gačnik 1995: 20).

9. MOTIV MRTVEGA KURENTA

V preteklosti, v času od prve svetovne vojne pa vse do konca druge svetovne vojne,⁷⁰ so bili značilni spopadi kurentov. V vsaki vasi na so se v času pusta zbrale skupine kurentov. Obhod so najprej opravili v domači vasi, nato so šli še v sosednje vasi, kjer so se pogosto srečevali z drugimi skupinami kurentov. Kadar sta se srečali dve skupini kurentov, so se vneli spori in pretepi, ki so se lahko končali s prelivanjem krvi ali celo smrtjo na cesti, v gostilni in na vaški veselici. Skupine kurentov so na ta način poravnale stare račune, ki so nastali predvsem zaradi deklet ali pa tudi zaradi kakih drugih zamer, npr. odvzem zvoncev ali kurentove kape. Tako prvo kot drugo dejanje je bila največja sramota, ki se je lahko zgodila kurentu. Zvonci so veljali za najprestižnejši del kurentove oprave in del družinske tradicije, ki so se dedovali iz roda v rod na moške potomce. Z odvzecom kurentove kape pa so lahko identificirali fanta, ki se je oblekel v kurenta. V tem se kaže vzrok za nastanek najhujše kurentove kazni in posledica te kazni je pretep. Ker so neorganizirane skupine kurentov v preteklosti nastale na področju Ptujkega polja in ne tudi Dravskega polja, kjer je poznan rogati kurent in ker Slavko Flajs⁷¹ ni vedel povedati nobene zgodbe o pretepih ali pobojih kurentov, domnevam, da so se pretepi in uboji kurentov dogajali med pernatimi kurenti.

To domnevo potrjuje tudi resnična zgodba, ki jo je pripovedoval Pete Zmazek.⁷² V Bukovce je prišel kurent Prvencev. V Bukovcih so mu ljudje želeli odvzeti zvonce, vendar se jih je močno otepal. Ko so ga dobili v svoje kremplje, so ga dolgo mučili in ga poškodovali z ježevko. Kljub temu se je nekako rešil in zbežal na polje. Tam se je opotekel in zgrudil na tla. Naslednji dan so ga našli mrtvega

⁷⁰ Prva svetovna vojna je odvijala v času od 1914 do 1918, druga pa do leta 1938 do leta 1945 (www.wikipedia.org).

⁷¹ Prihaja iz Lancove vasi, kjer domujejo rogati kurenti.

⁷² Peter Zmazek je živel od rojstva v Bukovcih. Kmalu po poroki se je z ženo preselil v Gorišnico, kjer živi še danes. Vodi skupino pernatih kurentov.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Ježevka je kurentu služila torej kot orožje. Pri srečanju dveh različnih skupin kurentov je bilo metanje ježevk visoko v zrak znak za spopad. Zraven ježevk so kurenti pod svojimi plašči skrivali nože, pištole, puške in samokrese. Zaradi tega je kurente preganjala državna oblast. Kurent je torej bil nezaželena maska in oblast ga je celo prepovedala. Franjo Žižek se je zaradi množičnega zapiranja kurentov zbal za obstoj te tradicionalne maske. Skupaj s Francetom Maroltom sta organizirala leta 1939 v Mariboru Festival narodnih običajev z namenom, da bi preprečila izumiranje kurentov; tudi prireditev Ptujsko kurentovanje je nastala z enakim namenom kot Festival narodnih običajev (preprečevanje izumiranja šeg v vaseh ptujске okolice) (Gačnik 2004: 338–341).

Motiv mrtvega kurenta je zanimal tako slikarje kot tudi pisatelje. Leta 1938 je France Mihelič prvič uprizoril omenjeni motiv na svoji sliki in jo poimenoval *Mrtvi kurent*. Temu motivu so sledili pisatelji Miha Remec z dramo *Mrtvi Kurent* (1959) in povestjo *Mrtvi kurent* (1977), Franček Rudolf s tragedijo *Koža megle* (1978) ter Anton Ingolič z novelo *Črni kurent* (1993). Boris Žohar tudi ni mogel mimo motiva mrtvega kurenta v svoji slikarski in kiparski umetnosti.

Kurent se v omenjenih pisateljskih delih kaže kot tragično bitje z dobrim značajem, saj njegova pojavnost odganja zle demone zime in prinaša pomlad, vpliva na plodnost zemlje, rastlin, živali, je predstavnik vsesplošne življenjske vedrine, sreče, zdravja, je dobrohotno bitje, ki ljudem pomaga v nesreči, je močan in bistrega uma, je šaljivec, rad nagaja drugim bitjem, predvsem tistim, ki so izrazito negativna. Kurent ima pomanjkljivost v svojem značaju, t.j. bolešno iskanje naslednika za dedovanje kurentove opreme in zvoncev (drama in povest *Mrtvi kurent*) ter zaljubljenost v dekle ali žensko, ki pripada oz. ljubi nekoga drugega (tragedija *Koža megle*, novela *Črni kurent*). To mu v odločilnem trenutku, ki ga predstavlja srečanje dveh kurentov iz vasi (drama in povest *Mrtvi kurent*, *Koža megle*, *Črni kurent*), zamegli razsodnost. S pretepom, ki privede do prelivanja krvi in tudi smrti (drama in povest *Mrtvi kurent*, *Koža megle*), ali tekmovanjem dveh kurentov v skakanju oz. poplesovanju do onemoglosti, ki se prav tako konča s smrtjo (*Črni kurent*), povzroči kurent sam sebi svojo nesrečo.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Kurent propade zaradi svojega pomembnega stremljenja in to prizadevanje se kaže kot vzrok za njegov propad.

Tako Mihelič kot Žohar sta trenutek kurentovega propada prikazala na svojih slikarskih platnih.

10 SKLEP

Maske oz. maskirni liki, ki so odeti v razne živalske kože in ki imajo na naglavnem delu rogove, sodijo med najstarejše ohranjene maske na sploh. Glede na to, lahko sklepam, da kurent (ovčji kožuh, rogovi na kapi) predstavlja eno izmed najstarejše ohranjenih mask na sploh.

Kurent je tradicionalna maska in na Kuretovo razčlenitev tradicionalnih mask sodi med živalske (zoomorfne) in človeške (antropomorfne) maske. V razvoju tradicionalnih mask so se oblikovale tri skupine: totemistične (lovske maske), agrarno-kultne (predstavljajo duhove narave) in manistične (vzbujajo vtis nadzemeljskih bitij s poskakovanjem in plesanjem, spremlja jih glasen trušč zvoncev, ne govorijo in kot take vzpostavljajo stik z duhovi umrlih prednikov). Danes so meje med agrarno-kulturnimi in manističnimi maskami zabrisane, pa vendar kurent sodi tako v prvo kot drugo skupino obrednih mask. Za obredne maske in s tem tudi za kurenta je značilno, da se pojavljajo v določenem času (od svečnice do pustnega torca) in imajo določen namen (obujanje narave).

Dvojnost in obhod sta značilnosti tradicionalnih mask. Tudi kurent kaže dvojnost: s svojim izgledom vzbuja strah in grozo, po drugi strani pa s svojo prisotnostjo prinaša srečo in dobroto. Obhod, ki je najstarejša oblika obredja, je značilna za kurenta, kadar se pojavi skupaj v skupini oračev ali v skupini z ostalimi kurenti (govorim o neorganizirani skupini kurentov). Kurent in orači oz. skupina kurentov so tako tipični oz. karakterizirani liki, imajo svoje vloge in naloge, katere so po izročilu ustaljene in se ne spreminjajo.

O izvoru kurenta imajo raziskovalci različna mnenja. Nekateri mislijo, da je kurent naslednik staroslovanskega božanstva plodnosti, ki bi ga naj s seboj prinesli stari Slovani v 6. stoletju; morebiti so ga odkrili pri staroselcih (Ilirih in Keltih) ali pa so ga se seboj prinesli balkanski priseljenci v turški dobi. Povezujejo ga tudi z južnimi Slovani in poljedelstvom. Drugi iščejo vzporednice v grški

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

mitologiji in ga primerjajo z grškimi kureti ali z grškim bogom razbrzdanega življenja, Dionizom). Dejstvo je, da je kurentov izvor še danes nepojasnen.

Kurentova domovina je Ptujsko in Dravsko polje, najdemo pa ga tudi v Halozah in Slovenskih goricah. Reka Drava, ki ločuje Ptujsko in Dravsko polje, je hkrati tudi ločnica v razvoju kurenta kot pustnega lika. Na Ptujskem polju poznajo pernatega, na Dravskem pa rogatega kurenta. Razlike med obema vrstama kurentov se kažejo predvsem v njuni opravi in v šegah.

Na naglavni maski se kažejo razlike v obliki nosa, in sicer pernati imajo rilčasto obliko, medtem ko rogati kurenti imajo govejo-svinjsko obliko. Razlikujeta se tudi po rogovih. Pernati kurenti imajo rogove narejene iz slame in nato ovite s pravim ali umetnim usnjem. Oba rogova povezuje med seboj žica, na katero so zavezani raznobarvni papirnati trakovi in rože. Rogati kurenti imajo na maski pritrjene prave kravje rogove brez papirnatih okraskov.

Pri kožuhi ni opaziti bistvenih razlik. Razlikujeta se po barvi gamaš. Rogati imajo zelene, pernati pa rdeče gamaše, vendar to ni nujno. Ježevka rogatega kurenta je navadno gorjača, najdena v gozdu in obita z ježevo kožo, ježevka pernatega je velikokrat obdelana in pobarvana.

Tako rogati kot pernati kurenti se pojavljajo na dva načina. Lahko se pojavijo v skupini oračev ali v skupini z drugimi kurenti. Kadar se oba kurenta pojavita v skupini oračev, prihaja do razlik predvsem v sestavu skupine oračev. Spremenljivo je število konjev in kurentov. Drugačna je tudi maska pobiralca; pri Lancovskih oračih nastopa 'jajčarica', pri Markovskih pa 'pobirač'. Sam obred oranja je podoben, edino pesmi oračev so drugačne.

Po mnenju intervjuvancev je rogati kurent znan prav iz skupine oračev. Skupine rogatih kurentov so nastale v novejšem času in te skupine so od samega nastanka organizirane. Neorganizirane skupine pernatih kurentov so znane iz preteklosti, kljub temu so tudi te postale organizirane. Organizirane skupine pernatih kurentov spremlja še navadno eden ali dva hudiča.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Kurent ne glede na to, ali je rogati ali pernati, in ne glede na to, ali nastopi v skupini oračev ali v skupini z drugimi kurenti, se pojavi v času od 2. februarja, torej od svečnice do pustnega torka.

Odstopi od tradicije se kažejo v okolju, v katerem se kurent pojavlja. Kurentov primarni prostor pojavljanja je vaško okolje. Odkar obstaja kurentovanje na Ptuju (od leta 1960 naprej), je kurentov prostor tudi mesto. Še več – organizirane skupine kurentov obiskujejo tudi športne prireditve in karnevale drugod po svetu, ki se po prostoru in času odmikajo od kurentovega primarnega časovnega ter prostorskega pojavljanja.

Kurentovanje na Ptuju in kurentov skok sta folklorizem. V obeh primerih gre za tradicijo iz druge roke, torej gre za obujanje oz. obnavljanje preteklih pojavov z namenom, da ne bi prešli v pozabo, pri tem pa jih preoblikuje. Vendar pa se na ta način spreminja primarno kurentovo okolje in tudi šege.

Pomen in šege kurenta so se v primerjavi s preteklostjo spremenili. Nekoč so ljudje verjeli, da je kurent demon, ki z nadnaravno močjo obuja pomlad, da s poplesovanjem in truščem zvoncev odganja zle demone zime, da njegova pojavnost predstavlja vsesplošno srečo in rodnost, da je posrednik med pokojnimi predniki in živečimi potomci, torej ima tudi sposobnost odganjanja zlih duhov. Dejstvo je, da se je njegova simbolika precej skrčila do današnjih dni. Danes torej verjamemo, da odganja zimo, kliče pomlad in prinaša vsesplošno življenjsko srečo.

Tudi šege so se precej zožile in šle v pozabo. Med njimi so naslednje:

- dedovanje kurentije in zvoncev na moške potomce;
- kurent je lahko kmečki fant, ki je odslužil vojaški rok in je neporočen;
- kurent ne sme mirovati;
- kurent ne sme sneti maske (razen, kadar pije ali je);
- kurent ne sme nositi maske oprtane na ježevki;

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

- ježevko mora nositi v levi roki, da se lahko z desnico rokuje in pozdravlja;
- metanje starega lonca pred prvega kurenta, ki se je pojavil na dvorišču pred vaško hišo;
- pretepi kurentov;
- največja sramota je, da kurentu snamejo kapo in zvence.

Organizirane skupine kurentov skušajo ohraniti šege iz preteklosti oz. pravila kurentovega vedenja, vendar ene skupine upoštevajo določene šege ali pravila, ki jih druge ne in obratno. Organizirana skupina rogatih kurentov iz Lancove vasi je veliko bolj arhaična, kot pa organizirana skupina pernatih kurentov Sveti Florjan, saj v svoje vrste kurentov ne sprejemajo žensk, pa vendar rušijo tradicijo v tem pogledu, da so kurenti tudi poročeni moški. Rogati kurenti so bolj arhaični tudi po zunanjem izgledu od pernatih. Slednji imajo na naglavnem delu maske papirnate trakove in rože, skušajo biti lepši, kar pa ni značilnost tradicionalnih mask. Žal pa tudi te organizirane skupine kršijo tradicijo s tem, ko obiskujejo karnevale in razne prireditve izven kurentovega primarnega časa in okolja.

V okviru žanrskega sistema slovstvene folklorne se kurent kaže v vseh treh skupinah (v folklornih obrazcih, pesništvu in pripovedništvu). V folklornih obrazcih se kaže pri pregovorih, zagovorih, molitvah in otroških folklornih obrazcih. Izjema so uganke. V vremenskih pregovorih se kaže zgolj posredno, in sicer z besedama svečnica in pust. Vse, kar se v pregovorih zgodi na svečnico ali na pustni dan, prinaša izboljšanje vremena, zimo preganja pomlad. To je povezano s kurentovim poslanstvom – nadnaravna moč odganjanja zime in obujanja pomladi. Kurent se v vremenskih pregovorih kaže kot vegetacijski demon, kot znanilec pomladi, prinaša dobro rodno zemljo, vsesplošno srečo in veselje.

Zagovori in uroki, ki so povezani s kurentom, niso neposredno izraženi z besedami, najverjetneje zato, ker kurentu kot pustnemu liku ni dovoljeno govoriti (demoni ne govore). Kažejo se z magičnim obredom oranja in sejanja skupine oračev, ki ga ta izvaja na kmečkem dvorišču. S tem magičnim dejanjem želijo

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

vplivati na boljšo rodnost zemlje (plodnostni obred). Prav tako se tudi v kurentovem poplesovanju kaže magično dejanje, saj skuša s plesom pregnati zle demone, krivce za dolgo zimo in lakoto, in vplivati na boljšo rodnost zemlje.

Že na sami kurentovi opravi lahko najdemo magične in apotropejske predmete. Ti predmeti so rogovi, zvonci in ježevka. Rogovi predstavljajo zaščito predstavljajo moč, energijo, plodnost in zaščiti pred zlimi silami. Z zvonci kurent odganja zle demone, ki so krivci za mraz, in tudi z ježevko jih želi pregnati. Zvonci služijo tudi kot sredstvo za čaranje rodovitnosti.

Ljudje so se na kurenta obračali s svojimi skrbmi, zaupali so mu svoje prošnje. Ker so verjeli, da kurent vzpostavlja stik z zlimi demoni, ki usodno vplivajo na njihova življenja, so mu namenili tudi del molitve in voščilo za pustni dan ter ga celo nazivali kot sveti kurent. S tem so ga postavili na mesto svetnika ali celo Boga.

Slovstvena folklor vključuje tudi otroke in v povezavi s kurentom so nastale zbadljivke, ki so jih otroci govorili takrat, kadar so se kurenti pojavili v vasi oz. na kmečkem dvorišču. Otroški folklorni obrazci so polni humorja, so jedrnate in kratke oblike ter večinoma se rimajo. V njih so izražene šege, ki so povezane s samim kurentovanjem.

Kurent se zelo redko pojavlja tako v lirskih kot pripovednih folklornih pesmi, najverjetneje zato, ker mu kot pustnemu liku ni dovoljeno govoriti, kaj šele peti. Pesmi, ki bi jih kurent pel, zagotovo ni. Karel Štrekelj je objavil pesem z naslovom *Kurentova pesem*, v kateri se kažejo želje ljudi po hrani, varnosti in lagodnosti. V to pesem so ljudje vpletli svoje želje po preživetju in kurent kot nadnaravno bitje, jim lahko s svojimi magičnimi močmi (sposobnost odganjanja zlih duhov, zime in klicanja pomladi) pomaga uresničiti njihov sen. Ker je konec pesmi izražen tako, da se človek zaupa kurentu (angelu), ima ta pesem nabožni značaj.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Dejstvo je, da kurent ne poje, pa vendar s posebnim pozibavanjem v bokih in poplesovanjem ustvarja z zvonci glasen trušč, ki pa ni neprijeten. Bruno Ravnikar misli, da je pozivanje kurentovih zvoncev podobno dvoglasnemu (ljudskemu) petju v vzporednih tercah.

Kurentova magična moč se kaže tudi v pesmih, ki jih poje skupina oračev. Pesmi izražajo človekove želje in pričakovanja prebujanja pomladi, obdelovanja zemlje po dolgem mrazu, bogatih pridelkov, zdravlje ljudi in živali, vsesplošne sreče in veselja. Vse to jim lahko uresniči kurent.

V pripovedništvu se kurent kaže kot dobrohotno bitje, ki ljudem pomaga v nesreči, je močan in bistrega uma, je šaljivec, ima smisel za humor in rad nagaja bogatunom ali negativnim bitjem, kot so Smrt, Smrtnjak in Hudič. Zaradi svoje dobrote je nagrajen s čudežnimi predmeti (gosli, nit, železni stol, mošnjiček, sodček, puška, torba, karte). Ti čudežni predmeti mu dajo nadnaravne moči, s kateri posega v človeška življenja. Tudi odločite za življenje ali smrt, ni odločitev navadnega smrtnika, pač pa odločitev nekega nadzemeljskega bitja. Za vsa svoja dobra dela je poplačan z nebesi.

Kurent je lahko predstavljen tudi kot negativni lik (ropa, ubija ljudi) in zaradi tega ga vrhovni poglavar (Bog) spremeni v žival (bika/junca). Kot tak vpliva na njihova življenja, saj z družbeno koristnim delom pripomore k boljši rodovitnosti. Tukaj se kaže povezava s kurentovim bistvom (boljša rodnost na njivah in v hlevu). Kurent pa lahko prekorači svoja pooblastila kot neko nižje božanstvo. Spet poseže Bog in ga za kazen, ker je prekoračil pooblastila, postavi v luno. Luna je za kurenta kaznilnica.

Kurent se lahko pojavi kot najvišje božanstvo (Bog) in kot tak ima pravico, da ustavi naravne procese (poplavo), ki so lahko pogubni za ljudi, in s tem reši človeka, vpliva na ohranitev in razširjanje človeškega rodu ter na rodnost zemlje. V tem se torej kaže povezava s kurentovim bistvom kot pustnim likom (vplivanje na rodnost zemlje in ljudi).

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Kurent v literaturi nastopa kot lik, znan iz slovstvene folklore, ali pa kot pustni lik. Pisateljice Mira Mihelič, Anja Štefan, Liljana Klemenčič so se oprle na motiv kurenta godca in ga niso bistveno spreminjale. Kurent tako ostane mladenič s svojimi čudežnimi predmeti, ki jih dobi za dobra dela in z njimi vpliva na potek življenja drugih ljudi (nadnaravna moč). Za nagrado pristane v nebesih ali pa za kazen v luni oz. sploh ne more umreti.

Pisatelji in pesniki, kot so Ivan Cankar, Igor Torkar, France Kosmač, France Forstnerič, so kurentu godcu dodali veliko več simbolike, veliko več nadnaravnih moči, in ga tako nadgradili (kurent ima vloga vidca, vodnika, tolažnika, dobrotnika, satirika, kritika, nebogljenca, nesrečneža, borca za svobodo, bojevnika za preživetje oz- življenje). Povezali so ga tudi z aktualno tematiko/problematiko za časa svojih življenj (mlačen narodni značaj, vojna in vojne usode ljudi, osebne stiske in razmišljanja).

Ignac Koprivec, Miha Remec, Franček Rudolf in Anton Ingolič so ga obravnavali kot pustni lik s spremljajočimi (danes neaktualnimi) šegami (pretepi kurentov zaradi žensk ali starih sporov, slačenje kurentove oprave, odvzem zvoncev); vpletli so ga v preteklo in polpreteklo zgodovinsko dogajanje (18. stoletje, čas avstrijske monarhije, 70.-leta 20. stoletja). Kurenta niso obravnavali kot nadzemeljsko bibe, ki bi lahko imele magične moči. Izjema je Ingolič, ki pa kljub temu nakaže svojo vero v kurentove nadnaravne sposobnosti oz. moči (tekmovanje dveh kurentov).

Tudi v likovni umetnosti se kaže podobna slika kot v literaturi. Oba slikarja, France Mihelič in Boris Žohar, se opirata na kurenta kot pustni lik. Oba zanimajo tudi kurentove spremljajoče šege (mrtvi kurenti zaradi pretefov, prihod skupine oračev na kmečka dvorišča, skupina kurentov med plesom v gozdu). Tako Mihelič kot tudi Žohar sta kurenta povezala z njegovim bistvom. Mihelič ga predstavlja kot vegetacijskega demona, ki ima moč odganjanja zime in prebujanje narave. Kota tak simbolizira plodnost in novo življenje. Na drugi strani se zdi, da je Mihelič želel tudi opozoriti na pozabljene kurentove bajčne značilnosti. Žohar ga

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

celo predstavlja kot Boga (kot najvišje boštvo), ki posega v življenja ljudi tako, da ustavlja naravne procese, kateri bi zagotovo pogubno vplivali na človeški rod.

Motiv mrtvega kurenta je nastal na osnovi resničnih dogodkov. Različne skupine kurentov v preteklosti se med seboj niso marale, zato so se vneli spopadi. Velikokrat so se spopadi končali s prelivanjem krvi ali celo smrtjo. S tem motivom se kurent kaže kot tragični lik. Kljub temu, da je dobrega značaja, ima neko pomanjkljivost zaradi katere propade. Motiv mrtvega kurenta je zanimal tako pisatelje kot tudi slikarje.

Podoba kurenta kot šemskega lika se je v primerjavi s preteklostjo (kurent iz prve polovice 20. stoletja) precej spremenila. Najverjetneje zaradi razvoja časa; dostopni so postali razni materiali za izdelavo kurentije (kurentove oprave). Nekatere šege, ki so z njim povezane, so zaradi sodobnosti postale neaktualne, nekatere so se ohranile. Kurent kot pustna maska se sicer vizualno razlikuje od kurenta iz slovstvene folklore, pa vendar je kljub otemnelemu bajčnemu ozadju še zmeraj čutiti nekaj mitološkega pri obeh kurentih. Kurent ni navadna pustna maska ali navaden človek z magičnimi predmeti, kurent je veliko več. Njegovo poslanstvo bo živelo tudi v prihodnosti.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

10 VIRI IN LITERATURA

- Cankar, Ivan, 1979: *Kurent*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Forstnerič, France, 1971: *Pijani kurent*. Maribor: Obzorja.
- Ingolič, Anton, 1993: *Črni kurent*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Kelemina, Jakob, 1997: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Bilje: Studio Ro, Založništvo Humar.
- Kosmač, France, 1950: *Mrtvi in smrt*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Klemenčič, Liljana, 2001: *Kurent*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Mihelič, Mira, 1987: *Štirje letni časi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Požencan Ravnikar, Matija, 2005: *Požencanove pravljice*. Radovljica: Didakta.
- Remec, Miha, 1960: *Mrtvi kurent*. Ljubljana: Prosvetni servis.
- - 1977: *Smrt v kurentiji*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Rudolf, Franček, 1978: *Koža megle*. Maribor: Obzorja.
- Štefan, Anja, 1999: *O Pustu in zakletem gradu*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Torkar, Igor, 1946: *Kurent*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
-
- Baš, Angelos, 2004: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bojc, Etbin, 1987: *Pregovori in reki na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.
- Bradač, Franc, 1931: *Postanek in razvoj drame*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Gačnik, Aleš in Brence, Andrej, 1998: *Zgodbe o tradicionalnih pustnih maskah*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra.
- Gačnik, Aleš, 1995: *Mitologija Žoharjevega kurenta*. Ptuj: Pokrajinski muzej.
- - 2000: *Moč tradicije: kurentovanje in karneval na Ptujju*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalnosredišče Bistra.
- - 2004: *Dediščina kurenta v kulturi Evrope*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra.
- Gačnik, Aleš, 2003. Dediščina kurentovanja med tradicijo in inovacijami. V: Fikafak, Jurij ... [et al.]: *O pustu, maskah in maskiranju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Glušič, Helga, 1996: *Sto slovenskih pripovednikov*. Ljubljana: Prešernova družba.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Habjanič, Bronja, 2007: Drugi pogled: Analiza kurentove maske skozi oči Konrada Kekca. *Ptujčan*. 12–13.

Keber, Janez, 1996: *Leksikon imen*. Celje: Mohorjeva družba.

Kermauner, Taras, 1988: *Vračanje mita v sodobni slovenski dramatik*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Kocbek, Fran, 1934: *Slovenski pregovori, reki in prilike*. Celje: Mohorjeva družba.

Kocijan, Gregor, 2001: *Razgledi po slovenski književnosti*. Ljubljana: Debora.

Komelj, Milček, 2002: *Miheličev kurent*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kropej, Monika, 2008: *Od Ajda do Zlatoroga*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva.

Kuret, Niko, 1965: *Praznično leto Slovencev, 4. zv.* Celje: Mohorjeva družba.

- - 1984: *Maske slovenskih pokrajin*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- - 1998: *Praznično leto Slovencev, 2. zv.* Ljubljana: Družina.

Makarovič, Marija, Ramovš, Mirko, in Gačnik, Aleš, 2003: *Dediščina Lancove vasi in okolice*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalnosredišče Bistra.

Matičetov, Milko, 1985: O bajnih bitjih Slovencev s pristavkom o kurentu. *Traditiones* 14. 23–32.

Novak, Vilko, 1960: *Slovenska ljudska kultura*. Ljubljana: DZS.

Ovsec, Damjan, 1991: *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus.

- - 1992: *Velika knjiga o praznikih*. Ljubljana: Domus.

- - 1996: Kralj slovenskih mask. *Gea* 2. 9–11.

Paternu, Boris, Glušič-Krisper, Helha in Kmecl, Matjaž, 1967: *Slovenska književnost 1945 – 1965*. Ljubljana: Slovenska matica.

Pogačnik, Jože, 2001: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS.

Poniž, Denis, 1994: *Tragedija*. Ljubljana: DZS.

Prek, Stanko, 1972: *Ljudska modrost trden je most*. Maribor: Obzorja.

- - 1977: *Tristo narodnih in drugih priljubljenih petih pesmi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Priročni slovar tujk (2002). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ravnikar, Bruno, 1972: Analiza kurentovih zvoncev. *Traditiones* 1. 149–154.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1997). Ljubljana: DZS.

Snoj, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

Marčič, P. (2010): Diplomsko delo.

Stanonik, Marija, 1999: *Slovenska slovstvena folklorika*. Ljubljana: DZS.

- - 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: ZRC SAZU.

- - 2004: *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo*.

Ljubljana: ZRC SAZU.

- - 2006: *Procesualnost slovstvene folklore*. Ljubljana: ZRC SAZU.

- - 2008: *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Štrekelj, Karel, 1895: *Slovenske narodne pesmi, zv. 1*. Ljubljana: Slovenska matica.

- - 1900: *Slovenske narodne pesmi, zv. 2*. Ljubljana: Slovenska matica.

- - 1904: *Slovenske narodne pesmi, zv. 3*. Ljubljana: Slovenska matica.

- - 1908: *Slovenske narodne pesmi, zv. 4*. Ljubljana: Slovenska matica.

T.B. 2007: Kurent – luciferjev pobratim. *Nedeljski* 17.2. 26.

Trdina, Silva, 1969: *Besedna umetnost II*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Valjavec, Matija, 2007: *Kračmanove pravljice*. Radovljica: Didakta.

Velika knjiga pregovorov (2007). Ljubljana: Jutro.

Verovnik, Sanja, b.l.: Z levo roko seje smrt, z desno nosi srečo in mir. *Bonbon*.

Zadravec, Franc, 1999: *Slovenska književnost II*. Ljubljana: DZS.

Spletni viri:

<http://www.markovci.org/>

pridobljeno 12.9.2009

<http://www.stat.si/>

pridobljeno 20.9.2009

<http://www.wikipediija.org/>

pridobljeno 22.9.2009

12 PRILOGA

Besedilo pesmi *En hribček bom kupil*:

En hribček bom kupil,
bom trte sadil,
prijatle bom vabil,
še sam ga bom pil.

Sladko vince piti
to me veseli,
dobre volje biti svoje žive dni,
svoje žive dni brez vseh skrbi,
to me srčno veseli. (refren).

Tam gori za hramom en trsek stoji,
je z grozdem obložen, da komaj drži.
Sladko vince... (refren).

Že čriček prepeva, ne more več spat',
v trgatev veva, spet pojdemo brat.
Sladko vince... (refren).

Konjički škrebļajo, ker voz'jo težko,
ker vince peljajo, k'je močno sladko.
Sladko vince ... (refren).

Prelepo rumeno kot čisto zlato,
le pijmo pošteno ti žlahtno blago.
Sladko vince ... (refren).

Besedilo pesmi *Travniki so že zeleni*:

Travniki so že zeleni,
z rožicami posajeni,
pojd'mo jih kosit,
al' pojd'mo jih kosit
in prijatle gor budit.

Travniki so pokošeni,
rož'ce vse so pomorjene,
zdaj pa le domov,
al' zdaj pa le domov,
saj že skoraj zarja bo.

Besedilo pesmi *Kje so tiste stezice*:

Kje so tiste stezice
k' so včasih bile,
zdaj pa raste grmovje
in zelene trave.

Bom grmovje posekal,
Travico požel.
Bom naredil stezice,
k' so včasih bile.

Pa najlepša stezica,
Je zmeraj le-ta,
k'tera pelje do hiš'ce,
kje so mam'ca doma.
(k'tera pelje do hiš'ce,
kjer so očka doma).

Besedilo pesmi *Ko so fantje proti vasi šli:*

Ko so fantje proti vasi šli,
lepe pesmi so prepevali,
jaz pa nisem pel,
nisem bil vesel,
pa tudi z njimi jaz nisem šel.

Jaz pa nisem pel,
nisem bil vesel,
pa tudi z njimi nisem šel.

Šel sem tja pod njeno okence,
moje verne, drage ljubice,
ona mirno spi, ona sladko spi,
in se nič več ne prebudi.

Šel bom tja na gorb zeleni,
z rožami ves posajeni,
tam si utrgam cvet , nagelček rdeč,
k' je men' in moji ljub'ci všeč.

Besedilo pesmi *Prav lepo je res na deželi:*

Prav lepo je res na deželi, deželi, deželi,
prav lepo je res na deželi,
kjer hiš'ca na samem stoji.

Okol' so pa travnik' zeleni,
to mene najbolj veseli.

Vsak kmetič 'ma svoje veselje,
če kolčkaj pošteno živi.

Čez dan se nadela na polju,
zvečer pa prav sladko zaspi.

Na svetu so križi in težave,
pa voljno potrpi moj brat.

Besedilo pesmi *Majolka bod pozdravljena*:

Majolka bod' pozdravljena,
ker z vincem si pripravljena.
Majolka, majolka, majol majol majolčica,
majolka, majolka, majol majol majolčica.

Od zunaj lepo pisana,
od znotraj vinca štrihana.

Ker vince radi 'mamo,
majolčico štimamo.

Le primi jo za roče,
naj teče kakor hoče.

Tud' sosed naj še pije,
da sladko vince vžije.

Majolka kaj si st'čila,
da si nas napojila?

Zdaj se ti poslovimo,
da pamet ne zgubimo.

Če Bog da, spet veseli,
še večkrat bomo peli.

Besedilo pesmi *Prišla bo pomlad*:

Prišla bo pomlad,
včakal bi jo rad,
da bi zdrav, vesel
lepe pesmi pel.
To me veseli,
k' travc'ca zeleni,
drobna ptičica pa žvrgoli.

Prišla kukavca,
moja ljubica,
in bo kukala
in prepevala.

Kukala kuku,
pevala lepo
da bi vedno nam
tak' lušno b'lo!

Podoba kurenta iz preteklosti, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

»Stara« kurenta v spremstvu »novih«, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Pernati kurent, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Pernati kurenti v spremstvu s hudičem, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

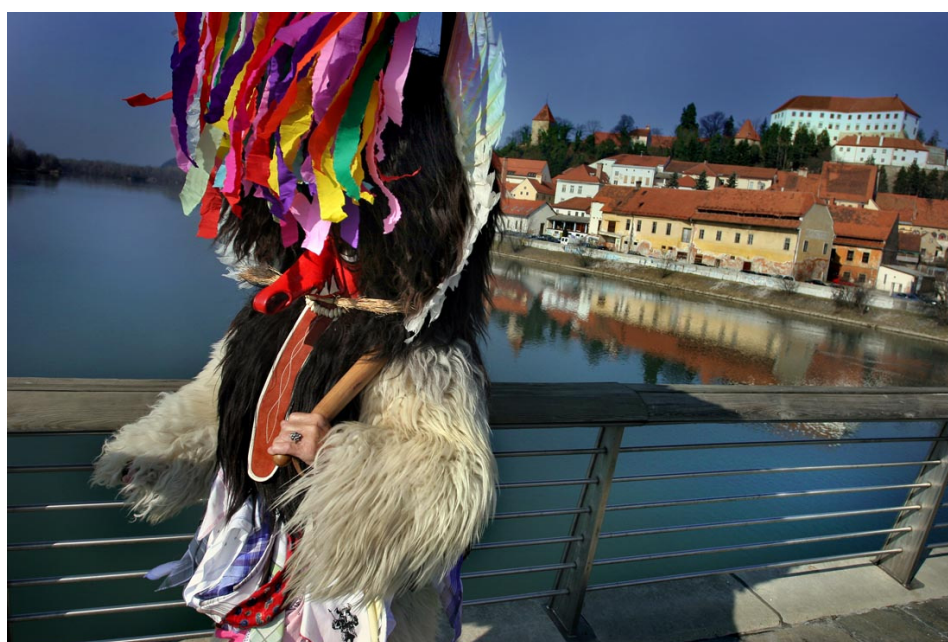
Peter Zmazek, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Kurent pri domačiji, 2008 (Dušan Jež).

Pernati kurent na kmečkem dvorišču, 2008 (osebna birka Dušana Ježa).

Pernati kurent na Ptuju, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Obhod pernatih kurentov po vasi, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Skupina pernatih kurentov na karnevalu, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Kurenti, 2009 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Norčije hudiča, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Lancovski kurent, 1993 (osebna zbirka Franca Drobnična).

Naličje rogatega kurenta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Rogati kurenti pozdravljajo ljudi, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Dekle pripenja kurentu robček, 2009 (osebna zbirka Dušana Ježa).

»Kurentov ples« z dekletom, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Kurentova ruta, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Oblačenje kožuha, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Pripenjanje zvoncev, 2008 (osebna zbirka Dušana Ježa).

Kurent Franceta Miheliča

Pohod kurentov II, 1942, olje (Komelj 2002: 51).

Pretep kurentov, 1942, olje (Komelj 2002: 76).

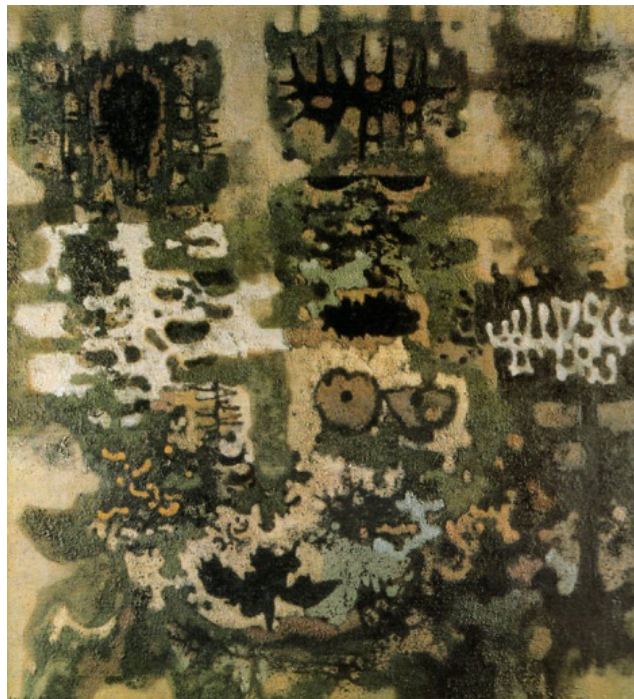
Mrtvi kurent, 1938, olje (Komelj 2002: 56).

Mrtvi kurent, 1973, akril (Komelj 2002: 65).

Ples Kurentov, 1953, barvni linorez (Komelj 2002: 136).

Kurenti-drevesa, 1968, (Komelj 2002: 197).

Kurent Borisa Žoharja

Vaški praznik, 1986 (Gačnik 1995: 12).

Zima III, 1986, olje na platnu (Gačnik 1995: 15).

Ples demonov, 1979, olje na platnu (Gačnik 1995: 16).

Na kmečkem dvorišču, 1982, olje na platnu (Gačnik 1995: 20).

Ob ognju, 1981, olje na platnu (Gačnik 1995: 26).

Goreča vas, 1981, olje na platnu (Gačnik 1995: 30).

Drama za vasjo, 1984, olje na platnu (Gačnik 1995: 40).